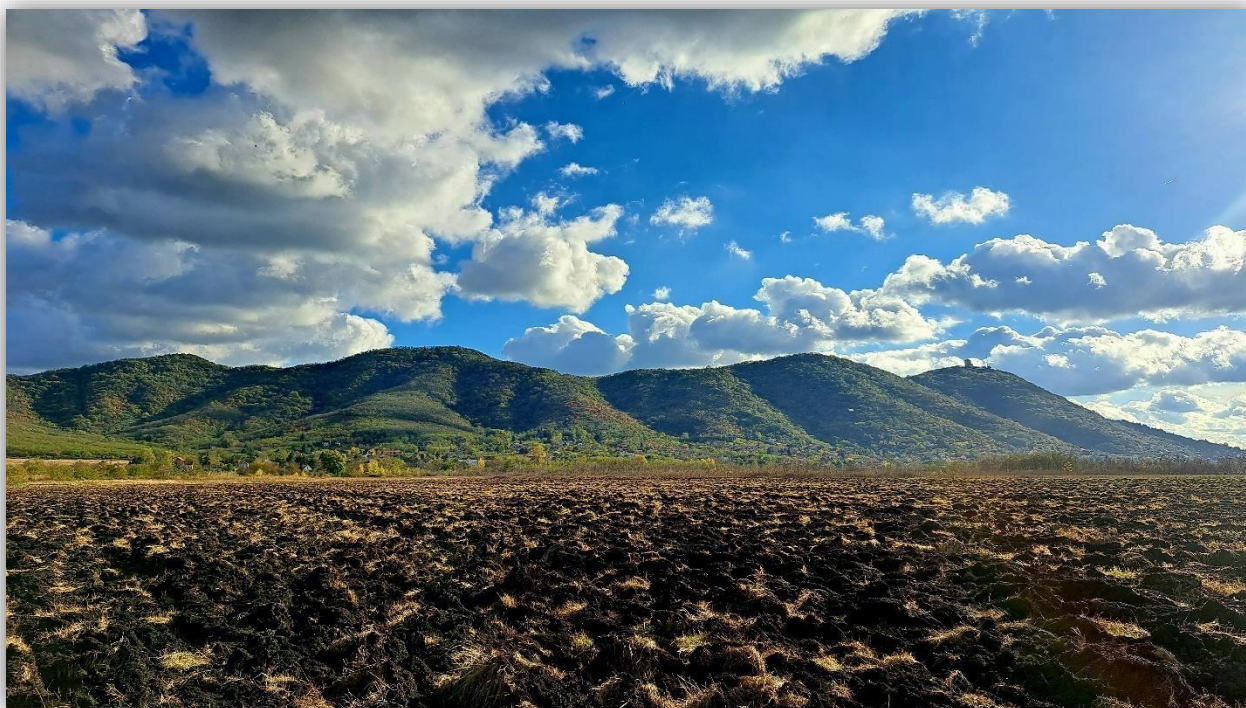

ПЛАН УПРАВЉАЊА ПРЕДЕЛОМ ИЗУЗЕТНИХ ОДЛИКА „ВРШАЧКЕ ПЛАНИНЕ“ 2024.-2033.ГОДИНА

❖ ПРЕДГОВОР

Заштићено подручје *Предео изузетних одлика „ Вршачке планине ”* стављено је под заштиту Покрајинском скупштинском одлуком о заштити („Службени лист АП Војводине”, број 54/2022). За Управљача одређено је Јавно Комунално Предузеће “Други октобар” Вршац.

План управљања заштићеног подручја је документ којим субјекат задужен за управљање заштићеним подручјем планира мере и активности заштите, очувања, унапређења и коришћења заштићеног подручја.

Доношење Плана управљања за заштићено подручје представља значајан корак јер је овај документ важан алат за обављање свих Законом предвиђених функција Управљача.

Планом управљања планира се сваки аспект рада Управљача у наредних десет година, било да се ради о научним истраживањима, конкретним активностима заштите и очувања врста и еколошких система, развоју система посећивања или институционалном јачању самог Управљача.

С обзиром да се ради о првом десетогодишњем Плану управљања заштићеним подручјем, очекује се да ће током његовог спровођења бити прилике за тестирање његових поставки чија реализација ће у многome зависити од великог броја фактора, често и оних на које није могуће утицати, тако да ћемо приликом реализације Плана бити у могућности да пратимо и анализирамо мере и активности које смо предвидели за реализацију појединих циљева, али и да утврдимо недостатке које је потребно исправити приликом Ревизије плана.

Захваљујемо свима који су учествовали у изради овог Плана управљања, а све оне који су на било који начин заинтересовани за простор Предела изузетних одлика „ Вршачке планине “ и рад Управљача позивамо да нам се придруже у креирању и спровођењу акционих планова и својим сугестијама помогну бољем спровођењу Плана. Верујемо да ћемо тако допринети заједничком циљу, а то је очувана природа Предела изузетних одлика „ Вршачке планине“ за добробит свих.

Управљач

САДРЖАЈ :

❖ **ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ЗАШТИЋЕНОМ ПОДРУЧЈУ**

1. ПРИКАЗ ГЛАВНИХ ПРИРОДНИХ И СТОРЕНИХ ВРЕДНОСТИ И ПРИРОДНИХ РЕСУРСА

1.1. ПРИРОДНЕ ОДЛИКЕ

1.1.1. ПОЛОЖАЈ ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА

1.1.2. ПОВРШИНА ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА

1.1.3. ГЕОМОРФОЛОШКЕ ОДЛИКЕ

1.1.4. ГЕОЛОШКЕ ОДЛИКЕ

1.1.5. ХИДРОЛОШКЕ ОДЛИКЕ

1.1.6. КЛИМАТСКЕ ОДЛИКЕ

1.1.6.1. ТЕМПЕРАТУРА ВАЗДУХА

1.1.6.2. РЕЛАТИВНА ВЛАЖНОСТ ВАЗДУХА

1.1.6.3. ПАДАВИНЕ

1.1.6.4. ВЕТАР

1.1.7. ПЕДОЛОШКЕ ОДЛИКЕ

1.1.8. ФЛОРИСТИЧКЕ ОДЛИКЕ

1.1.8.1. БИЉНЕ ВРСТЕ ЗНАЧАЈНЕ ЗА ОЧУВАЊЕ СПЕЦИЈСКОГ ДИВЕРЗИТЕТА

1.1.8.2. ЗНАЧАЈНИ ТИПОВИ СТАНИШТА

1.1.8.3. ШУМСКА ВЕГЕТАЦИЈА

1.1.9. ФИТОПЛАНКТОН

1.1.10. ФАУНА БЕСКИЧМЕЊАКА

1.1.11. ФАУНА РИБА

1.1.12. ФАУНА ВОДОЗЕМАЦА И ГМИЗАВАЦА

1.1.13. ФАУНА ПТИЦА

1.1.14. ФАУНА СИСАРА

1.1.15. ПРЕДЕОНЕ ОДЛИКЕ

1.2. СТОРЕНЕ ОДЛИКЕ

1.2.1. КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКО НАСЛЕЂЕ

1.2.2. НАСЕЉА И ИНФРАСТРУКТУРА

1.2.3. СТАНОВНИШТВО

1.3. ДЕЛАТНОСТИ И РЕСУРСИ

2. ОЦЕНА СТАЊА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА

2.1. ТЕМЕЉНЕ ВРЕДНОСТИ ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА

2.1.1. АУТОХТОНОСТ И АУТЕНТИЧНОСТ

2.1.2. РЕПРЕЗЕНТАТИВНОСТ

2.1.3. РАЗНОВРСНОСТ

2.1.4. ИНТЕГРАЛНОСТ

2.1.5. ЕСТЕТИЧНОСТ

2.1.6. ОЧУВАНОСТ

2.2. НАМЕНА И ФУНКЦИЈА ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА

2.2.1. НАУЧНО-ИСТРАЖИВАЧКА ФУНКЦИЈА

2.2.2. КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКА ФУНКЦИЈА

2.2.3. ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНА ФУНКЦИЈА

2.2.4. ФУНКЦИЈА ОЧУВАЊА БИОЛОШКЕ, ГЕОЛОШКЕ И ПРЕДЕОНЕ РАЗНОВРСНОСТИ

2.2.5. ФУНКЦИЈА ОДРЖИВОГ КОРИШЋЕЊА ПРИРОДНИХ РЕСУРСА

- 2.3. КОНЦЕПТ ЗАШТИТЕ И УНАПРЕЂЕЊА И МОГУЋЕ ПЕРСПЕКТИВЕ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА
 - 2.3.1. КОНЦЕПТ ЗАШТИТЕ
 - 2.3.2. СМЕРНИЦЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ
 - 2.3.3. МОГУЋНОСТИ РАЗВОЈА ПРОЈЕКТНИХ АКТИВНОСТИ УСМЕРЕНИХ НА ЗАШТИТУ ПРИРОДЕ У ЗАШТИЋЕНОМ ПОДРУЧЈУ
 - 2.3.4. МОГУЋЕ ПЕРСПЕКТИВЕ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

3. АКТИВНОСТИ, ДЕЛАТНОСТИ И ПРОЦЕСИ КОЈИ ПРЕДСТАВЉАЈУ ФАКТОР УГРОЖАВАЊА ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА

- 3.1. ФАКТОРИ УГРОЖАВАЊА И ОЦЕНА УГРОЖЕНОСТИ
 - 3.1.1. ФИЗИЧКО НЕСТАЈАЊЕ И ДЕГРАДАЦИЈА СТАНИШТА
 - 3.1.2. РАСПАРЧАВАЊЕ (ФРАГМЕНТАЦИЈА) СТАНИШТА
 - 3.1.3. ФРАГМЕНТАЦИЈА СТАНИШТА ИЗГРАДЊОМ И РАЗВОЈОМ САОБРАЋАЈНИЦА И ДРУГЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ
 - 3.1.4. УГРОЖЕНОСТ ВОДОЗЕМАЦА ФРАГМЕНТАЦИЈОМ
 - 3.1.5. ИНВАЗИВНЕ ВРСТЕ
 - 3.1.6. ИНВАЗИВНЕ ВРСТЕ НА ВЛАЖНИМ ТРАВНИМ СТАНИШТИМА
 - 3.1.7. ИНВАЗИВНЕ ВРСТЕ НА СУВИМ ТРАВНИМ СТАНИШТИМА
 - 3.1.8. ИНВАЗИВНЕ ВРСТЕ НА ШУМСКИМ СТАНИШТИМА
 - 3.1.9. ИНВАЗИВНЕ ВРСТЕ РИБА
 - 3.1.10. МОДЕРНИЗАЦИЈА ПОЉОПРИВРЕДНЕ ПРОИЗВОДЊЕ
 - 3.1.11. ДЕГРАДАЦИЈА И ПРЕОРАВАЊЕ ПАШЊАКА
 - 3.1.12. НЕПОВОЉНИ УТИЦАЈИ МЕХАНИЗОВАНОГ КОШЕЊА ЛИВАДА
 - 3.1.13. УТИЦАЈ РАТАРСКЕ ПРОИЗВОДЊЕ НА ФАУНУ БЕСКИЧМЕЊАКА
 - 3.1.14. УТИЦАЈ РАТАРСКЕ ПРОИЗВОДЊЕ НА ФАУНУ ВОДОЗЕМАЦА
 - 3.1.15. УТИЦАЈ РАТАРСКЕ ПРОИЗВОДЊЕ НА ФАУНУ ПТИЦА
 - 3.1.16. ПРЕСТАНАК ТРАДИЦИОНАЛНИХ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ДЕЛАТНОСТИ
 - 3.1.17. СЕЧА ШУМА И ДРУГИ ШУМСКИ РАДОВИ
 - 3.1.18. УТИЦАЈ НА ФАУНУ БЕСКИЧМЕЊАКА
 - 3.1.19. УТИЦАЈ НА ФАУНУ ВОДОЗЕМАЦА И ГМИЗАВАЦА
 - 3.1.20. УТИЦАЈ НА ФАУНУ ПТИЦА
 - 3.1.21. ВОДОПРИВРЕДНИ РАДОВИ
 - 3.1.22. ПОГОРШАВАЊЕ ЕКОЛОШКОГ СТАЊА МЕЛИОРАТИВНИХ КАНАЛА
 - 3.1.23. УРБАНИЗАЦИЈА (НАСЕЉА, ИНФРАСТРУКТУРА, РАДНЕ ЗОНЕ)
 - 3.1.24. НЕКОНТРОЛИСАНО КРЕТАЊЕ ПАСА И МАЧАКА ИЗ НАСЕЉА
 - 3.1.25. ИЗГРАДЊА ПУТЕВА
 - 3.1.26. ИЗГРАДЊА И ЕКСПЛОАТАЦИЈА ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТСКЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ
 - 3.1.27. ТУРИЗАМ И РЕКРЕАЦИЈА
 - 3.1.28. КРИВОЛОВ
 - 3.1.29. ПОЖАРИ И НЕДОЗВОЉЕНО СПАЉИВАЊЕ ВЕГЕТАЦИЈЕ
 - 3.1.30. ЕРОЗИЈА ЗЕМЉИШТА И БУЈИЧНЕ ПОПЛАВЕ
 - 3.1.31. ПРЕНАМНОЖЕЊЕ ПАРАЗИТА
 - 3.1.32. СПЕЦИФИЧНИ УСЛОВИ СРЕДИНЕ

4. ДУГОРОЧНИ ЦИЉЕВИ ЗАШТИТЕ, ОЧУВАЊА И УНАПРЕЂЕЊА И ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

5. АНАЛИЗА И ОЦЕНА УСЛОВА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ДУГОРОЧНИХ ЦИЉЕВА

6. ПРИОРИТЕТНЕ АКТИВНОСТИ И МЕРЕ НА ЗАШТИТИ, ОДРЖАВАЊУ, ПРАЋЕЊУ СТАЊА И УНАПРЕЂЕЊУ ПРИРОДНИХ И СТВОРЕНИХ ВРЕДНОСТИ

- 6.1. ОРГАНИЗАЦИЈА УПРАВЉАЊА

- 6.1.1. УСКЛАЂИВАЊЕ НОРМАТИВНИХ АКТА
- 6.1.2. ОРГАНИЗОВАЊЕ СТРУЧНЕ И ЧУВАРСКЕ СЛУЖБЕ, ОПРЕМАЊЕ
- 6.1.3. ОБЕЛЕЖАВАЊЕ ГРАНИЦА ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА
- 6.2. МЕРЕ ЗАШТИТЕ И ОЧУВАЊА ПРИРОДНИХ ВРЕДНОСТИ
 - 6.2.1. ПРАЋЕЊЕ СТАЊА ЕКОСИСТЕМА У РЕЖИМУ ПРВОГ СТЕПЕНА
 - 6.2.2. ПРАЋЕЊЕ СТАЊА СТРОГО ЗАШТИЋЕНИХ ВРСТА
 - 6.2.3. ПРИМЕНА САТЕЛИТСКИХ ОДАШИЉАЧА
 - 6.2.4. МЕРЕ АКТИВНЕ ЗАШТИТЕ
 - 6.2.4.1. ОДРЖАВАЊЕ И ФОРМИРАЊЕ ПОЛИЛИШТА И ИЗВОРА
 - 6.2.4.2. ВЕШТАЧКА ГНЕЗДА И АКТИВНОСТИ НА ОЧУВАЊУ ФАУНЕ ПТИЦА
 - 6.2.4.3. ОЧУВАЊЕ СТАНИШТА СЛЕПИХ МИШЕВА
 - 6.2.4.4. ХРАНИЛИШТА
 - 6.2.4.5. АУТОХТОНЕ ВРСТЕ И ОДРЖИВО ГАЗДОВАЊЕ ШУМАМА
 - 6.2.4.6. ПРИХВАТНИ ЦЕНТАР
 - 6.2.4.7. РЕИНТРОДУКЦИЈА АУТОХТОНИХ ВРСТА
 - 6.2.4.8. ЗАШТИТА ОД ПОЖАРА
 - 6.2.4.9. СУЗБИЈАЊЕ ИНВАЗИВНИХ ВРСТА БИЉАКА
 - 6.2.5. ОПЛЕМЕЊИВАЊЕ ПРОСТОРА, УРЕЂИВАЊЕ СТАЗА
 - 6.2.6. САРАДЊА
 - 6.2.7. ПРОМОЦИЈА И ПРЕЗЕНТАЦИЈА ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА
 - 6.2.8. РАЗВОЈ, УРЕЂЕЊЕ И ОПРЕМАЊЕ ПРОСТОРА
 - 6.2.9. НАДЗОР НАД СПРОВОЂЕЊЕМ ПРОПИСАНИХ ЗАБРАНА И КОРИШЋЕЊА ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА ПРЕМА СТЕПЕНИМА ЗАШТИТЕ
- 6.3. ОБРАЗОВНЕ АКТИВНОСТИ
- 6.4. УСАВРШАВАЊЕ РАДНИКА СТРУЧНЕ СЛУЖБЕ
- 6.5. УПРАВЉАЊЕ ОТПАДОМ
- 7. **ПРИОРИТЕТНИ ЗАДАЦИ НАУЧНО-ИСТРАЖИВАЧКОГ И ОБРАЗОВНОГ РАДА**
- 8. **ПЛАНИРАНЕ АКТИВНОСТИ НА ОДРЖИВОМ КОРИШЋЕЊУ ПРИРОДНИХ ВРЕДНОСТИ, РАЗВОЈУ И УРЕЂЕЊУ ПРОСТОРА**
- 9. **ПРОСТОРНА ИДЕНТИФИКАЦИЈА ПЛАНСКИХ НАМЕНА И РЕЖИМА КОРИШЋЕЊА ЗЕМЉИШТА**
 - 9.1. РЕЖИМ ЗАШТИТЕ I СТЕПЕНА
 - 9.2. РЕЖИМ ЗАШТИТЕ II СТЕПЕНА
 - 9.3. РЕЖИМ ЗАШТИТЕ III СТЕПЕНА
- 10. **АКТИВНОСТИ НА ПРОМОЦИЈИ ВРЕДНОСТИ ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА**
 - 10.1. ПРЕЗЕНТАЦИЈА ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА
 - 10.2. ЕДУКАТИВНО-ПРОМОТИВНЕ АКТИВНОСТИ
- 11. **СТУДИЈСКА (ИСТРАЖИВАЧКА), ПРОГРАМСКА, ПЛАНСКА И ПРОЈЕКТНА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ЦИЉЕВА И АКТИВНОСТИ**
 - 11.1. ПРОГРАМИ НА УРЕЂИВАЊУ И ОДРЖАВАЊУ СТАНИШТА И ПРИРОДНИХ ВРЕДНОСТИ ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА
 - 11.2. ПРОГРАМ НАУЧНОГ ИСТРАЖИВАЊА
 - 11.3. ПРОГРАМ ОБРАЗОВНИХ И ЕДУКАТИВНИХ АКТИВНОСТИ
 - 11.4. ПРОГРАМ РАЗВОЈА ТУРИСТИЧКИХ АКТИВНОСТИ У ЗАШТИЋЕНОМ ПОДРУЧЈУ

12. ОБЛИЦИ САРАДЊЕ И ПАРТНЕРСТВА СА ЛОКАЛНИМ СТАНОВНИШТВОМ И ДРУГИМ ВЛАСНИЦИМА И КОРИСНИЦИМА НЕПОКРЕТНОСТИ
13. АКТИВНОСТИ И МЕРЕ НА СПРОВОЂЕЊУ ПЛАНА СА ДИНАМИКОМ И СУБЈЕКТИМА РЕАЛИЗАЦИЈЕ ПЛАНА УПРАВЉАЊА И НАЧИН ОЦЕНЕ УСПЕШНОСТИ ЊЕГОВЕ ПРИМЕНЕ
 - 13.1. ДИНАМИКА СПРОВОЂЕЊА АКТИВНОСТИ
14. ФИНАНСИЈСКА СРЕДСТВА И ДРУГЕ МАТЕРИЈАЛНЕ ПРЕТПОСТАВКЕ ЗА ИЗВРШАВАЊЕ ПОВЕРЕНИХ ПОСЛОВА У УПРАВЉАЊУ ЗАШТИЋЕНИМ ПОДРУЧЈЕМ И НАЧИН ЊИХОВОГ ОБЕЗБЕЂИВАЊА

❖ ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ЗАШТИЋЕНОМ ПОДРУЧЈУ

- Назив заштићеног подручја: Предео изузетних одлика „ Вршачке планине “
- Категорија заштићеног подручја: **II категорија** (заштићено подручје покрајинског значаја, односно великог значаја).
- Категорија заштићеног подручја према класификацији Светске уније за заштиту природе (IUCN): IV категорија (подручје управљања стаништима и врстама (Habitat and species management area)).
- Према Уредби о еколошкој мрежи, Прилог 1 („Сл. Гласник РС“, бр. 102/2010) подручје је издвојено као еколошки значано подручје „Вршачке планине и ливаде“ (под редним бројем 16), селековано Емералд подручје „Вршачке планине“ (RS0000017), међународно значајно подручје за биљке (IPA) под називом „Вршачке планине“, међународно значајно подручје за птице „Вршачке планине“ (RS014IBA).
- Датум проглашења заштићеног подручја: 22.12.2022. године, Покрајинска скупштинска одлука о заштити („Службени лист АП Војводине”, број 54/2022).
- Дан заштићеног подручја: 22. Децембар
- Површина: 5.328,86 ha
- Планско раздобље Плана управљања: 2024. - 2033. година.
- Управљач: Јавно комунално предузеће „Други октобар“, Стевана Немање бр 26, 26000 Вршац
Тел/факс: 013/ 440-800, 013/ 440-802, 0800/ 222-113, 060/843-52-00,
Мејл: info@oktobar.rs
Сајт: oktobar.co.rs
- Локација заштићеног подручја: Предео изузетних одлика „ Вршачке планине ” налази се у југоисточном делу АП Војводине, непосредно уз границу са Румунијом, на подручју јужног Баната. Цело заштићено подручје налази се на територији општине Вршац и састоји се од две просторне целине: Вршачке планине и Мали

вршачки рит. Обухвата делове 8 катастарских општина (Сочица, Јабланка, Месић, Вршац, Велико Средиште, Мало Средиште, Гудурица, Марковац).

Табела 1: Спољне границе заштићеног подручја дефинисане су следећим координатама:

	по Гаус – Кригеру	по Гриничу
Северна гранична линија	5.003.735	45° 10' 39,15"
Источна гранична линија	7.540.660	21° 30' 41,20"
Јужна гранична линија	4.993.998	45° 05' 22,60"
Западна гранична линија	7.525.540	21° 19' 09,03"

Централна географска координата одређује глобални положај простора и налази се на 45° 07' 57,86" N северне географске ширине и 21° 23' 49,08 E источне географске дужине по Гриничу, односно 4.998.760 – 7.531.658 по Гаус - Кригеровим километарским координатама.

Државни пут IB реда број 10. који повезује Београд-Панчево-Вршац са граничним прелазом Ватин према Румунији („Сл.гласник РС” бр. 105/2013 и 119/2013) представља важан међународни путни правац. Гранични прелаз Ватин представља највећи и најпрометнији прелаз између две државе па на тај начин има и велики саобраћајни значај за ово подручје Баната.

Државним путем IB реда број 18. заштићено подручје има добру саобраћајну повезаност са осталим већим центрима у Банату као што су Зрењанин на северу и Бела Црква на југу.

- Документациона основа управљања:
 - Закон о заштити природе („Сл. Гласник РС” бр. 36/09 и 88/1091/2010–исправка, 14/2016, 95/2018 - други закон и 71/2021)
 - Покрајинска скупштинска одлука о заштити ПИО „Вршачке планине“ („Службени лист АП Војводине”, број54/2022)
 - План управљања Пределом изузетних одлика “Вршачке планине“ 2024.-2033.година
 - Годишњи програми управљања ПИО „Вршачке планине“
 - Правилник о унутрашњем реду и чуварској служби ПИО „Вршачке планине “
 - Акт о накнадама за коришћење заштићеног подручја ПИО „Вршачке планине “.
- Правни оквир заштите:Покрајински завод за заштиту природе израдио је Студију заштите која је послужила као стручно- документациона основа за успостављање Предела изузетних одлика „Вршачке планине“, као заштићеног подручја II категорије. Покрајинском скупштинском одлуком о заштити Предела изузетних одлика „Вршачке планине” („Службени лист АП Војводине”, број54/2022) ступила је на снагу предложена заштита подручја у статусу Предео изузетних одлика и

прописане су одговарајуће мере и режими које треба спровести да би се очувала ово подручје са најближим окружењем укупне површине 5.328,86 ha.

ПАО „Вршачке планине“ сврстано је у II категорију, тј. у заштићена подручја покрајинског, односно великог значаја (чл. 33. Закона о заштити природе („Сл. гласник РС”, број 36/2009, 88/2010, 91/2010 – испр., 14/2016, 95/2018 – др.закон и 71/2021 - Предео изузетних одлика је подручје препознатљивог изгледа са значајним природним, биолошко-еколошким, естетским и културно-историјским вредностима, које се током времена развијало као резултат интеракције природе, природних потенцијала подручја и традиционалног начина живота локалног становништва.

Предео изузетних одлика може бити природни предео изузетних одлика и културни предео изузетних одлика.

Природни предео изузетних одлика је подручје значајне биолошко-еколошке и естетске вредности где традиционалан начин живота локалног становништва није битније нарушио природу и природне екосистеме.

Културни предео изузетних одлика је подручје значајне предеоне, естетске и културно-историјске вредности које се током времена развијало као резултат интеракције природе, природних потенцијала подручја и традиционалног начина живота локалног становништва.

У пределу изузетних одлика забрањене су радње и активности којима се нарушавају примарне природне и створене вредности и карактер предела.

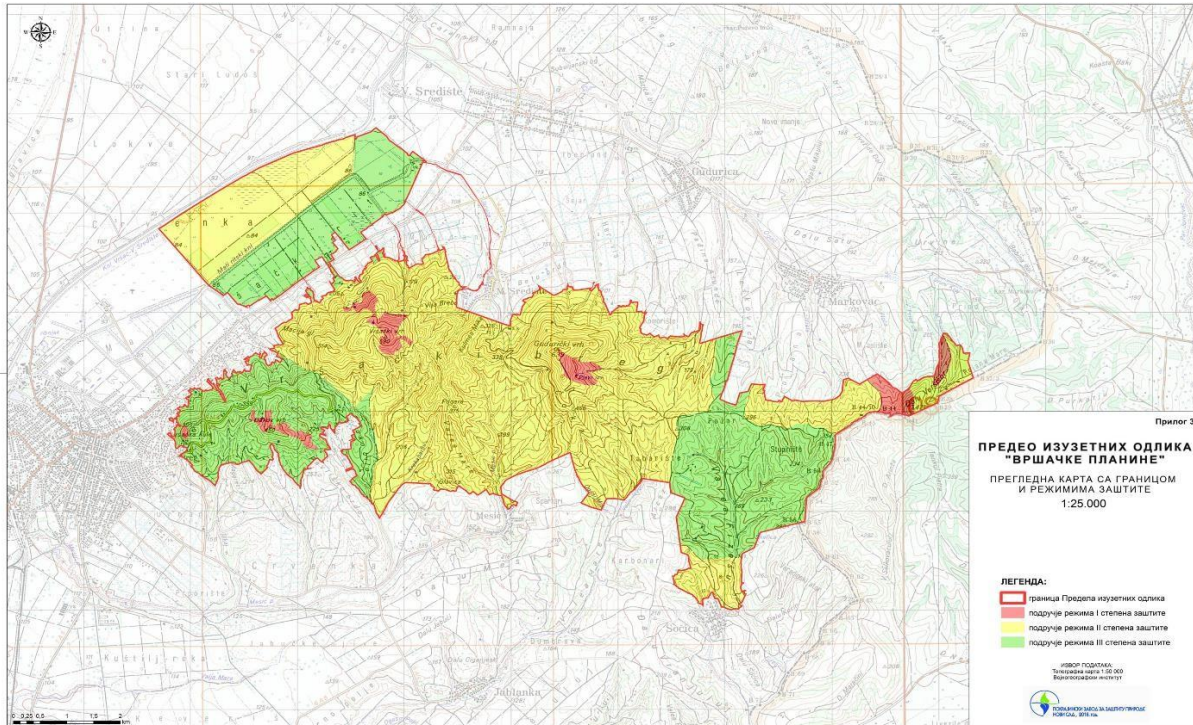
Мере заштите, начин обављања привредних и традиционалних делатности и коришћење природних и створених вредности у пределу изузетних одлика, ближе се утврђују актом о проглашењу заштићеног подручја.

Покрајинском скупштинском одлуком о заштити Предела изузетних одлика „Вршачке планине“ дате су мере за спровођење режима - степена заштите и одређен је Управљач заштићеног подручја. Правилник о унутрашњем реду и чуварској служби, као и Акт о утврђивању висине и начина обрачуна накнада за коришћење природних вредности делом дефинишу мере заштите очувања и коришћења заштићеног подручја.

Активности везане за контролу управљања заштићеним подручјем и спровођење прописаних мера заштите су у надлежности Покрајинског секретаријата за урбанизам и заштиту животне средине, коме су поверени и инспекцијски послови. Стручни послови везани за заштићено подручје поверени су Покрајинском заводу за заштиту природе.

- Међународни статус заштићеног подручја: Предметно подручје, са режимима заштите I, II и III степена селектовано је као међународно значајно подручје за биљке (IPA) под називом „Вршачке планине“, међународно значајно подручје за птице „Вршачке планине“ (RS014IBA).
- Управљачка структура: За Управљача Предела изузетних одлика „Вршачке планине“ одређено је Јавно комунално предузеће „Други октобар“ из Вршца. Обавезе Управљача су да:
 - чува заштићено подручје и спроводи прописане режиме заштите;

- унапређује и промовише заштићено подручје;
- донесе План управљања заштићеним подручјем и Правилник о унутрашњем реду и чуварској служби утврђен Актом о заштити;
- обележи заштићено подручје, границе и режиме заштите у складу са Правилником о начину обележавања заштићених подручја;
- осигура неометано одвијање природних процеса и одрживог коришћења заштићеног подручја;
- даје сагласност за обављање научних истраживања, извођење истражних радова, снимање филмова, постављање привремених објеката на површинама у заштићеном подручју и даје друга одобрења у складу са овим Законом и Правилником о унутрашњем реду и чуварској служби заштићеног подручја;
- обезбеди надзор над спровођењем услова и мера заштите природе;
- прати кретање и активности посетилаца и обезбеђује обучене водиче за туристичке посете;
- води евиденције о природним вредностима и о томе доставља податке заводу;
- води евиденцију о људским активностима, делатностима и процесима који представљају фактор угрожавања и оштећења заштићеног подручја и о томе доставља податке Покрајинском заводу за заштиту природе, покрајинском органу управе надлежном за послове заштите животне средине и министарству надлежном за послове заштите животне средине;
- води евиденцију о непокретностима са подацима значајним за управљање заштићеним подручјем;
- у сарадњи са републичком и покрајинском инспекцијом и органима безбедности спречава све активности и делатности које су у супротности са Актом о заштити и које представљају фактор угрожавања и девастације заштићеног подручја;
- обавља и друге послове утврђене законом и актом о заштити;

Карта 1.: Прегледна карта заштићеног подручја ПИО "Вршачке планине" и режими заштите

1. ПРИКАЗ ГЛАВНИХ ПРИРОДНИХ И СТВОРЕНИХ ВРЕДНОСТИ И ПРИРОДНИХ РЕСУРСА

Вршачке планине су по свом географском положају, орографском изгледу, геолошким карактеристикама, као и интересантном биљном и животињском свету, веома специфично подручје Војводине, од вишеструког како научног, тако и заштитног, спортивно-рекреационог, туристичког, привредног и другог значаја.

1.1. ПРИРОДНЕ ОДЛИКЕ

1.1.1. ПОЛОЖАЈ ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА

Предео изузетних одлика „Вршачке планине” обухвата две просторне целине: Вршачке планине и Мали вршачки рит. Повезане еколошким коридорима и животним циклусима дивљих врста које их настањују, оне представљају једну функционалну целину. Заштићено подручје налази се у југоисточном делу АП Војводине, у Јужнобанатском округу на важном међународном путном правцу који повезује Београд-Панчево-Вршац са граничним прелазом Ватин према Румунији. Налази се на територији 8 катастарских

општина (Сочица, Јабланка, Месић, Вршац, Велико Средиште, Мало Средиште, Гудурица, Марковац).

Простире од Гудурице и Марковца на северу до Сочице и Месића на југу. Источну границу представља државна граница Србије и Румуније, док се на западу заштићено подручје простире до Вршца. Дужина планинског система правцем запад-исток износи око 20 km. Већи део Вршачких планина припада Србији, а мањи део налази се у Румунији. Мали вршачки рит целом дужином се наслања на Вршачке планине. Између ове две просторне целине је пут Вршац – Велико Средиште, али су оне преко еколошких коридора спојене и чине једну целину.

У оквиру заштићеног природног добра најмања надморска висина износи 82,5 метара, а највећа 641 метар.

1.1.2. ПОВРШИНА ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА

Укупна површина ПИО „Вршачке планине“ износи 5.328,86 ha. Од тога, подручје режима заштите I степена се простире на 167,60 ha (3,1%). Под режимом заштите II степена налази се 3.342,43 ha (62,7%), а режим заштите III степена покрива 1.818,84 ha (34,1%).

Највеће учешће у површини заштићеног подручја имају шуме (67,36%), на другом месту су пашњаци и ливаде (19,44%), док изграђене површине покривају свега 1,26%. Природне и блиско природне површине (шуме, ливаде, пашњаци, трстици, потоци и сл.) заузимају 89,78% површине, указујући на висок степен природности заштићеног подручја. Категорија „нема података“ (3,28%) такође обухвата шумска и травна станишта, за које је катастарска евиденција у току, што заједно са претходно наведеним површинама чини 93% укупне површине заштићеног подручја. Изграђене површине (зграде са пратећим објектима и објекти инфраструктуре) покривају 1,26% заштићеног подручја а обрађене пољопривредне површине (5,68%).

Највеће површинско учешће има државна својина са 78,78 % .У приватној својини се налази 5,91 % заштићеног подручја. Други облици својине учествују са 12,03 % (шумски посед црквених организација). О власништву нема званичних података за 3,28 % заштићеног подручја.

1.1.3. ГЕОМОРФОЛОШКЕ ОДЛИКЕ

Вршачке планине представљају изоловано побрђе у југоисточном делу Баната. Било Вршачких планина има правац југозапад- североисток од Вршачке куле до Лисичије Главе, а од Лисичије Главе до Гудуричког врха било повија у облику лука на југоисток и тај правац задржава све до реке Черне (Република Румунија), где се ове планине завршавају. У висинском погледу читава област Вршачких планина се дели на ниске планине, брежуљкасто земљиште и ниске заравњене пределе. Према северо-западу падине се стрмо спуштају до Малог рита и Марковачког потока. И са северне и са јужне стране опкољене су

брежуљкастим земљиштем, на северној страни од 100 до 200 m, а на јужној страни висина брежуљкастог земљишта опада, да би потпуно нестала у долини реке Караш.

Вршачке планине чине четири јасно издиференцирана облика: Вршачка кула (399 mⁿv), Вршачки врх (590 mⁿv), Гудурички врх (641 mⁿv), који је уједно и највиши врх Војводине и Доњи Вршишор (463 mⁿv). Планински предео обухвата око 170 km², а планине се пружају у правцу запад-исток.

Вршачки ров или Мали рит се простире између Вршца и Великог Средишта, издуженог је облика у правцу ЈЗ-СИ. Рит је приближно правоугаоног облика дужине око 11 km а ширине око 2,2 km.

Вршачке планине у геоморфолошком смислу услед изражених денудационих процеса у површинском рељефу имају велики број остењака распоређених на више локалитета. Остењаци представљају резистентне облике спирања и разарања. Најчешћи облици остењака су: турбанасти, печуркасти, плочасти, пирамидални, стубасти и других форми висине до око 25 метара. Најинтересантнији и најмногобројнији остењаци налазе се на југозападној страни Гудуричког врха, на југозападној страни Вршачке куле, код дечијег одмаралишта "Црвени крст" и на југо- запад у темељу Вршачке куле.

Слика 1: Остењаци код Вршачке куле (лево) и код Црвеног крста (десно)

1.1.4. ГЕОЛОШКЕ ОДЛИКЕ

Подручје Вршачких планина се налази у јужном Банату и припада у геотектонском погледу Панонском басену (Димитријевић, 1995), Српско-македонској маси и представљају њен рубни део.

Изданци метаморфних и магматских стена у Војвођанском делу Панонског басена су врло ретки. Једино на Вршачком Брегу палеозојске метаморфне и магматске стене избијају на површину и доступне су теренским испитивањима.

Вршачке планине изграђују најстарије стене, односно различити кристаласти шкриљци у источном делу и гнајсеви у западном делу. Око њих се налазе седиментне стене неогене старости – пескови, глине и лапорци. Савремени геоморфолошки процеси су извршили модификовање, током геолошке историје, створеног рељефа усецајући бројне водотокове дуж којих се таложе рецентни седименти, шљункови и пескови.

У морфолошком смислу издвајају се четири скоро индивидуална блока, која се распознају преко врхова – Вршачка кула, Вршачки врх, Гудурички врх и Доњи Вршишор. Разликују се и три преседлине, Превала, Кулмеа и Каркана. Веома развијена хидрографска мрежа, са токовима управним на пружање главног била, указује на снажан процес ерозије. Као последица тога разликују се три категорије елемената: фосилне површи, долине и њихови системи као и остењаци

Лежишта неметаличних минералних сировина на Вршачким планинама представљају различити грађевински камен, кварцни и обични пескови.

Као грађевински камен углавном се користе гранити, гранодиорити и мање гнајсеви. Ово су истовремено и једине појаве чврстих стена у том подручју па је њихова експлоативност велика. Вршачки гранит се употребљава као ломљен и дробљен камен у грађевинарству. Појаве кварцних пескова су откривене североисточно од Гудурице и В. Средишта, као и око Месића где је експлоатацијом прилично измењен морфолошки изглед терена.

На Вршачким планинама се као геонаслеђе препознају:

- Планински блокови-хорстови:
 - Вршачка кула (западни планински блок Вршачких планина),
 - Вршачки врх (планински блок између Ђаковог врха и Лисичије главе,
 - Гудурички врх (планински блок – хорст са највишим врхом Вршачких планина и Војводине, са бројним остењацима који се јављају у низу) и
 - Доњи Вршишор (источно планински блок Вршачких планина, подручје са бројним вртачама);

- Раседни одсеци планинских страна (на северној страни раседни одсеци су морфолошког и структурног типа раседа. На јужној страни раседне црте морфолошког типа су сведене на минимум);
- Долина на раседу (На северној страни најмногобројнији су испод Коркана и те долине су најразвијеније. Јужна страна је испресецана изворишним крацима водотокова. Њихове долине су стрмих страна и са изразитим попречним профилима у облику латиничног слова V и немају терасе. Такве појаве се уочавају код долина Сочице, Гузјане и Месића);
- Профил Вршачког рова са странама раседних одсека, протеже се дуж северног обода планина;
- Групе остењака; (Остењаци су изграђени од гнајса који више метара штрче изнад околног терена. Локалитети на којима се јављају групе остењака су: ЈЗ страна Гудуричког врха, теме Вршачке куле, ЈЗ страна Вршачке куле, јужно од преседлине Превала и код дечијег одмаралишта „Црвени крст“.)
- Изузетне форме у рељефу неогених седимената недалеко од Месића;
- Извори - Плави извор, Рафаел, Ружинат и Водице;
- Поједини геолошки профили у напуштеним каменоломима.

1.1.5. ХИДРОЛОШКЕ ОДЛИКЕ

На формирање подземних и површинских вода Вршачких планина утичу геолошки састав терена, рељеф, климатске прилике и вегетациони покривач.

На простору Вршачких планина јављају се стални, повремени и периодични водени токови. Општа одлика свих је да имају карактер бујичних токова. У целини гледано ово подручје не обилује богатим изданима. Утврђено је постојање 48 извора (Бугарски и сар., 1995). Четири врха Вршачких планина: Вршачка кула (399 m), Вршачки врх (488 m), Гудурички врх (641 m) и Доњи вршишор (463 m) су одвојени поточним долинама и превојима.

Најгушћа концентрација извора је у средишњем делу Вршачких планина.

На северној страни Вршачких планина постоје два потока, Малосредиштански поток, који извире при врху уске долинице са доста стрмим странама и Марковачки поток, који настаје од више изворишних кракова и отиче брежуљкастим тереном. Корита доњих токова Марковачког и Малосредиштанског потока претворена су у канале који, у подножју планине, прихватају воде ових потока.

Северно подножје представља поплазни терен односно Мали вршачки рит, који се, као дугуљасто затворено удубљење правца југозапад-североисток (Букуров, 1984), налази на надморској висини између 80 и 90 m. Према наводима истог аутора, Мали вршачки рит је током алувијума имао прво језерски, а после барски карактер све до XVIII века, док нису прокопани канали и регулисани потоци.

Током године се јављају битнија колебања водостаја и протицаја, у складу са расподелом падавина, где су јасно изражена два кишна и два сушна периода. Период са максималним протицајима јавља се у најкишовитијим пролећним месецима, најчешће у мају и јуну. У другој половини лета и првој половини јесени се јавља главни минимум водостаја.

Ради заштите града Вршца, других насеља и пољопривредног земљишта од поплава, предвиђено је да се у подножју Вршачких планина подигне пет брана са акумулацијама. Као прва изграђена је брана «Велико Средиште» на Марковачком потоку између Великог Средишта и Гудурице.

1.1.6. КЛИМАТСКЕ ОДЛИКЕ

1.1.6.1. ТЕМПЕРАТУРА ВАЗДУХА

Температура ваздуха представља најважнији климатски елемент јер од ње зависе многи други климатски елементи као што су интензитет и количина испаравања воде, влажност ваздуха, облачност, падавине.

Средња годишња температура ваздуха, износила је 12,5°C. Најтоплији месец је јул са просечном температуром од 22,9°C, а најхладнији је јануар са просечном температуром од 1,5°C.

1.1.6.2. РЕЛАТИВНА ВЛАЖНОСТ ВАЗДУХА

Релативна влажност ваздуха представља засићеност ваздуха воденом паром и изражава се у процентима (%). Средње годишње вредности се крећу од 64-77%. У зимским месецима вредности релативне влажности ваздуха су веће у односу на летњи период године када су вредности најмање.

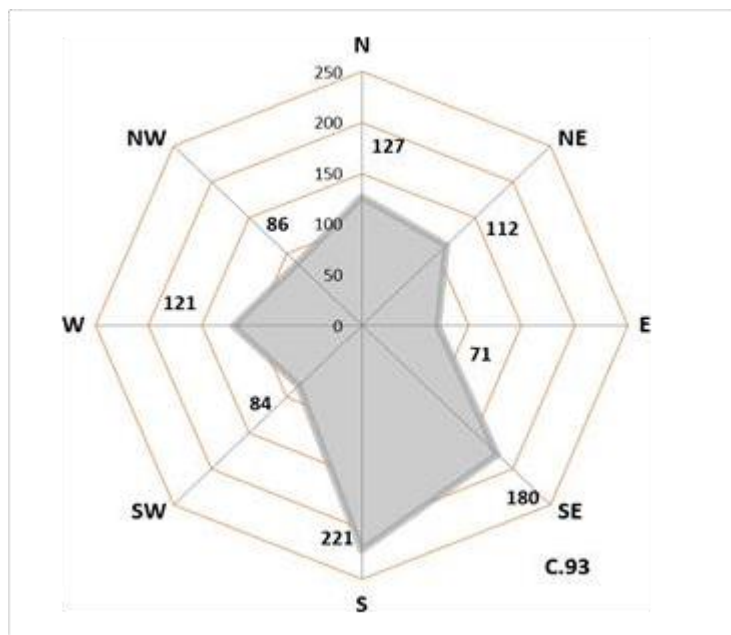
1.1.6.3. ПАДАВИНЕ

Падавине такође представљају један од најважнијих климатских елемената јер развој живог света, богатство површинских и подземних вода директно зависе од количине падавина. За живи свет највећи значај имају падавине у вегетационом периоду. Падавине имају велики значај и за обављање пољопривредних делатности.

У периоду 1997. 2016. просек годишњих количина падавина износио је 674,4 mm.). Када је у питању месечни распоредом, месец са највећом количином падавина је јул (85,8 mm), док се најмање количине падавина излуче током марта (37,6 mm).

1.1.6.4. ВЕТАР

Ветрови су значајан климатски фактор јер утичу на микроклиму ширег подручја, изазивајући промене код других фактора а највише код температуре и падавина. Ветар има пресудну улогу за обликовање климе, у развоју живог света као и у многим људским делатностима. Ветрови имају утицај на количину падавина, испаравање. У пролећним месецима ветар изазива велика испаравања земљишта при чему може доћи до одузимања велике количине влаге која је неопходна биљкама.

Графикон 1: Ружа ветрова, метеоролошка станица Вршац (1997-2016)

На заштићеном подручју највећу частину имају ветрови источног квадранта руже ветрова. Ветрови источног квадранта најчешће су суви и по правилу доносе суво и хладно време. На посматраном подручју највећу частину има јужни ветар познатији као кошава.

Пролећни месеци (март, април и

мај) као и октобар и новембар имају највећи број дана са ветровима чија јачина прелази 6 и 8 степени (Bf).

Табела 2: Укупан број дана, по годинама, са ветровима чија је јачина већа од 6 и 8 степени по Бофоровој скали (Bf), (Вршац, 1997-2016.)

Година	Ветар >6 Bf	Ветар >8 Bf
1997.	132	50
1998.	151	46
1999.	152	57
2000.	191	77
2001.	188	57
2002.	168	67
2003.	155	59
2004.	165	69
2005.	142	49
2006.	132	43

2007.	161	48
2008.	173	61
2009.	148	55
2010.	186	85
2011.	143	52
2012.	169	52
2013.	196	88
2014.	215	107
2015.	179	75
2016.	174	74
Ср. Год.	166	64

Када је у питању укупан годишњи број дана са ветровима чија је јачина већа од 6 Bf (табела 2), у посматраном периоду од двадесет година, просечно је било 166 дана годишње.

Негативан утицај ветрова са већом јачином, на заштићено подручје огледа се у уништавању грана, стабала као и рушењу гнезда птица. Оштећењима услед ветрова са већом јачином највише су изложене стране које имају највећу просечну честину а то су јужна и југоисточна страна. Уједно ове стране су изложене ветру са највећом јачином.

Климатски карактер овог подручја одређују географски положај, надморска висина, геолошки састав тла, хидролошке и биогеографске прилике као и локални климатски модификатори.

Оно што ово подручје издваја од других јесте велика ветровитост и велики број дана са ветровима олујне јачине.

Грмљавина као метеоролошка појава такође има негативан утицај на заштићено подручје јер удари грома директно уништавају стабла или их оштећују у тој мери да представљају потенцијалну опасност од даљег уништавања при појави првог ветра са већом јачином. Такође удари грома у сушном летном периоду године могу да изазову и пожаре.

1.1.7. ПЕДОЛОШКЕ ОДЛИКЕ

Поред Фрушке горе, на подручју Војводине се, својим планинским рељефом истиче још и подручје Вршачких планина чији је флувијални рељеф добро заступљен (Букуров, 1950).

Највећи део Вршачких планина састављен је од кристаластих шкриљаца, који се под утицајем спољних сила лако распадају и дробе у трошину, па је стога читава северна и јужна подгорина разорена многобројним вододеринама и дубоким усеченим и уским долинама повремених потока.

На подручју Вршачких планина и Малог вршачког рита издвајају се два основна типа земљишта и то: аутоморфна и хидроморфна земљишта.

Аутоморфна земљишта се искључиво влаже атмосферским падавинама (киша, снег). У овим земљиштима сувишна вода се слободно процеђује, без дужег задржавања у профилу земљишта. Хидроморфна земљишта карактерише повремено или трајно засићење свих пора земљишта водом која није заслањена нити алкализована. Ова земљишта су изложена суфицитном влажењу од атмосферских падавина, затим превлаживање могу да узрокују и допунске сливне, пополавне и подземне воде.

Иницијално земљиште (Сирозем или Регосол) припада реду аутоморфних, класи неразвијених земљишта. Име потиче од речи regos-покривач и solum-земљиште, а назив сирозем од речи сиров (неразвијен). Овај тип земљишта је најраспрострањенији на падинама Вршачких планина.

Смоница (Вертисол) припада реду аутоморфних, класи хумусно-акумулативна земљишта. На подручју Војводине овај тип земљишта искључиво се јавља у подгорини Вршачких планина, а на самим планинама у јужним деловима заштићеног подручја веома је заступљена смоница на терцијарним глинама огађачена. У Малом Риту најдоминатнији тип земљишта је ритска смоница, а у североисточном делу Малог Рита на локалитету Фишов салаш, јавља се варијетет ритска смоница бескарбонатна. Смонице су црне боје и лепљиве (као смола). По механичком саставу смонице су збијена, тешка, дубока и глиновита земљишта. Физичка својства су неповољна, то су тешка глиновита земљишта.

Гајњача (Камбисол) припада реду аутоморфних, класи камбичних земљишта. На северозападном делу Вршачких планина под утицајем влажније педоклиме условљене шумском вегетацијом (мешовите састојине хрстова, граба, букве и липе) настао је овај тип земљишта. Гајњаче су збијена и глиновита земљишта. Имају руменкасту (ако имају више гвожђа) или мрку боју (ако имају више хумуса).

Кисело смеђе земљиште на кристалним шкриљцима налазимо на северно источним деловима Вршачким планинама и јужно од локалитета Коркана.

На мањим површинама на заштићеном подручју Вршачких планина и Малог вршачког рита заступљено је: алувијално-делувијално земљиште карбонатно и бескарбонатно, алувијално-делувијално земљиште забарено и делувијално бескарбонатно земљиште

1.1.8. ФЛОРИСТИЧКЕ ОДЛИКЕ

На основу прикупљеног материјала, хербарских података из збирке Покрајинског завода и литературних извора је на подручју природног добра могуће издвојити близу 1100 познатих врста и подврста васкуларне флоре, при чему је на подручју Вршачких планина забележено 1007 врста и 19 подврста а на подручју Малог рита 134 врсте и 5 подврста.

На истраживаном подручју укрштају се панонски, дацијски и мезијски утицаји.

1.1.8.1. БИЉНЕ ВРСТЕ ЗНАЧАЈНЕ ЗА ОЧУВАЊЕ СПЕЦИЈСКОГ ДИВЕРЗИТЕТА

У групи национално и међународно значајних врста забележено је 114 таксона у рангу врсте (94) и подврсте (20). Од тога је 40 строго заштићених врста, односно 49 врста у категорији заштићених са изузетком комерцијалних („Правилник о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива“, Службени гласник РС, бр. 5/10; 88/10; 91/10; 47/11; 14/16).

Флору Вршачких планина одликује висок степен ендемизма са чак 2, 57% панонских биљака по којима овај део југоисточног Баната припада панонској флорној провинцији. Такве су ендеми: панонски јарич *Sedum sartorianum*, слатинска паламида *Cirsium brachysepalum*, различак *Centaurea magocsyana* (ПАЊКОВИЋ-МАТАНОВИЋ, 1989).

Као биљногеографска специфичност подручја истиче се и присуство ендемских биљака карпатског, дацијског и мезијског обележја какав је карпатски дичак (*Barbarea vulgaris* subsp. *leruznica*), румунски ендем, коме су Вршачке планине једино налазиште у Србији.

Налаз панонског субендема звјездичице (*Aster sedifolius* L. subsp. *canus* (Waldst. & Kit.) Merxm.) на подручју Малог вршачког рита има и научно-историјски и таксономски значај јер је ова подврста први пут описана 1802. године на основу примерака сакупљених у околини Вршца.

На основу теренских истраживања и литературних података установљено је да вегетација природног добра припада мочварној, ливадско-пашњачкој, слатинској, и степској. Предметна вегетација је на основу досадашњих истраживања представљена са 4 класе, 6 редова, 7 свеза, 11 заједница (асоцијација) и 12 подзаједница (субасоцијација):

I Класа: PHRAGMITETEA R. TX. & PRSG. 1942

Ред: PHRAGMITETALIA KOCH 1926

Свеза: PHRAGMITION COMMUNIS KOCH 1926

1. Ass. Phragmitetum australis SAVIČ 1926
2. Ass. Scirpetum lacustris SCHMALE 1939

II Класа: MOLINIO-ARRHENATHERETEA TX. 1937 EM. TX. & PRSG. 1951

Ред: DESCHAMPSIETALIA CESPITOSAE HORVATIĆ (1956) 1958

Свеза: DESCHAMPSION CESPITOSAE HORVATIĆ 1930

3. Ass. Agrostio-Juncetum effusi T. CINCOVIĆ 1959

Ред: TRIFOLIO-HORDEETALIA HORVATIĆ 1963

Свеза: TRIFOLION PALLIDI ILIJANIĆ 1969

4. Ass. Ranunculo steveni-Alopecuretum pratensis M. VUČKOVIĆ 1991 subass. oenanthesum banaticae M. VUČKOVIĆ 1991 subass. rumicetosum acetosae M. VUČKOVIĆ 1991 subass. stachyetosum officinale M. VUČKOVIĆ 1991

5. Ass. Ornithogalo pyramidale-Trifolietum pallidi M. VUČKOVIĆ 1991 subass. trifolietosum pallidi M. VUČKOVIĆ 1991
subass. rhinantethosum rumelici M. VUČKOVIĆ 1991

Ред: ARRHENATHERETALIA PAWL. 1926

Свеза: ARRHENATHERION ELATIORIS BR.-BL. 1925

6. Ass. Arrhenatheretum medioeuropaeum SCHERR. 1925 (NON BR.-BL. 1915)
HORVATIĆ 1941 subass. clematetosum integrifoliae M. VUČKOVIĆ 1991

III Класа: SCORZONERO-JUNCETEA GERARDII (VICHEREK 1973) GOLUB & AL. 2001

Ред: SCORZONERO-JUNCETALIA GERARDII VICHEREK 1973

Свеза: SCORZONERO-JUNCION GERARDII (WENDELBG. 1943) VICHEREK 1973

7. Ass. Caricetum divisae SLAVNIĆ 1948

IV Класа: FESTUCO-BROMETEA BR.-BL. & R. TX. EX KLIKA & HADAČ 1944

Ред: FESTUCETALIA VALESIACAE BR.-BL. & R. TX. EX BR.-BL. 1949

Свеза: CHRYSOPOGONI-DANTHONION KOJIĆ 1957

8. Ass. Inulo salicinae-Calamagrostidetum epigeios M. VUČKOVIĆ 1991 subass. inuletosum salicinae M. VUČKOVIĆ 1991

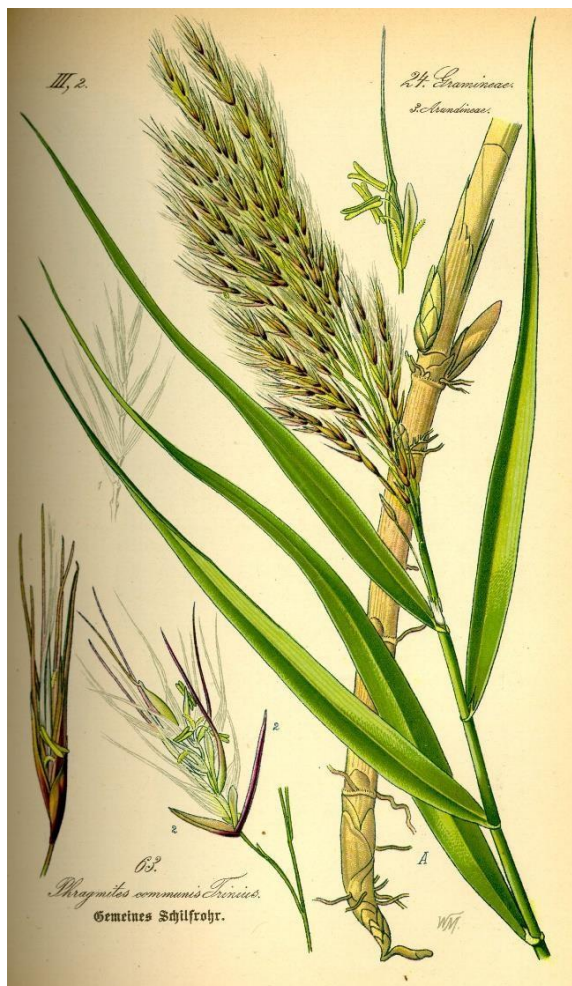
subass. stipetosum tirsae M. VUČKOVIĆ 1991

9. Ass. Cynosuro cristati-Agrostietum capillaris M. VUČKOVIĆ 1991

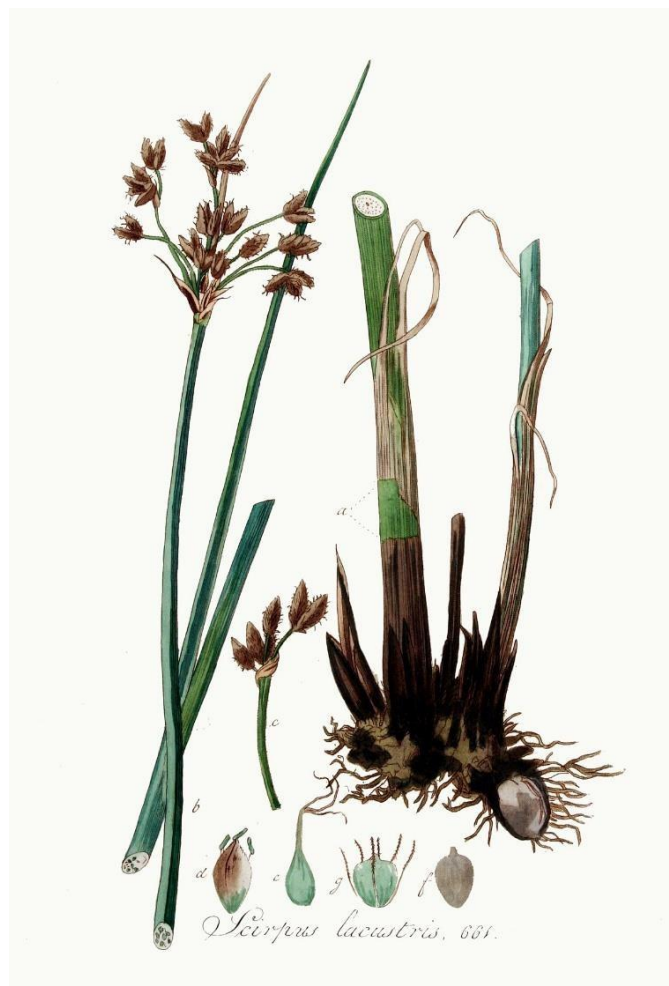
10. Ass. Medicago falcatae-Chrysopogonetum grylli M. VUČKOVIĆ 1991 subass. agrostietosum capillaris M. VUČKOVIĆ 1991 subass. andropogonetosum ischaemi M. VUČKOVIĆ 1991

11. Ass. Hieracio pilosellae-Festucetum valesiacaе M. VUČKOVIĆ 1991 subass. chrysopogonetum grylli M. VUČKOVIĆ 1991 subass. sanguisorbetosum minori M. VUČKOVIĆ 1991

На Малом риту јавља се мочварна (семиакватична) вегетација која бухвата заједнице које се развијају у контактної зони воде и копна где је ниво подземних вода виши а подлога са израженом анаеробношћу. Заједница трске (*Phragmitetum australis*) се јавља дуж обала стајаћих и споротекућих еутрофних вода на дубинама до 50 cm на подлози богатој муљем и органским материјама.

Слика 2. трска (*Phragmites australis*)

Слика 3. сита (*Scirpetum lacustris*)

Заједница сите (*Scirpetum lacustris*) обраста нешто дубље положаје (50-70 cm дубине) у односу на претходну заједницу у виду групација и појасева између појаса трске и дубљих делова корита. На ширем подручју природног добра се јавља ретко у виду мањих фрагмената каналима на територији Малог рита.

Заслањени типови тла се на подручју природног добра срећу на ограниченим деловима Малог рита. С обзиром на релативно густу мрежу дренажних канала и дуготрајан процес раслањивања и испирања соли, слатинска вегетација је спорадично присутна и то у виду мање или више деградованих фрагмената. Доминантне су врсте из фамилија пепељуга (*Chenopodiaceae*), трава (*Gramineae*), шашева (*Superaceae*) и сита (*Juncaceae*), којима се придружује више десетина других врста. Заједница разделене оштрице (*Caricetum divisae*) се јавља на умерено до мало сланим и слабије влажним стаништима, каква су на пример рубови сланих плитких депресија, плитких јарака и канала. По флористичком саставу је веома хомогена, гради је углавном разделена шаш (*Carex divisa*). Заједница је на простору природног добра забележена само на деловима Малог рита.

Слика 4. раздељена шаш (*Carex divisa*)

Вегетација ливада

Ливадска и ливадско-степска вегетација присутна претежно у подножју и брдском појасу заштићеног добра. Вегетација ливада на подручју природног добра великим делом припада секундарној вегетацији, развијеној на стаништима некадашњих шумских заједница.

Флувијални рељеф заштићеног подручја је добро изражен, али је евидентно сиромаштво подручја водом. Северну подгорину одликују дубоко усечене поточне долине и многобројне вододерине. Њихову воду прима Марковачки а мањим делом и Малосредиштански поток, који се уливају у Мали Вршачки рит. Потоци су по типу бујичњаци, што значи да воду имају углавном с пролећа у време топљења снега, али и након већих пљускова, што се одражава на карактер биљног покривача. Јужно побрђе је испресецано поточима Месић, Кевериш, Гузајна и Физеш. Повремене поплаве су један од битних фактора за генезу и опстанак мочварних ливада, а тих појава на побрђу Вршачких планина нема, те су оне на истраживаном подручју присутне само са једном заједницом која је уз то фрагментарно развијена. Ради се о састојинама асоцијације *Agrostio-Juncetum effusi* T. Cincović 1959 које Вучковић (1991) констатује у долинама потока Месић, Гузајна и Марковац.

У долинама поменутих потока јавља се вегетација долињских ливада класе (*Molinio-Arrhenatheretea*) које су представљене вегетацијом два различита реда. На северној подгорини су у питању ливаде кошанице средњеевропског реда *Arrhenatheretalia* (свеза *Arrhenatherion elatioris*), док су типичне долињске ливаде на подручју Вршачких планина развијене на свим експозицијама, а обједињене свезом *Trifolion pallidi* из субмедитеранског реда *Trifolio-Hordeetalia*. Долињске ливаде свезе *Trifolion pallidi* су на подручју Вршачких планина представљене различитим састојинама које су укључене у две заједнице, издвојене тек пре двадесетак година од стране Вучковића. Прва је асоцијација *Ranunculo stevenii-Alopecuretum pratensis* M. Vučković (1988) 1991. Најшире је распрострањена фитоценоза ливадских екосистема Вршачког побрђа и уједно од највећег значаја за сагледавање овог типа вегетације у виду малих оаза и на ужем подручју- на билу Вршачких планина. За њу

субмедитеранска) и *Cirsium sanum* (субпонтска), по којима је поменута заједница и флористички и физиогномски препознатљива. Асоцијација *Ornithogalo pyramidale-Trifolietum pallidi* M. Vučković (1988) 1991 је уско везана за околину места Јабланка у јужној подгорини Вршачких планина, где је и издвојена и описана као нова заједница за науку. Околина овог локалитета је значајна јер се ради о једином налазишту фитоценозе у Србији, која је данас нажалост деградирана, односно закоровљена.

У оквиру ливадске вегетације највеће распрострањење на Вршачким планинама имају брдске ливаде које су развијене и у највећем висинском дијапазону (од 160 до 450 m н.в). Доминантно земљиште је по типу смоница или огајњачена смоница док геолошку подлогу чине терцијерне глине тј. терцијерни језерски седименти. У овом типу вегетације на подручју Вршачких планина је доминантна по распрострањености асоцијација *Inulo salicinae -Calamagrostidetum epigeios* M. Vučković (1988) 1991. Апсолутна је доминација белешине (*Calamagrostis epigeios*), због њене висине и бујности на први поглед одају утисак да су ове групације флористички хомогене и сиромашне врстама. Међутим, оне се одликују флористичким богатством (133 врсте) а присутне су на падинама у околини места Марковац, Гудурица и Сочица, али и јужније од Вршачких планина, код Куштиља и Војводинаца. Асоцијација *Cynosuro cristati-Agrostietum capillaris* M. Vučković (1988) 1991 се развија на благим падинама брежуљака и плакорним положајима на око 200 m надморске висине. Констатована је на јужним падинама код Месића и Сочице и на северној подгорини код Марковца и Гудурице. Широко је распрострањена ливадско-степска фитоценоза Вршачких планина, али ипак не толико као претходна заједница. У мозаику са састојинама асоцијације *Cynosuro cristati-Agrostietum capillaris* на побрђу Вршачких планина појављује се ксеротермофилна заједница брдских ливада описана од стране Вучковић (1991) као асоцијација *Medicago falcatae-Chrysopogonetum grylli*. У односу на претходну фитоценозу насељава ксеротермнија станишта, на јужним и југозападним падинама. Крајњи деградацијски стадијум ксерофилних шумских фитоценоза Вршачких планина представља асоцијација *Hieracio pilosellae-Festucetum valesiacaе* M. Vučković (1988) 1991. Веома је ограниченог распрострањења и то у виду малих оаза изнад села Месић, код Вршачке Куле и Малог Средишта. Заузима станишта некадашњих ксеротермофилних шумских асоцијација *Sedo maximi- Quercetum frainetto cerridis* (свезе *Quercion frainetto*) а пеђе и *Phleo montani-Orno-Quercetum virgilianaе* (свезе *Quercion pubescentis -petraeae*). За њен настанак су од антропогених утицаја били пресуднији орографски и едафски чиниоци. Појава заједнице *Hieracio pilosellae-Festucetum valesiacaе* на стрмим обронцима са веома израженом флувијалном ерозијом је неминовно повезана са веома плитким и скелетоидним земљиштем. Местимично су њене састојине развијене скоро директно на геолошкој подлози јер је педолошки покривач скоро потпуно спран водама. Упркос овако неповољним животним приликама заједница је флористички релативно богата (96 врста) а карактеристичан скуп обухвата 23 таксона.

Степска вегетација (*Festucion rupicola*)

Степска вегетација у оквиру свеже *Festucion rupicola* је очувана само на подручју Малог вршачког рита где се јавља у виду фрагмената на лесним гредицама и по мањим, што природним, што секундарно насталим узвишењима дуж пољских путева, старих насипа, по високим обалама канала.

1.1.8.2. ЗНАЧАЈНИ ТИПОВИ СТАНИШТА

У групи станишних типова наведених у „Правилнику о критеријумима за издвајање типова станишта, о типовима станишта, осетљивим, угроженим, ретким и за заштиту приоритетним типовима станишта и о мерама заштите за њихово очување“ (Службени гласник РС, 35/10) као приоритетних за заштиту су забележена 23 типа станишта на подручју природног добра.

Табела 3: Типови станишта приоритетних за заштиту.

	СТАНИШТЕ	код	NATURA	EMERALD	национално
1	Шуме беле (<i>Salix alba</i>) и крте врбе (<i>Salix fragilis</i>)	A1.116	* 91E0	!44.1	Frag (A)
2	Панонска шума сладуна (<i>Quercus frainetto</i>) и цера (<i>Quercus cerris</i>)	A2.114	91M0	!41.7	Frag (B)/ Rep
3	Шуме сладуна (<i>Quercus frainetto</i>) и цера (<i>Quercus cerris</i>) са грабом (<i>Carpinus betulus</i>)	A2.11E	91M0	!41.7	Frag (B)/ Rep
4	Шуме сладуна (<i>Quercus frainetto</i>) [Мезијске шуме сладуна < <i>Quercetum frainetto</i> >]	A2.12	91M0	!41.7	Ret/Frag (B)
5	Шуме крупнолисног медунца (<i>Quercus virgiliana</i>)	A2.22	* 91AA	!41.7	Frag (B)
6	Шума китњака (<i>Quercus petraea</i>) са вијуком (<i>Festuca drymeia</i>)	A2.515	91M0	!41.7	Frag (B)
7	Шума китњака (<i>Quercus petraea</i>) са црним јасеном (<i>Fraxinus ornus</i>)	A2.51A	91M0	!41.7	Frag (B)
8	Шума китњака (<i>Quercus petraea</i>) са белобрабићем (<i>Carpinus orientalis</i>)	A2.51B	91M0	!41.7	Frag (B)

9	Шуме китњака (<i>Quercus petraea</i>) и цера (<i>Quercus cerris</i>) [Панонска шума китњака < <i>Quercus petraea</i> > и цера < <i>Quercus cerris</i> >]	A2.53	91M0	!41.7	Frag (B)
10	Шуме китњака (<i>Quercus petraea</i>) и граба (<i>Carpinus betulus</i>)	A2.611	9160, 91LO, 91YO	!41.2	Frag (B)
11	Шума китњака (<i>Quercus petraea</i>) и граба (<i>Carpinus betulus</i>) са костриком (<i>Ruscus aculeatus</i>)	A2.614	9160, 91LO, 91YO	!41.2	Frag (B)
12	Шуме трансилванијског китњака (<i>Quercus polycarpa</i>)	A2.81	91M0	!41.5	Frag (B)
13	Брдска шума букве (<i>Fagus moesiaca</i>) са липама (<i>Tilia</i> spp.)	A3.228	91WO, 9110, 9130, 9150, 91K0, 91V0	!41.5	End/Frag(B)
14	Шума белог јасена (<i>Fraxinus excelsior</i>) са јаворовима (<i>Acer</i> spp.)	A3.411			Ret/ Frag (B)
15	Шума белог јасена (<i>Fraxinus excelsior</i>) са липама (<i>Tilia</i> spp.)	A2.412			Ret/ Frag (B)
16	Панонске лесне степе	C1.21	* 6250	!34.9	Ret/ Frag (A)/ Rep
17	Сува карбонатна ливада велшког вијука (<i>Festuca gr. valesiaca</i>)	C1.321	6210	!34.3	End/ Ret/ Frag (A)
18	Сува силикатна ливада ђиповине (<i>Chrysopogon gryllus</i>)	C1.522	* 6240		
19	Сува силикатна ливада белешине (<i>Calamagrostis epigejos</i>)	C1. 528	* 6240		
20	Умерено влажна брдска ливада овсенице (<i>Arrhenatherum elatius</i>)	C2.211	6510		
21	Слани високи шаш раздељене оштрице (<i>Carex divisa</i>)	E5. 211	*1340	!15. A	Ret/ Frag (A)
22	Обални тршњак трске (<i>Phragmites australis</i>)	F3. 121			Ret/Frag (A)
23	Обални тршњак сите (<i>Scirpus lacustris</i>)	F3. 125			Ret/Frag (A)

1.1.8.3. ШУМСКА ВЕГЕТАЦИЈА

Вршачке планине су биле острво у Панонском мору, а затим у језеру и из тог времена воде порекло многе врсте и заједнице које су се очувале захваљујући приморској клими, а касније планинској клими масива.

Вршачке планине су сачувале богату, ретку и реликтну аутохтону флору и сложену вегетацију, на месту укрштања три биљногеографске провинције (панонске, дацијске и мезијске).

Географски положај, изражени облици мезо и микро-рељефа, који се на овом простору смењују од влажних депресија мочварног подручја Вршачког рита, преко благих а потом стрмих падина изложених различитим странама света, до планинских блокова (хорстова) раздвојених дубоко усеченим удолинама, стварају читав низ станишта разноврсних еколошких услова.

Широк еколошки дијапазон шума укључује влажне крајпоточне екотоне (беле врбе и црне јове), суве, присојне, на стрминама (медитеранског грабића и медунца), затим светле и топле шуме разних храстова и племенитих лишћара, до сеновите и свеже шуме мезијске букве или граба.

Рецентна шумска вегетација одраз је комплекса наведених станишних и антропогених утицаја, са више прогресивних и регресивних стадијума развоја, у којима су основни градитељи храстови (*Quercus cerris*, *Q. pubescens*, *Q. virginaliana*, *Q. petraea* agg., *Q. frainetto*), липе (*Tilia argentea*, *T. cordata*, *T. platyphyllos*), граб (*Carpinus betulus*), а на мањим површинама површинама буква (*Fagus moesiaca*) и тзв. „племенити лишћари“ (*Fraxinus excelsior*, *Acer pseudoplatanus*, *A. platanoides*).

Антропогени фактор је осиромашео природност и флористички састав исконских шума, њиховим превођењем (чистом сечом) у једноспратне изданаčke састојине изграђене од мањег броја биолошки јачих врста.

Осим састојина аутохтоних врста, присутни су антропогено формирани засади, за ово подручје алохтоних врста као што су багрем (*Robinia pseudoacacia*) и борови (*Pinus nigra*, *P. sylvestris*). Ограниченим, планским уношењем црног бора (неинвазивна алохтона врста), повећан је диверзитет и погодност станишта за уско-специјализоване врсте животињског света као што је орао змијар (подлога за смештај гнезда), док интродукција агресивних неопита (багрем) на станишта храстова има за последицу постискивање и измену природне шумске и травне вегетације, промену станишних (нитрификацијом земљишта) и физиогномских особина вегетације Вршачких планина.

Преглед вегетацијских јединица

(Прилагођено према: Шкорић, 2006)

Класа: QUERCO-FAGETEA Br.-Bl. et Vlieg. 1937

Ред: QUERCETALIA PUBESCENTIS Klika 1933

Свеза: Quercion frainetto Ht. 1954

Ass.: Sedo maximi-Quercetum frainetto-cerris B.
Jov. (1979) 1986

Ass.: Quercetum farinetto B. Jov. 1985

subas. lathyretosum veneti subas. nova

Ass.: *Carpino betuli-Quercetum frainetto-cerris* (Rud. 1940) B. Jov. 1979
subas. *typicum*
subas. *ornetosum* subas. *nova*
Ass.: *Hypo cupressiformis –Quercetum frainetto* B. Jov. 1979
Свеза: *Quercion pubescentis-petraeae* Br.-Bl. 1931
Ass.: *Phleo montani-Orno-Quercetum virgilianae* ass. *nova*
Свеза: *Quercion petraeae-cerridis* Lakušić *et* B. Jovanović 1980
Ass.: *Quercetum petraeae-cerris* B. Jov. 1979
Ass.: *Poo nemoralis-Quercetum polycarpae* B. Jov. 1979
Ass.: *Rusco aculeati-Quercetum montanum* (E. Vuk. 1966) B. Jov. 1979
Ass.: *Festuco drymeiae-Quercetum petraeae* (Jank. *et* Miš. 1960) Jank. 1980
Ass.: *Carpino orientalis-Quercetum montanum* (Gaj. 1961) B. Jov. 1979
Ass.: *Fraxino orni-Quercetum petraeae* (Bor. 1955) Miš. 1972
Ред: *Fagetalia sylvaticae* Pawl. 1928
Свеза: *Carpinion betuli* Ht. 1956
Ass.: *Aegopodio podagrariae-Querco-Carpinetum* B. Jov. 1979
Ass.: *Carici pilosae-Querco-Carpinetum* B. Jov. (1960) 1970
subas.: *typicum*
subas.: *staphyleatosum* subas. *Nova*
subas.: *tilietosum tomentosae* subas. *nova*
Ass.: *Rusco aculeati-Carpinetum betuli* B. Jov. 1979
Свеза: *Fagion moesiaca* Bleč. *et* Lak. 1970
Ass.: *Tilio-Fagetum submontanum* (Jank. *et* Miš. 1960) Miš. 1972
subas.: *ranunculetosum cassubici* subas. *nova*
Свеза: *Fraxino excelsioris-Acerion* Fuk. 1969
Ass.: *Tilio-Fraxinetum excelsior* Knapp 1944 *em.* B. Jov. 1977
Ass.: *Aceri-Fraxinetum excelsior* Čer. *et* B. Jov. 1950
Ред: *Populetalia albae* Br.-Bl. 1931
Свеза: *Salicion albae* Soó 1940
Ass.: *Salicetum albae-fragilis* Soó (1933) 1958

ASS. SEDO MAXIMI-QUERCETUM FRAINETTO-CERRIS B. JOV. (1979) 1986

У својој фитоценолошкој студији Вршачких планина Пекановић (1991) назвала је по врсти *Sedum maximum* (*Sedo maximo-Quercetum frainetto cerridis*) која је у јако деградованом стању што се може закључити по врсти по којој је аутор назвала ову заједницу.

Заједница заузима плакорне терене или топлије падине у подгорини Вршачких планина (180-240 мнв). Интересантна је велика покривност сладуна (*Quercus farnetto*), која је бројнија од врсте *Quercus cerris*. То показује да је мезо- и микроклима овог ниског брдског предела топлија него на одговарајућим висинама других масива Србије где се налази заједница *Quercetum frainetto cerris*. Шума сладуна и цера је на Вршачким планинама у прошлости била далеко распрострањенија у подгорини и води порекло од богатих мешовитијих и мезофилнијих шума него што су данас на Вршачким планинама.

ASS. QUERCETUM FARNETTO B. JOV. 1985

Шума чистог сладуна (*Quercetum farnetto*) налази се на плакорним теренима североисточног дела Вршачких планина, на 200-250 мнв. Она је заступљена у фрагментима али је ту у питању смањење њеног ареала утицајем човека.

ASS.: PHLEO MONTANI-ORNO-QUERCETUM VIRGILIANAE ASS. NOVA

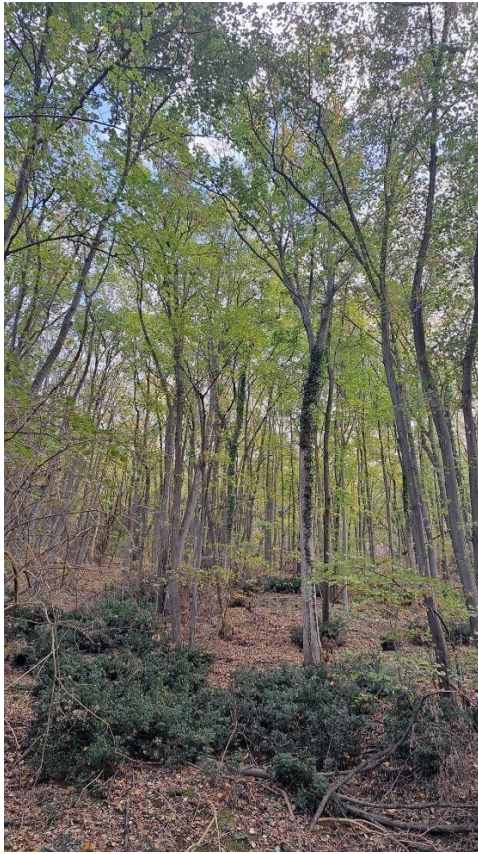
Ова шумска заједница на Вршачким планинама, која је по В. Пекановић (1991) представљена специфичном за Србију асоцијацијом *Phleo montani-Orno-Quercetum virgilianae ass. nova*, заузима у виду малих фрагмената острвског карактера, мале површине на Вршачким планинама. Заузима јужне експозиције на висинама од 400-460 мнв. Према истом аутору ова нова асоцијација медунца и црног јасена "по флористичком саставу, структури и физиогномији издваја се од осталих шумских фитоценоза овог подручја. 100 врста биљака у асоцијацији, са 8 високо фреквентних указују на блискост ове заједнице термофилним ливадским степским заједницама."

Ass.: QUERCETUM PETRAEAE-CERRIS B. JOV. 1979

Китњаково-церове шуме у Србији заузимају положаје између станишта топлих сладуново-церових шума и мезофилних китњакових шума, а у висинском смењивању вегетације смењује се појас церове и појас сладунове шуме између којих су китњаково-церове шуме. На Вршачким планинама је ова стабилна шумска заједница "на мањим надморским висинама (240-360 мнв) на јужним и југоисточним (ређе северним или западним) благо нагнутим или скоро плакорним (5-13°) падинама и има уско распрострањење" (Пекановић, 1991).

Ass.: RUSCO ACULEATI-QUERCETUM MONTANUM (E. VUK. 1966) B. JOV. 1979

Ова заједница на Вршачким планинама насељава висине од 220 до 480 мнв на благо нагнутим падинама претежно северозападне експозиције (Пекановић, 1991). Честа појава сребрне липе (*Tilia tomentosa*) у маси показује да су у питању отворена светла станишта али са добрим свежим земљиштима.

Слика 5: Шума храста китњака са костриком (фото: Стојшић, В.)

Слика 6: Кострика (фото: Стојшић, В.)

Слика 7. : *Ruscus aculeatus* L.

Карактеристично је стално присуство субмедитеранца кострике (*Ruscus aculeatus*), која одлично индицира услове предела и станишта. Велики број мезофилних врста у спрату жбуња и у зељастом покривачу указује на мезофилније станиште и склопљеност крошњи. Велики број врста са високим степеном присутности (Пекановић, 1991), указују на стабилност ове асоцијације.

Ass.: TILIO-FAGETUM SUBMONTANUM (JANK. et MIŠ. 1960) MIŠ. 1972

Ова шумска заједница је описана као асоцијација (*Tilio-Fagetum* Miš. 1972), а као субасоцијација је описана од стране Јанковића и Мишића (1960). У фитоценолошкој студији шумске вегетације Вршачких планина (Пекановић, 1991) описује је као субасоцијацију са китњаком: *ranunculetosum subas. nova* (syn. *Tilio-Fagetum submontanum petraeae* Pek. 1983). Ово је веома значајна фитоценоза Вршачких планина јер индицира планинску климу овог масива. На Вршачким планинама се ова заједница јавља на северним падинама Вршачког и Гудуричког врха као и северозападним падинама Доњег Вршишора (Пекановић, Б., 1991). На висинама је од 260 до 580 метара, на стрмим падинама. Ова заједница свакако представља трајни стадијум али је добро

развијена и индицира планинску климу Вршачких планина. Јавља се знатан број врста у спрату дрвећа – 11, што указује мешовитост састојина, а већи број врста у спрату жбунова – 13, указује на добру природну обнову. Сребрна липа је у неким састојинама врло бројна док је спрат зељастих биљака врло богат (преко 60 врста).

Слика 7: Шума букве са сребрном липом (фото: Стојшић, В.)

Слика 8: *Lunaria annua* у буковим шумама Вршачких планина (фото: Стојшић, В.)

У овој заједници се налази висок проценат елемената средњеевропске групе што указује на утицај на само климе са севера већ и врста из северних крајева док присуство сребрене липе (*Tilia tomentosa*) указује ипак на извесне количине светлости и топлоте које продиру у састојине ове асоцијације.

ASS.: ACERI-FRAXINETUM EXCELSIOR ČER. et B. JOV. 1950

То су мешовите састојине са већим бројем врста у заједници: у спрату дрвећа (15), жбуња (18) и зељастих биљака (60 врста). Налази се у виду мањих фрагмената у плитким увалама, заклоњеним, али на падинама нагиба и до 30°. То је влажна заједница са оптималним условима станишта. Одличан подмладак врста дрвећа указује на добру обнову заједнице. Интересантно је да само *Helleborus odorus* има степен присутности V, што такође потврђује да се ради о сложеној мешовитој заједници блиској полидоминантној. На Вршачким планинама ова заједница се налази на висини од 140 до 460 метара, што значи да има широк висински дијапазон који уједно указује на специфичност станишта.

Слика 9: Шума белог јасена, горског јавора и млеча – локалитет Лисичја глава

ASS.: TILIO-FRAXINETUM EXCELSIOR KNAPP 1944 . em. B. JOV. 1977

Ову шуму је означио као асоцијацију Б. Јовановић (Tilio-Fraxinetum excelsioris (1960) 1977. У својој студији (Пекановић, 1991) ову заједницу означаје као полидоминантну, што је тачно, јер не само што асоцијација као целина има већи број врста дрвећа, већ и свака састојина је богата врстама дрвећа. Она има и реликтне врсте, као: *Castanea sativa*, *Tilia tomentosa*. Спрат зељастих биљака, који има 45 врста има претежно мезофилне врсте. Интересантно је велика покривност кострике (*Ruscus aculeatus*) и бршљана (*Hedera helix*). Бројно присуство врсте *Carex pilosa* указује на степен влажности састојине а *Poa nemoralis* на негативну улогу човека. Према Пекановић (1991) ова полидоминантна заједница има врло ограничено распрострањење на Вршачким планинама.

И поред значајног антропогеног утицаја, Вршачке планине представљају један од најинтересантнијих планинских масива Србије због свог географског положаја, планинске мезоклиме, флоре и вегетације. Разноврсни климатски утицаји који допиру са свих страна из различитих подручја, а посебно из шумо-степске области, учинили су флору и вегетацију специфичном.

1.1.9. ФИТОПЛАНКТОН

Фитопланктон је значајан индикатор стања екосистема, јер брзо реагује и саставом врста и густином на промене физичких и хемијских фактора животне средине. Као примарни произвођачи, најдиректније су погођене физичким и хемијским факторима. Фитопланктон реагује директно на ниво хранљивих материја у води кроз промене у свом саставу и биомаси (Reynolds et al., 2002), а његов циклус развића је краћи од циклуса развића водених макрофита, омогућавајући на тај начин бржи одговор. Установљено је да је повећање биомасе фитопланктона у директној корелацији са повећањем концентрације фосфата у води.

Квалитативном анализом састава фитопланктонске заједнице потока Физеш и околних бара - Велика бара, Риблија бара, на Вршачким планинама и водених станишта Малог рита укупно је констатовано 46 врста из 5 раздела: Bacillariophyta, Euglenophyta, Chlorophyta, Cyanobacteria и Pyrrophyta.

1.1.10. ФАУНА БЕСКИЧМЕЊАКА

Велико богатство биљака пружа хранидбену базу бескичмењацима. Регистроване су врсте из редова еволутивно старих група вилинских коњица (Odonata), једнодневки (Ephemeroptera), камених цветова (Trichoptera), али и стеница (различите фамилије Hemiptera), тврдокрилаца (Coleoptera: бубе сјајници (Chrysomelidae), трчуљци (Carabidae), стрижибубе (Cerambycidae), бубе злате (Cetoniidae), бубамаре (Coccinellidae), Rutellidae, Elateridae), лептира (Lepidoptera: белци (Pieridae), ластини репци (Papilionidae), шаренци (Nymphalidae), плавци (Lycaenidae), скелари (Hesperiidae)), опнокрилаца (Hymenoptera: пчеле и бумбари (Apidae), мрави (Formicidae)), као и разне врсте двокрилаца (Diptera: Culicidae, Chironomidae, Tabanidae, осолике муве (Syrphidae)).

Овде су забележене и групе које се хране крвљу домаћина, попут комараца (Culicidae) и обада (Tabanidae). Њихово присуство указује на присуство стоке, али и ловне дивљачи.

Од осталих бескичмењака регистровани су пужеви и пауци.

Шумска станишта представљају најдоминантнији тип на простору предвиђеном за заштиту. На Вршачким планинама се јавља широки еколошки дијапазон шума, од врбових до шума медитеранског грабића, разних врста храстова и племенитих лишћара до букве и граба.

Трчуљци чине групу чија су природна станишта на Вршачким планинама мезофилне и термофилне шуме. Одлични су регулатори бројности «штетних» инсеката (губар, дудовац и сл.) па су подобни за коришћење у биолошкој борби. Група ксилофагних инсеката, у коју се сврставају и стрижибубе, има мултифункционалну и веома битну улогу у оваквим екосистемима. Шумске састојине идеална су станишта и за заштићене врсте Србије: *Lucanus (Lucanus) cervus* (Слика 41), *Oryctes (Oryctes) nasicornis*, *Formica (Formica) rufa*, *Rosalia alpine*, *Morimus asper funereus*, *Cerambyx cerdo* и др.

Слика 10. *Oryctes nasicornis*

Слика 11. *Morimus funereus*

На основу узорака из 2015 године укупно је регистровано 54 врсте паукова (Arachnida, Araneae) из 17 фамилија, од тога 2 нове за Србију, а то су *Walckenaeria capito* и *W. extraterrestris*.

Ливадска станишта Вршачких планина јављају се у виду отворених мањих површина унутар шуме, али највише по ободу, односно на падинама.

Оне представљају изузетно значајна станишта за исхрану шумских врста лептира и опнокрилаца, уз своју карактеристичну фауну која насељава искључиво оваква станишта.

Овде је забележено 11 строго заштићених врста лептира са међународним значајем, попут великог дуката (*Lycena dispar*), мнемосина (*Parnassius mnemosyne*) и ускршњег лептира (*Zerynthia polyxena*).

Фауна правокрилаца (Orthoptera) насељава типично биоме влажних и сувих ливада. Hemiptera (стенице) чине широко распрострањену групу инсеката на ливадско-пашњачким сувљим стаништима.

Слика 12. *Lycaena dispar*

Слика 13. *Zerynthia polyxena*

Тип водених и влажних станишта представљају потоци, попут Марковачког, Физеша и др. Маловодни, са специфичном каменитом подлогом, насељени су ентомофауном присутном на простору Војводине још једино на Фрушкој гори (Trichoptera, Ephemeroptera планинских потока, Plecoptera). Уз њих и фауна вилинских коњица (Odonata) чини групу изузетно ретких и угрожених инсеката осетљивих због дугог ларвеног стадијума на различите врсте угрожавајућих фактора. Уједно ове групе представљају и индикаторе квалитета станишта, јер већином насељавају еколошки очувана станишта.

У делу Малог вршачког рита присутна су нешто влажнија станишта на којима су забележене врсте вилинских коњица (Odonata). Њихове популације су у највећој мери угрожене губитком природних станишта проузрокованим ширењем пољопривредних површина и изградњом инфраструктуре (канала за одводњавање). Забарена станишта су мала, чиме су вилински коњици ограничени на сужене просторе на којима је омогућен њихов ларвени развој. Ларвени развој код ове групе инсеката је дуг, од 2 до 3 године, због чега лако долази до опадања бројности популација услед било каквих промена станишта у поменутом временском периоду. Било каква промена водног режима, као и прилив хемијских материја са пољопривредних површина угрожава опстанак вилинских коњица у Малом вршачком риту. Највећи проблем за бројност популација ове групе након исушивања станишта, представља редовно чишћење и продубљивање канала за одводњавање. Враћање природног водног режима омогућило би повећање бројности популација, али и врста вилинских коњица путем Малосредиштанског потока који има улогу еколошког коридора.

Врста/подврста	Правилник о строго заштићеним и заштићеним дивљим врстама	IUCN	Natura 2000
INSECTA			
ORTHOPTERA			
<i>Saga pedo</i>	с3	VU B1+2bd	
COLEOPTERA			
<i>Carabus ullrichi fastulosus</i>	с3		
<i>Carabus variolosus</i>			
<i>Cerambyx cerdo</i>	с3	VU A1c+2c	Annex II, IV
<i>Exochomus quadripustulatus</i>	с3		
<i>Lucanus cervus</i>	с3	NT	Annex II,IV
<i>Morimus asper funereus</i>	с3	VU A1c	Annex II
<i>Oryctes nasicornis</i>	с3		
<i>Rosalia alpina</i>	с3	VU A1c	Annex II,IV
<i>Saphanus piceus ganglbaueri</i>	3		
<i>Xylotrechus antilope</i>	3		
LEPIDOPTERA			
<i>Hipparchia volgensis</i>	с3		
<i>Lycaena dispar</i>	с3		Annex II,IV
<i>Melitaea aurelia</i>	с3		
<i>Nymphalis antiopa</i>	с3	NT	
<i>Papilio machaon</i>	с3		
<i>Parnassius mnemosyne</i>	с3	NT	
<i>Pieris brassicae</i>	с3		
<i>Satyrrium acaciae</i>	с3		
<i>Satyrrium w-album</i>	с3		
<i>Thecla betulae</i>	с3		
<i>Zerynthia polyxena</i>	с3		
DIPTERA			
<i>Cheilosia griseifacies</i>	с3		
<i>Eumerus sinuatus</i>	с3		
GASTROPODA			
<i>Helix lucorum</i>	3		
<i>Helix pomatia</i>	3		Annex V
ARANEAE			
<i>Cicurina cicur</i>	с3		
<i>Tegenaria silvatica</i>	с3		
<i>Coelotes inermis</i>	с3		

Табела 4: Врсте бескичмењака од националног и међународног значаја регистроване на заштићеном подручју

Значење скраћеница

Правилник о строго заштићеним и заштићеним врстама: сз - строго заштићена, з - заштићена;

IUCN: VU- рањива врста, NT- скоро угрожена врста;

Директива о стаништима ЕУ:

Аппех II - Животињске и биљне врсте чија заштита захтева проглашење посебних заштићених подручја,

Аппех IV- Животињске и биљне врсте које захтевају строгу заштиту,

Аппех V - Животињске и биљне врсте чије сакупљање из природе и коришћење треба да буде предмет управљања

Северна и јужна подгорина Вршачких планина разорене су малим долинама и вододеринама. Важније поточне долине су: Марковачки поток, који се улива у Малосредиштански поток, а затим у Мали вршачки рит. Ови потоци представљају еколошки коридор којим се осигурава контакт популација и размена гена органских врста Вршачких планина и Малог вршачког рита.

Уколико би се успоставио одговарајући водни режим који би омогућио периодична плављења простора Малог вршачког рита, диверзитет инсеката и бројност њихових популација би се у значајној мери повећала. Тада би функционисање еколошких коридора, Марковачког и Малосредиштанског потока, било омогућено у потпуности, што је од есенцијалне важности за природне миграције и размену гена у циљу очувања биодиверзитета, као и очување ретких и угрожених врста.

1.1.11. ФАУНА РИБА

Мали водотоци који извиру на Вршачким планинама условљени су хидролошким приликама (односно директно зависе од атмосферских падавина, те су оне периодичног карактера (Бугарски и Томић, 1988). Највеће количине воде у коритима ових водотока најчешће су забележени током маја и јуна. Ван овог периода водотоци су изразито маловодни, па чак и пресушују. Доњи делови тока ових водотока су уређени (канални, уставе) и постали су део Детаљне каналске мреже система за одводњавање.

Водотоци на делу заштићеног подручја на Вршачким планинама немају сталну рибу заједницу. Фауна риба ових малих водотокова поред хидролошких услова, у великој мери зависи и од састава риблих заједница у доњим деловима тока, односно каналској мрежи у коју се уливају, као и од проходности водотока на којима су изграђени прелази за путеве, пропусти и уставе.

Водотоци на делу заштићеног подручја на Малом вршачком риту, представљају каналисане доње делове тока малих водотока који извиру на Вршачким планинама. Имају ширину између 2 и 5 метара, док су дубине око 2,5 метара. Сем у појединим периодима када се јавља екстремна суша, у њима готово током целе године се налазе рибе. Рибља заједница је сиромашна са свега неколико врста, углавном из породице Cyprinidae, са малим бројем јединки.

1.1.12. ФАУНА ВОДОЗЕМАЦА И ГМИЗАВАЦА

Подручје Вршачких планина и Вршачког рита обухвата различите типове станишта. Генерално, већи диверзитет станишта, посебно влажних, шумских и степских, има за последицу и већи диверзитет присутних врста водоземаца и гмизаваца.

Табела 5: Врсте водоземаца које живе на подручју Вршачких планина са Малим вршачким ритом

бр.	SPECIES	ВРСТА	ПСЗДВ	ЦРВЕНА КЊИГА	Bern	EU
1.	<i>Salamandra salamandra</i>	Шарени даждевњак	I	LC	III	II
2.	<i>Lissotriton vulgaris</i>	Мали мрмољак	I	LC	III	-
3.	<i>Triturus cristatus</i>	Велики мрмољак	I	EN	II	II
4.	<i>Triturus dobrogicus</i>	Подунавски мрмољак	I	NT	II	II
5.	<i>Hyla arborea</i>	Крекетуша, гаталинка	I	LC	II	IV
6.	<i>Bombina bombina</i>	Црвенотрби мукач	I	LC	II	II, IV
7.	<i>Bufo bufo</i>	Обична крастача	I	LC	III	IV
8.	<i>Pseudepidalea viridis</i>	Зелена крастача	I	LC	II	IV
9.	<i>Pelobates fuscus</i>	Обична чешњарка	I	DD	II	-
10.	<i>Rana temporaria</i>	Жаба травњача	I	NT	III	V
11.	<i>Pelophylax kl. esculentus</i>	Зелена жаба	II	LC	III	V
12.	<i>Pelophylax lessonae</i>	Мала зелена жаба	II	DD	III	IV
13.	<i>Pelophylax ridibundus</i>	Велика зелена жаба	II	LC	III	V
14.	<i>Rana dalmatina</i>	Шумска жаба	I	LC	II	IV

Од 14 забележених врста из класе водоземаца, 11 су строго заштићене. Ових 11 врста борави у воденој средини само током кратке сезоне парења, док остатак године проводе на околним терестричним локалитетима, где се хране и где проводе зиму у хибернацији. Сходно томе, овим врстама су, као станишта неопходна за парење и полагање јаја, најзначајније

привремене баре и локве, потоци, поплавне ливаде, каналисани водотоци. У осталом периоду године, за исхрану, дисперзију и хибернацију су значајни терестични локалитети обрасли вегетацијом, која ће им служити као заклон од директног излагања сунцу и исушивања, као и од предатора.

Врста шарени даждевњак (*Salamandra salamandra*) се може сматрати чак местимично честом врстом, а како је изразито силвиколна то је њен опстанак директно везан за очување шумских и водених екосистема. Ово је једна од последњих оаза у Војводини у којој се ова врста може срести.

Једини локалитети у Војводини где је регистрована врста обични велики мрмољак (*Triturus cristatus*) налазе се у југоисточном Банату, на простору Вршачких планина.

Као и за обичног великог мрмољка, и за жабу травњачу (*Rana temporaria*), простор југоисточног Баната и Вршачких планина представља једино регистровано станиште на простору целе Војводине.

Водоземци су значајни регулатори бројности бескичмењака, нарочито инсеката који заузимају доминантно место у исхрани.

На подручју Вршачких планина и Малог вршачког рита забележено је чак 13 врста из класе гмизаваца (*Reptilia*). Фауна гмизаваца представљена је, у највећем броју, врстама везаним претежно за шумска станишта (слепић, шумски гуштер, зелембаћ, Ескулапов смук и шарка), затим врстама карактеристичним за водена и барска станишта (барска корњача, белоушка и рибарица), као и врстама отворених и жбунастих станишта (кратконоги гуштер, степски гуштер, смукуља). Поред ових врста забележене су и врсте широког распрострањења које су честе на рубовима аграрних екосистема (зидни и ливадски гуштер).

Табела 6: Врсте гмизаваца које живе на подручју Вршачких планина са Малим вршачким ритом

бр.	SPECIES	ВРСТА	ПСЗДВ	ЦРВЕНА КЊИГА	Bern	EU
1.	<i>Emys orbicularis</i>	Барска корњача	I	DD	II	II, IV
2.	<i>Anguis fragilis</i>	Слепић	I	LC	III	-
3.	<i>Ablepharus kitaibeli</i>	Кратконоги гуштер	I	LC	II	IV
4.	<i>Darevskia praticola</i>	Шумски гуштер	I	NT	III	-
5.	<i>Lacerta agilis</i>	Ливадски гуштер	-	LC	II	IV
6.	<i>Lacerta viridis</i>	Зелембаћ	-	LC	II	IV
7.	<i>Podarcis muralis</i>	Зидни гуштер	-	LC	II	IV
8.	<i>Podarcis tauricus</i>	Степски гуштер	I	LC	II	IV
9.	<i>Coronella austriaca</i>	Смукуља	I	LC	II	IV

10	<i>Natrix natrix</i>	Белоушка	I	LC	III	IV
11.	<i>Natrix tessellata</i>	Рибарица	I	LC	II	IV
12.	<i>Zamenis longissimus</i>	Ескулапов смук	I	LC	II	IV
13.	<i>Vipera berus</i>	Шарка	I	VU	III	-

Шарка (*Vipera berus*) је једина змија отровница која се може наћи на простору АП Војводине и то на подручју Срема и Баната.

На простору Вршачких планина врста је забележена на следећим локалитетима: Широко било, Јабланка, Сочица, Марковац, Ђаков врх, околина Месића и потез Орлово брдо – Мало Средиште.

Слика 14: Шарка (*Vipera berus*) Фото Вучановић М.

Барска корњача (*Emys orbicularis*) представља врсту гмизаваца која је везана за отворена водена станишта и може се наћи на простору Малог вршачког рита и у потоку код бране на Широком билу.

Водоземци и гмизавци представљају хранидбену базу за многе врсте строго заштићених и заштићених врста птица, а такође представљају и значајне регулаторе бројности фауне бескичмењака, нарочито инсеката.

Важан фактор и услов опстанка разноврсности батрахофауне и херпетофауне на овом простору је присуство различитих типова станишта, међу којима преовлађују шумска станишта, али и водена станишта која су од животне важности за фауну водоземаца.

Све горе наведене карактеристике, уз остале чиниоце разноврсности биотопа и релативно добру очуваност аутохтоних екосистема, чине да подручје Вршачких планина и Малог вршачког рита показује изузетно богатство и разноликост у фауни водоземаца и гмизаваца у односу на преостали део Војводине, али исто тако и на већи део Србије.

1.1.13. ФАУНА ПТИЦА

На подручју обухваћеном Вршачким планинама и Малим вршачким ритом, као и у непосредном окружењу, забележено је до сада 242 врсте птица (Табела 1). Од тог броја у групу непевачица (Non-passeriformes) спада 134 врсте (55%), а у групу певачица (Passeriformes) 108 врста птица (45%). На Вршачким планинама је забележено око 140 врста, а у Вршачком малом рити чак 175 врста птица.

Потврда изузетног статуса подручја Вршачких планина у односу на фауну птица, уследила је 1989. године када је препознато као међународно значајно подручје за птица ИБА „Vršački Breg“ (ИБА 015), на површини од 4.000 ha (Grimmett and Jones, 1989). Последња ревизија је дефинисала ИБА подручје „Vršačke planine“ (ИБА 015), на површини од 12.069 ha (Пузовић и сар., 2009), што је верификовано од стране BirdLife International.

Међу значајним и ретким врстама птица које у последњим деценијама насељавају Вршачке планине и Мали вршачки рит, посебно треба истаћи следеће: црна рода (*Ciconia nigra*), орао змијар (*Circus gallicus*), дугорепа сова (*Strix uralensis*), осичар (*Pernis apivorus*), краткопрсти кобац (*Accipiter brevipes*), бела чиопа (*Apus melba*), планински шарени детлић (*Dendrocopos leucotos*) и стрнадица камењарка (*Emberiza cia*). Њима треба посветити посебну пажњу и организовати адекватне мерезаштите станишта важних за репродукцију и исхрану.

Еја ливадарка (*Circus pygargus*), је повремена гнездарица Малог вршачког рита. У Србији је веома ретка, будући да се налази на јужној граници ареала. Из тог разлога веома је важно очувати и унапредити влажне ливаде овог подручја у циљу успостављања редовног гнежђења еје ливадарке и стабилизације њене популације у Србији. Сличне карактеристике станишта и ареала одликују још две врсте које се овде гнезде у повољним сезонама, ритску сову (*Asio flammeus*) и барску шљуку (*Gallinago gallinago*).

Слика 15. : *Circus pygargus*

Слика 16. : *Ciconia nigra*

Патка њорка (*Aythya nyroca*) је угрожена врста. Због уништавања природних водених станишта, бројност јој је у паду. Негативно утичу и климатски фактори, лов и узнемиравање. У Малом вршачком рити гнезди се само при вишем нивоу воде, као и неке друге ретке врсте патака: чегртуша (*Anas strepera*) и патка кашикара (*Anas clypeata*). Поред патака, на овом подручју се периодично гнезде још неке ретке врсте птица које захтевају већу количину воде и које праве плутајућа гнезда. То су црноврати гњурац (*Podiceps nigricollis*), коме је ово једно од ретких гнездилишта у Србији, као и белобрада чигра (*Chlidonias hybridus*), са неповољним статусом заштите у Европи. Бела рода (*Ciconia ciconia*) и црна рода (*Ciconia nigra*) се хране на влажним ливадама. Гнезда беле роде су у Вршцу и околним насељима, а црне роде на великим стаблима у шумама Вршачких планина. Обе врсте се хране у зони Малог вршачког рита. Фауна птица Малог вршачког рита је разноврсна, богата и особена, уз присуство многих ретких и угрожених врста значајних за заштиту.

Од укупно забележеног броја врста птица на Вршачким планинама и Малом вршачком рити, у строго заштићене у Србији убраја се 209, у заштићене 29 и у ловне врсте 21.

Врсте од посебног интереса за заштиту

Црна рода (*Ciconia nigra*), Осичар (*Pernis apivorus*), Опао змијар (*Circaetus gallicus*), Опао кликташ (*Aquila pomarina*), Дугорепа сова (*Strix uralensis macrour*), Прдавац (*Crex crex*), Модроврана (*Coracias garrulous*), Бела чиопа (*Apus melba*), Стрналица камењарка (*Emberiza cia*). Као мере заштите ових врста неопходно је редуковати или потпуно спречити узнемиравање парова за време гнездења, посебно шумске радове, сточарство и лов, у широком кругу око регистрованих гнездилишта, постављати вештачке дупље за гнежђење.

На Вршачком малом риту је потребно очувати депресије са водом и влажне ливаде, које су од посебног значаја за исхрану одраслих птица.

1.1.14. ФАУНА СИСАРА

Међу бубоједима (Insectivora), подручје настањују јеж (Erinaceus concolor), кртица (Talpa europaea) и шумска ровчица (Sorex araneus), као и вртна ровчица (Crocidura suaveolens). Већина представника ове групе сисара, изузев мочварне (Neomys anomalus) и водене ровчице (Neomys fodiens).

Фауна слепих мишева (Chiroptera) Вршачких планина није посебно проучавана. Постоји налаз више врста слепих мишева на заштићеном подручју.

Зец (Lepus europaeus), једини представник групе Lagomorpha код нас, становник је пре свега побрђа Вршачких планина и представља ловну дивљач заштићеног природног добра.

Глодари (Rodentia) чине најразноврснију и најмногобројнију групу фауне сисара Вршачких планина. Типични представници шумских екосистема и доминантне врсте глодара у њима су жутогрли миш (Apodemus flavicollis) и риђа шумска волухарица (Clethrionomys glareolus). Поред наведених врста, шумска станишта одликује и присуство веверице (Sciurus vulgaris), великог или сивог пуха (Myoxus glis) и пуха лешникара (Muscardinus avellanarius) који је строго заштићена врста, као и патуљаст миш (Micromys minutus), становник пре свега травних станишта. У шумама, на чистинама, врзинама и обрадивим површинама живе и пољски миш (Apodemus sylvaticus) и пругасти миш (Apodemus agrarius), док ливаде и пашњаке настањују пољска (Microtus arvalis) и подземна волухарица (Pitymys subterraneus).

Очување диверзитета ове групе фауне, њиховог просторног распореда и динамике популација, кроз унапређивање разноврсности станишта, један од задатака заштите подручја Вршачких планина.

На пашњацима изнад села Сочица, некада је била присутна и текуница (Spermophilus citellus), на локалитету Орлово брдо се налазе станишта са степском вегетацијом на којима се планира реинтродукција текунице. У ту сврху је започето, последњих година, чишћење овог простора од глога, црног јасена, дивље руже и других врста којима овај простор обраста услед недостатка испаше. Такође, на основу уочених хумки на пашњацима изнад села Сочица, може претпоставити да је становник овога простора и слепо куче (Spalax leucodon), још један степски становник, чије су популације све ређе на простору Војводине и који представља строго заштићену врсту.

Из групе зверова (Carnivora) подручје вршачких планина настањује широко распрострањена и свуда присутна лисица (Vulpes vulpes), те ласица (Mustela nivalis) и хермелин (Mustela erminea), обе строго заштићене врсте. Мрки твор (Mustela putorius) и јазавац (Meles meles), врста коју многи посматрају искључиво као штеточину, такође

представљају значајне врсте у ланцима исхране. Дивља мачка (*Felis silvestris*) као шумска врста, сталан је становник Вршачких планина.

Осим тога из групе звери на подручју Вршачких планина налазимо и вука (*Canis lupus*) који је на подручју Војводине строго заштићена врста. Вук и вучији трагови су виђани на потезу Врши шор, Групу папкара (*Artiodactyla*) представљају аутохтоне врсте: срна (*Capreolus capreolus*), дивља свиња (*Sus scrofa*) и јелен (*Cervus elaphus*) у пролазу. У групи месоједа (*Carnivora*), осим широко распрострањене лисице (*Vulpes vulpes*) и шакала (*Canis aureus*), који је у Војводини у експанзији, те твора (*Mustela putorius*), релативно честе су куна белица (*M. foinea*) и јазавац (*Meles meles*). Дивља мачка (*Felis silvestris*) и лисица (*Mustela nivalis*) се много ређе појављују и представљају строго заштићене врсте.

1.1.15. ПРЕДЕОНЕ ОДЛИКЕ ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА

Вршачке планине представљају изоловано побрђе у југоисточном делу Панонске низије, на простору Баната, у близини Вршца. Већим делом налазе се у Србији, а мањим у Румунији. Припадају културном пределу југоисточне Европе, чије карактеристике су настале интеракцијом природних процеса и људских делатности. . У оближњој Републици Румунији простире се брдовит предео са мозаиком шума и пољопривредних култура, а на простору Србије низија у којој доминирају обрађене површине. По начину коришћења земљишта (ЈУГИНУС, 2015) на Вршачким планинама доминира шумско земљиште окружено пространим аграрним подручјем.

Урбанизоване површине већином се јављају у облику добро ограничених насеља, чиме се смањују њихови директни негативни утицаји на заштићено подручје.

Повезаност природних станишта је слабија, већина природних еколошких коридора је уништена или деградована. Најбоље су очувани коридори привремених и сталних водотокова, који су због бујичног карактера формирали стрме долине, неповољне за обраду (слика 60). Све мањи број живица и травних међа, као и описана хомогена структура аграрног предела узрокује веома ниску проходност пољопривредних површина за дивље врсте (Forman, 1995; Forppen et al., 2000). Миграције слабо покретљивих врста и размена генетског материјала скоро искључиво зависи од континуитета и функционалности еколошких коридора.

Слика 17. : Еколошки коридор

Слика 18. : Еколошки коридор

Заштићено подручје се састоји од две просторне целине. Просторна целина Малог рита обухвата половину природне депресије која, захваљујући мање-више правилним границама, чини компактну целину. Озбиљан је недостатак подручја је што су виши делови терена (обални појас некадашње мочваре) претворени у обрадиве површине, због чега бројним врстама недостаје кључни ресурс: сува травна површина (и слој сувог земљишта) неопходни за хибернацију или размножавање.

Слика 19:Поглед са Вршачких планина на Мали рит

Заштићени део Вршачких планина поседује веома расчлањене границе као резултат продирања пољопривредних и урбанизованих површина у шумски комплекс. Негативни утицаји ових површина узрокују смањење површине станишта „типа унутрашњости“ које обезбеђују опстанак осетљивих и угрожених врстама. Због присуства монокултура унутар шумског комплекса, површина шумских станишта повољног еколошког стања је знатно мања од површине шумског земљишта. У састојинама багрема долази до потпуне деградације зељастог слоја шумске заједнице. Постојеће травне површине, чак и када су секундарног порекла (пашњаци код манастира или насеља, запуштени виногради и воћњаци) доприносе биодиверзитету подручја, не само као тип станишта за који се везује опстанак одређених врста, него и као елеменат екотона дуж руба шумских састојина.

Две субјединице заштићеног добра, иако су делови некадашње еколошке целине, одвојене су појасом винограда и њива још од XVIII века.

Од сталних водотокова, са аспекта просторне повезаности субјединица најзначајнији је Малосредиштански поток, чији је интегритет угрожен развојем насеља. Марковачки поток и поток Месић (који се надовезује на Малоритски канал) такође имају улогу локалних еколошких коридора али због регулације корита и значајних негативних утицаја из непосредне околине дуж одређених деоница, њихова функционалност је смањена. Функционалност еколошких коридора је предуслов опстанка ретких и угрожених врста на околним регистрованим стаништима еколошке мреже.

Слика 19. : Еколошки коридори на североисточном делу Вршачких планина

Мелиоративни канали који су претежно трасирани по природним депресијама, представљају посебно значајне елементе еколошке мреже у Војводини (РПП АПВ, 2010; Сабадош и сар. 2011, 2012). Поред карактеристичне зонације мочварне и водене вегетације у води, по обалама су присутни и остаци природне вегетације (слика 67). Биљни покривач широких пловних канала може имати нарочито сложену структуру: на косинама су појасеви дрвенасте и ливадске вегетације, а по насипима чести су и елементи степске вегетације. Насипи су препознати као важна секундарна станишта културног предела (Bátori et al., 2016).

Рурални мозаик који се јавља у зонама кућа за одмор, састављен од мозаика малих парцела ораница, воћњака, башта и зелених површина крај објеката, представља посебан тип станишта, повољан за бројне врсте које постепено нестају из аграрних подручја због хемизације и механизације производње.

1.2. СТВОРЕНЕ ОДЛИКЕ

1.2.1. КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКО НАСЛЕЂЕ

Постојеће стање природних карактеристика Вршачких планина последица је деловања човека на гео и биодиверзитет током историје, нарочито с обзиром на чињеницу да ово подручје припада ширем појасу подунавља, где су у Европи настале прве праисторијске насеобине. Насеља у непосредној близини Вршца датирају из каменог доба (Кремењак). Међутим, највећи број насеља добија стални карактер у средњем веку од када потичу и први писани извори о њима. Изнад Вршца око 1427. године, за време Ђурђа Бранковића, подигнуто је Вршачко утврђење које је бранило град од најезде Турака преко Саве и Дунава али формирало и засебну просторно-функционалну целину.

Историјско-политичке промене, масовне миграције и процват виноградарства средином 18. века створиле су особени социокултуролошки састав становништва: демографска структура Вршачког подгорја мења се по одласку Турака, односно, стварањем Тамишког Баната са трајним насељавањем Срба из јужне Србије, планском колонизацијом Немаца и масовним спуштањем Румуна из планинских крајева, чиме је етничка и културолошка симбиоза као животна реалност “пробила” физичко-политичке границе.

Поред града Вршца, чије се урбано ткиво “наслања” на западну границу природног добра, на северу се у окружењу налазе села Велико и Мало Средиште, Гудурица и Марковац, на југу Месић, Јабланка и Сочица, док се источна граница добра пружа до државне границе између Србије и Румуније. Међупростор, односно, појас који раздаја изграђене и обрадиве површине од шумско-планинског предела намењен је виноградарском узгоју (као најрационалнији избор културе) чија традиција датира од римског доба.

Границом заштите природног добра обухваћено је најзападније доминирајуће узвишење Вршачки брег (399 m) на чијем се вршном платоу налази донжон кула, до скоро једини видљиви део фортификационог комплекса који је као утврђени град (дужине 46 m, ширине 18 m), подигнут почетком 15. века, доминирао банатском равницом.

Слика 20. : Вршачка кула

На крајњем источном делу Вршачких планина, на граници заштите природног добра (кота 243 m) налази се каптирани извор благо минерализоване воде. Над каптажом је подигнута чесма од обрађених

камених блокова са уклесаним текстом приложника (1934-91), на румунском језику и ликовном преставом Св. Ђорђа. Чесма је убележена на топографској карти (Р 1:25 000) топонимом Бабина чесма, у народу звана Точик.

Слика 21. : Точик, спомен чесма

(фото: Ковачев, Н.)

У непосредној близини природног добра, испод јужних падина Вршачких планина, на око 10 км југоисточно од Вршца, подигнут је комплекс манастира Месић на десној обали истоименог потока. Манастир је захваљујући културно - историјским вредностима архитектуре и сликарства заштићен 1949. године, а категорисан као споменик културе од изузетног значаја 1990. године (Службени гласник СРС бр. 16/90).

Слика 22: Манастир Месић, споменик културе (фото: Миличић, О.)

1.2.2. НАСЕЉА И ИНФРАСТРУКТУРА

Насеља која окружују заштићено подручје припадају панонском, односно збијеном типу насеља и већином спадају у прва планска насеља са прописаном величином плаца, положајем куће у окућници, распоредом улица, канала и насипа, која се од 1748. године формирају најпре у Банату. Сва насеља припадају источном делу Града Вршца. Због близине границе са Румунијом већина насеља имају погранични карактер.

Велико Средиште је насеље изграђено на северној падини Вршачких планина. На јужној страни села се последњи обронци Вршачких планина док је на северној страни дубоко усечена долина Марковачког потока. Данас ово је типично плански грађено насеље, са основом правоугаоног облика чије становништво гравитира Вршцу.

Гудурица се налази на северној периферији Вршачких планина уз широку долину Марковачког потока, на контакту са абразионом терасом. За време Турске владавине ово је било етнички српско село а у 18. веку досељавају се Италијани и Немци. Морфолошке карактеристике указују на резултат стихијског развоја села. Облик села је неправилан а размештај улица је сличан мрежастом типу.

Марковац је изграђен на северној подгорини Вршачких планина на крајњем источном периферном делу вршачког гравитационог подручја. Уз северну периферију села је долина Марковачког потока док се са друге поточне стране налази пространа и благо заталасана абразиона тераса. Марковац је насеље настало тек средином XVIII века. Основа села је троугластог облика а размештај улица је решеткастог типа.

Мало Средиште представља планинско насеље изграђено у долини потока Јаруга који се са Вршачких планина стрмо спушта према Малом вршачком риту. Историјски извори насеље први пут спомињу у XVIII веку.

Месић је планинско село изграђено у долини истоименог потока. Историјских података о насељу је мало а први пут се спомиње у XVIII веку као прњавор манастира Месић који се налази на самом улазу у насеље.

Сочица је изграђена на јужним обронцима Вршачких планина, уз долину истоименог потока. Као и остала насеља ивичног карактера и Сочица је изграђена на контакту планине и абразионе терасе.

Јабланка је насеље на јужној подгорини Вршачких планина на подручју серије старих абразионих површи. Ово најмлађе село подгорине први пут се спомиње тек средином 19. века. На формирање морфолошких карактеристика утицај су имали облик долине потока и стихијска градња.

Вршац је један од најстаријих градова у Војводини. Простор данашњег града, као и ширег подручја око Вршачких планина био је у најстаријим временима људске праисторије идеално станиште за човека. Бројна археолошка налазишта и локалитети сведоче да је човек

на овим просторима у континуитету живео још од времена старог каменог доба. . Велике шуме, језера, мочваре и плодна земља пружале су разноврсне погодне услове за настањивање и живот људи. Поред тога истакнути положај Вршачких планина над целом равницом, која се одавде ширила и у историјским временима, привлачио је многе народе да овде нађу себи боравиште. Први писани документ, у коме се спомиње назив града Вршца, је извештај једног калуђера мађарском краљу Бели IV, са почетка XIV века. Од XIV века када је подигнут Вршачки град (кула) у њему се смењују мађарски и српски владари. Једно време ово подручје било је у поседу Ђурађа Бранковића, а у периоду од 1552-1717. године владају Турци. Одласком Турака почиње нагли прилив нових становника, као и привредно-економски и културни развитак Вршца. Немци се овде насељавају почетком 18. века са простора Рајне, Мозела, Трира и Мајнца и тада је грађен Немачки Вршац који се налазио на вишем терену, између Српске вароши на истоку и планинске подгорине на западу. Уједињењем Српског и Немачког Вршца 1794. године, а нарочито добијањем тржишне привилегије 1804. године и статуса слободног краљевског града, Вршац постаје привредни, трговински и културни центар јужног Баната (Станојевић, 2012). Структура насеља може се објаснити променама функција Вршца током прошлости. У турско време, функције нису прелазиле границу обичног села. То се може закључити на основу положаја и ширења насеља. Трговачке функције које су биле актуелне почетком XVIII века потврђују чињеницу да су пијаце - тргови, формиран на периферији тадашњег насеља. Различито време и услови градње, створили су овде једну типичну неправилну структуру града. У Вршцу постоји неколико улица са решеткастом структуром, постоји и правилан распоред улица које се секу под правим углом а неки делови града имају радијални распоред улица.

Инфраструктура

Саобраћајна инфраструктура

Саобраћајница која се најдужом трасом (око 4 km) простире преко режима заштите II степена је асфалтни пут укупне дужине од око 10 km, који спаја насеља Вршац, Месић, Мало и Велико Средиште. У Великом Средишту спаја се са саобраћајницом која води ка граници са Румунијом. На делу саобраћајнице од Вршца до Месића издвајају се асфалтирани путеви према Вршачкој кули (клуб „Изазов“, Инфо центар, објект Црвеног крста), следећа према Ђаковом врху (МУП- ово одмаралиште) и последња према Широком билу (планинарски дом) и даље ка шумаској кућици. Остало брдско-планинско подручје испресецано је макадамским и шумским путевима до државне границе на истоку.

Према подацима из Извештаја о стратешкој процени утицаја Просторног плана Општине Вршац на животну средину (2015), окосницу железничког саобраћаја у оквиру посматраног простора представља магистрална једноколосечна неелектрифицирана железничка пруга број 6 (Е-66 у европској мрежи железничких пруга) - Београд–Панчево–Вршац-Државна граница, која повезује коридоре X и VII са паневропским коридором IV који пролази кроз Темишвар.

На простору КО Вршац ваздушни саобраћај се обавља преко постојећег аеродрома који је у функцији летења-трансфера малих авиона. Аеродром поседује три писте и користи се за школовање пилота - Пилотске академије, за школовање и летење ваздухоплова – Привредне авијације, као и обављање авиотакси превоза у јавном саобраћају до 5700 kg. Значајан део Малог рита као и Вршачких планина (до Малог Средишта на северу и до Думбраве на југу) припадају зони непосредног утицаја аеродрома – зона ограничене градње.

Према подацима из Извештаја о стратешкој процени утицаја Просторног плана Општине Вршац на животну средину (2015), већина становника сеоских насеља на Вршачким планинама и у њиховом подножју за водоснабдевање користе јавне бунаре (артешке бунаре), каптиране изворе, али добрим делом и воду фреатске издани из копаних бунара којих има много више. Већина копаних бунара је у нехигијенском стању. Насеља Вршац и Павлиш организовано снабдевање водом за пиће становништва и индустрије обављају експлоатацијом подземних вода са изворишта „Павлиш“, које се налази између Вршачког канала и насеља Павлиш на око 2 km од Вршца.

Канализација отпадних вода, осим у Вршцу, није изграђена ни у једном од насеља општине. У Вршцу је изведено и постројење за пречишћавање отпадних вода. Евакуација отпадних вода у осталим насељима се и даље врши преко непрописно изведених септичких јама, чиме се непосредно угрожава животна средина и здравље људи. Атмосферска канализација функционише као систем отворених канала положених уз уличне саобраћајнице.

Јужни обронци Вршачких планина у ширем окружењу насеља Месић укључени су у истражно поље кварцног песка и шљунка (режим заштите II степена). На делу простора под називом Мајдан (режим заштите II степена) врши се експлоатација гранита. Северни обронци између Малог Средишта и Коморишта припадају истражном пољу за подземне воде, као и значајан део Малог рита (режим заштите II степена).

1.2.3. СТАНОВНИШТВО

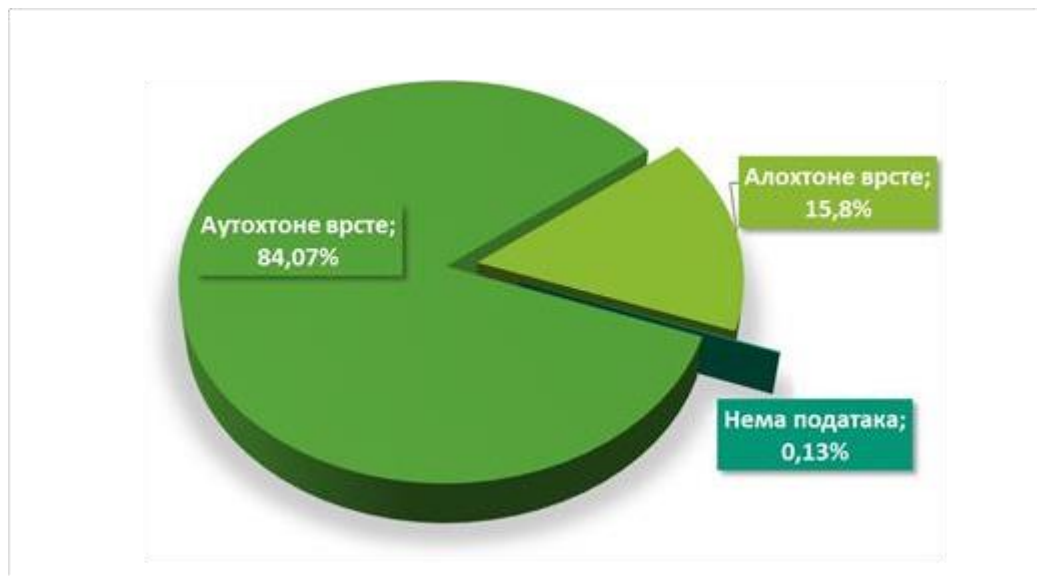
На основу пописа становништва, домаћинстава и станова у Републици Србији који је извршен 2011. године, на подручју 8 насеља која се налазе на рубу заштићеног подручја укупно живи 39 330 становника (Републички завод за статистику, 2012.). Пад броја становника у овим насељима је почео средином XX века и траје до данас а израженији је у мањим насељима.

1.3. ДЕЛАТНОСТИ И РЕСУРСИ

Газдовање шумама

Шумама у околини Вршца газдује плански, спроводећи шумске основе у континуитету од 1959. године, када је израђена прва шумска основа након 2. Светског рата. Данас је на снази шумска основа 6. уређајног раздобља.

Према евиденцији основа за газдовање шумама, корисници шума су ЈП „Војводинашуме“ на простору газдинске јединице „Вршачки брег“, односно манастир Месић на простору газдинске јединице „Шуме манастира Месић“. Према облику својине, првопоменути се налази у државној, док је друга газдинска јединица у својини манастира Месић и Црквене општине Марковац, Епархије Банатске Српске Православне Цркве. Укупна површина шума обухваћених овим предлогом заштите у ГЈ „Вршачки брег“ износи 3462,3 ha, односно 641,52 ha у ГЈ „Шуме манастира Месић“.

Графикон 2: Структура шума по аутохтонисти

Према подацима преузетим из шумских основа наведених корисника шума састојине аутохтоних врста чине 84,07%, а састојине алохтоних врста 15,8% шумског покривача. За категорију „шибљак“ основа не наводи о којој дрвенастој врсти је реч. Према врстама дрвећа, најзаступљеније су састојине липе покривајући чак 38,39% укупне површине под шумом (са доминацијом врсте *Tilia argentea*), а такође високо учешће (33,54%) имају шуме китњака (Графикон 13). Треће по површинском учешћу су састојине багрема (15,48%). Багрем као врста која се на сувљим стаништима понаша инвазивно, јавља се често и у околним састојина аутохтоних врста. Њеном ширењу нарочито погодују приземни пожари.

Шуме белог јасена (0,25 %) и шуме сладуна (2,51 %) представљају праву реткост за подручје Војводине и указују на посебну вредност и специфичност шумске вегетације.

Шуме (културе) црног бора имају малу покривност, а стабла ове врсте су сађена појединачно и на излетничким локалитетима. Као не-инвазивна алохтона врста за ово подручје, присуство црног бора на малим површинама доприноси диверзитету станишта и гнезђењу строго заштићених врста као што је орао змијар (*Circetus gallicus*).

Шуме изданачког порекла сада чине 95% укупне површине шума, указујући на дугу праксу коришћења шума чистом сечом, односно на потребу превођења у виши узгојни облик (сетвом или садњом).

Ловство

2012. године установљено је Ловиште “Вршачке планине” (“Службени лист АПВ” број 7 од 16. марта 2012. године) чији је корисник ЈП „Војводинашуме“. Површина ловишта износи 4.118,38 ха а главне врсте гајене дивљачи су: срна, дивља свиња и зец. Од пернате ловне дивљачи овде се лови фазан (*Phasianus colchicus*). Дивља свиња (*Sus scrofa*) је један од најбројнијих становника овог подручја. Оптимални станишни услови омогућавају да је густина популације срнеће дивљачи у сталном порасту. Због велике еколошке прилагодљивости, зец (*Lepus europaeus*) насељава врло разноврсна станишта али се он ипак најрадије задржава на рубним деловима шуме који су у директном контакту са пољопривредним површинама. Заштићено подручје се граничи или преклапа са територијама 3 ловишта “Лупус”, “Кошава” и “Караш-Куштиљ”.

Привредне делатности у насељима

Према подацима из Локалног еколошког акционог плана Града Вршац - ревизија (2016), привреда насеља Вршац је у последње време претрпела велике структурне промене. Многа предузећа, која су некад била окосница развоја, сада не раде или су стране компаније отвориле своје погоне у Вршцу. Општа радна зона плански је намењена секундарним делатностима индустрије – прехранбеној, хемијској, и прерађивачкој, односно производним капацитетима са великим просторним захтевима и већим обимом производње. У структури прерађивачке индустрије доминантно место заузима фармацеутска индустрија. Од других производних активности са потенцијално негативним утицајем на заштићено подручје издваја се производња хемијских препарата као и металних, дрвених, пластичних, текстилних и других производа. У функцији је и производња прехранбених производа, а ово је изузетно повољна територија и за узгој винове лозе и производњу вина и ракије. Обављање комуналних делатности врши управљач ЈКП „Други октобар“, Вршац.

Пољопривреда

Пољопривреда представља једну од најзначајнијих грана привреде и највећи проценат сеоског становништва општине бави се пољопривредом као основном или допунском делатношћу. Обрадиве површине најчешће захватају ратарске културе. Воћарство на територији општине није развијено у складу са потенцијалима. Сточарство представља

значајну грану пољопривреде по обиму и значају. За сенокос и напасање стоке на располагању су пространи пашњаци и утрине, међутим, сточни фонд је из године у годину у опадању. У окружењу заштићеног подручја простиру се њиве, воћњаци и виногради, чија обрада укључује редовну употребу пестицида и минералних ђубрива. Део ових површина, већином виногради (око 2000ха), лоциран је у појасу између просторних целина Вршачке планине и Мали вршачки рит, односно на падинама Вршачког брега изнад Малог Вршачког рита.

Туризам

Вршачке планине имају релативно дугу туристичку традицију, посебно изражену у виду локалних и регионалних кретања посетилаца према појединим туристички атрактивним локалитетима. То су махом излетничка кретања, планинарење или боравак у кућама за одмор и рекреацију и слично. Последњих деценија су туристички локалитети са саобраћајном приступачношћу и мањом денивелацијом терена искоришћени за изградњу угоститељских објеката спортско-рекреативног типа, који су данас већином ван функције. Налазе се на атрактивним локацијама као што су објекат Црвеног крста на коти 359 m.n.v, ресторан Дома милиције на Ђаковом врху (400 m.n.v.) и планинарски дом на Широком билу, центар комплексног излетничко-стационарног туризма. Ни један од наведених објеката нема решено питање одвођења и пречишћавања отпадних вода.

Путем од Вршца најближи туристичко-рекреативни комплекс је клуб „Изазов“ на коме се гради „Авантура парк“ у склопу постојеће Стазе здравља, а у оквиру ког ће бити постављен и тзв. „зип- лајн“. Планирано је да сајла за спуштање иде од просторија Клуба екстремних спортова „Изазов“ до Цркве Светог Теодора Вршачког.

У границама заштите поред изграђених објеката уз пут, на потесу Вршачки брег - Широко било налази се Бабина чесма и манастир Месић са културно-историјском и туристичком функцијом.

Туристичко-информативни центар Вршачке планине, налази се на окретници, на прилазном путу ка Вршачкој кули, и отворен је у периоду од марта до децембра.

На подручју Града Вршца заступљено је више врста туризма: излетничко-рекреативни, манифестациони, спортски, екскурзиони, транзитни, пословни туризам.

Излетничко-рекреативни туризам је углавном усмерен ка Вршачким планинама. Има изражен сезонски карактер, развијен током топлијег дела године. Најзначајнија излетишта су Широко било, Кула и Црвени крст.

Манифестациони туризам у Вршцу има дугу традицију. Манифестација „Дани бербе грожђа“, у народу позната и под именом "Грожђебал", једна је од најстаријих манифестација. Поред ове манифестације, одржавају се и Међународни позоришни фестивал „Позоришна јесен“ затим Међународни фестивал фолклора - Вршачки Венац.

Спортски туризам је доживео успон изградњом модерног спортског центра „Миленијум“ 2001. године а за потребе одржавања Европског првенства у кошарци. Током целе године у овом спортском објекту одржавају разни спортски турнири и такмичења.

Конфигурација терена погодује развоју разних врста активности које су интересантне туристима, као што су рекреативне шетње, разгледање, школе у природи, планинарење, параглајдинг, планински бициклизам и др. Велики број дана са ветром, као и чести ветрови са већим брзинама, неколико погодних полетишта условили су да су Вршачке планине препознатљиве и по параглајдингу.

Транзитни туризам се огледа у повољном географско-туристичком положају, јер се Вршац налази на прометном путном правцу Београд – Вршац – Тамишвар а близина граничног прелаза са Румунијом му даје функцију транзитног подручја.

Екскурзиони туризам је најмасовнији вид туризма током пролетних и јесењих месеци, јер су посетиоци најчешће ђаци, студенти и стручњаци различитих подручја науке, који у ову општину долазе да би се упознали са бројним културно-историјским споменицима, као и природним вредностима.

Конгресни туризам се нарочито развија последњих неколико година захваљујући привредном потенцијалу града и успешним фирмама које у њему послују, као што је Концерн „Хемофарм“.

Ловни туризам је развијен због постојања многобројне дивљачи у овој општини.

Слика 23. : Параглајдинг

2. ОЦЕНА СТАЊА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА

2.1. ТЕМЕЉНЕ ВРЕДНОСТИ ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА

Захваљујући укрштању три биљногеографске провинције (панонска, дакијска и мезијска), затим развијеном рељефу (од рита до највишег врха Војводине), разноликој геолошко-петрографској подлози и земљишном покривачу Вршачке планине и Мали вршачки рит одликује велико богатство биљних врста са преко 1000 забележених врста и подврста

очување диверзитета флоре. Као биљногеографска специфичност подручја Вршачких планине се истичу ендемски карпатски дичак (*Barbarea vulgaris* subsp. *lepuznica*), критично угрожена врста жбунолика мишјакиња (*Minuartia hirsuta* subsp. *frutescens*) који су у Србији забележени једино на Вршачким планинама као и изражено богатство флоре дивљих орхидеја које су овде присутне са забележених 20 врста. Налаз панонске субендемске врсте звјездичице (*Aster sedifolius* subsp. *canus*) на подручју Малог вршачког рита има и научно-историјски и таксономски значај јер је ова подврста први пут описана 1802. године на основу примерака сакупљених у околини Вршца. Иако је вегетација ливада на подручју природног добра великим делом окарактерисана као секундарна вегетација, заједнице долинских и брдских ливада на подручју Вршачких планина спадају у најбогатије ливадске заједнице у Војводини (већину гради око 100 врста са бројним шумо-степским и ливадским елементима) које су први пут описане за науку са подручја Вршачких планина и њихове подгорине и углавном су познате искључиво за подручје природног добра: ass. *Ranunculo steveni*-*Alopecuretum pratensis* M. Vučković, ass. *Ornithogalo pyramidale*-*Trifolietum pallidi* M. Vučković (која је засада у Србији утврђена само у околини Јабланке), ass. *Inulo salicinae*-*Calamagrostidetum epigeios* M. Vučković коју гради и до 188 врста, ass. *Cynosuro cristati*-*Agrostietum capillaris* M. Vučković, ass. *Medicago falcatae*-*Chrysopogonetum grylli* M. Vučković и ass. *Hieracio pilosellae*-*Festucetum valesiacae* M. Vučković.

Подручје је посебно интересно по шумској вегетацији која указује на богато порекло и специфичан историјски развој подручја, предела и вегетације. Вршачке планине су биле острво у Панонском мору, а затим у језеру и из тог времена воде порекло многе врсте и заједнице које су се очувале захваљујући приморској клими, а касније планинској клими масива. Велико богатство у свим спратовима и њихова велика разноврсност дају изразити биодиверзитет флоре. Присуство сребрне липе (*Tilia tomentosa*) у многим заједницама, сведочи не само о пореклу многих врста из плиоценских времена, већ и о специфичним условима који владају на ободу Панонског басена. Вршачке планине представљају северну границу распрострањења шума храста сладуна (*Q. frainetto*) на простору Србије. Простор Вршачких планина је за Војводину јединствен по полидоминантним шумским заједницама белог јасена, јавора, липе, букве и других врста (*Tilio*-*Fraxinetum excelsior* Knapp 1944 em. B. Jov. 1977 и *Aceri*-*Fraxinetum excelsior* Čer. et B. Jov. 1950).

Забележено је 21 строго заштићене и 4 заштићене врсте бескичмењака. На истраживаном подручју забележено је 14 врста из класе водоземаца (*Amphibia*), што чини 67% од укупно 21 врсте које су забележене на територији Републике Србије, односно чак 87,5% од укупно 16 врста које су забележене на подручју Аутономне Покрајине Војводине. Описано је и чак 13 врста из класе гмизаваца (*Reptilia*), што је 87% од укупно 15 врста које су забележене на територији Војводине, односно 54% од 24 врсте које насељавају Републику Србију.

На подручју обухваћеном Вршачким планинама и Малим вршачким ритом, као и у непосредном окружењу, забележено је 242 врсте птица. Међу значајним и ретким врстама птица које у последњим деценијама насељавају Вршачке планине и Мали вршачки рит,

посебно треба истаћи следеће: црна рода (*Ciconia nigra*), орао змијар (*Circetus gallicus*), дугорепа сова (*Strix uralensis*), осичар (*Pernis apivorus*), краткопрсти кобац (*Accipiter brevipes*), бела чиопа (*Apus melba*), планински шарени детлић (*Dendrocopos leucotos*) и стрнадица камењарка (*Emberiza cia*). Међународно значајно подручје за птице – „IBA Vršacke planine“, на површини од 12.069 ha (Пузовић и сар., 2009), проглашено је од стране BirdLife International.

Фауна сисара истраживаног подручја броји преко 40 врста а од тог броја је 18 строго заштићених. Једна од најзначајнијих вредности заштићеног подручја је вук (*Canis lupus*) који се на простору АП Војводине среће још само на Делиблатској пешчари. Простор Вршачких планина је база где се вук задржава миграцијама из суседне Румуније али и место одакле се шири даље према Делиблатској пешчари.

2.1.1. АУТОХТОНОСТ И АУТЕНТИЧНОСТ

У геолошком смислу Вршачке планине јасно одражавају најстарији период геолошке прошлости и различитих тектонских фаза, који се једино на овом месту у Војводини могу посматрати.

Вршачке планине представљају крајње северну границу распрострањења храста сладуна (*Q. frainetto*) у Србији, врсте која је конверзијом природне вегетације падина Вршачких планина и Фрушке горе постала изузетно ретка у Војводини. Налаз панонске субендемске врсте звјездичице (*Aster sedifolius* subsp. *canus*) на подручју Малог вршачког рита има и научно-историјски и таксономски значај јер је ова подврста први пут описана 1802. године на основу примерака сакупљених у околини Вршца. Као биљногеографска специфичност подручја Вршачких планина се истичу ендемски карпатски дичак (*Barbarea vulgaris* subsp. *lepuznica*), критично угрожена врста жбунолика мишјакиња (*Minuartia hirsuta* subsp. *frutescens*) који су у Србији забележени једино на Вршачким планинама као и изражено богатство флоре дивљих орхидеја које су овде присутне са забележених 20 врста. На просторној целини Мали вршачки рит је утврђено присуство два панонска субендема: звјездичице (*Aster sedifolius*) и безбридњаче (*Puccinellia distans*). Такође је пронађена нова врста за флору Србије, сиротињска трава (*Glyceria declinata*).

Мали вршачки рит је такође веома особено и карактеристично подручје, другачије од већине водених и влажних подручја у Србији, услед присуства како карактеристичних панонских врста, тако и врста везаних за борео-монтане баре и тресаве.

2.1.2. РЕПРЕЗЕНТАТИВНОСТ

Вршачке планине са Гудуричким врхом (641 mnnv) представљају највишу планину у Војводини. Формације остенака остале су у природном шумском амбијенту Вршачких планина. Мали вршачки рит и поред обимних хидромелиоративних захвата није преведен у обрадиво земљиште и представља вредно и богато влажно подручје чији се карактер поготово испољава током влажних сезона. Једини локалитети у Војводини где је

регистрована врста *Triturus cristatus* (обични велики мрмољак) налазе се у југоисточном Банату, као и на простору Вршачких планина. Популације шумског гуштера (*Darevskia praticola*) у Србији налазе се на западној граници ареала врсте. Микроклиматска специфичност и диверзитет станишта омогућавају присуство степског гуштера (*Podarcis taurica*). Једна од најзначајнијих вредности заштићеног подручја је вук који се на простору АП Војводине среће још само на Делиблатској пешчари. Простор Вршачких планина је база где се вук задржава миграцијама из суседне Румуније али и место одакле се шири даље према Делиблатској пешчари. Вршачке планине са Малим вршачким ритом издвојене су као међународно значајно подручје за птице – „IBA Vršacke planine“. Међу значајним и ретким врстама птица које у последњим деценијама насељавају Вршачке планине и Мали вршачки рит, посебно треба истаћи следеће: црна рода (*Ciconia nigra*), орао змијар (*Circus gallicus*), дугорепа сова (*Strix uralensis*), осичар (*Pernis apivorus*), краткопрсти кобац (*Accipiter brevipes*), бела чиопа (*Apus melba*), планински шарени детлић (*Dendrocopos leucotos*) и стрнадица камењарка (*Emberiza cia*).

2.1.3. РАЗНОВРСНОСТ

Захваљујући свом географском положају, подручју где се укрштају три биљногеографске провинције (панонска, дакијска и мезијска), затим свом развијеном рељефу (од рита до највишег врха Војводине), разноликој геолошко-петрографској подлози и земљишом покривачу, подручје се одликује великим богатством биљних и животињских врста.

2.1.4. ИНТЕГРАЛНОСТ

Интегралност подручја Вршачких планина са Малим ритом се огледа у међусобној зависности и повезаности животних циклуса дивљих врста које зависе од доступности еколошких ниша ритског и планинског подручја. Мали вршачки рит и Вршачке планине чине еколошки јединствену целину значајну за контакт популација, размену генетског материјала, као и за животињске врсте које у свом дневном или сезонском циклусу зависе од оба подручја.

2.1.5. ЕСТЕТИЧНОСТ

Специфичност подручја у предеоном погледу је у томе што у себи обједињује сурову лепоту исконске неживе природе планине са лепотом сеновитих шума, пропланака и благо заталасаних обронака који прелазе у отворен ритски предео Малог вршачког рита.

2.2. НАМЕНА И ФУНКЦИЈА ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА

Према географском положају, орографском изгледу, геолошким карактеристикама, као и интересантном биљном и животињском свету, Вршачке планине представљају веома специфично природно добро од вишеструког значаја за Покрајину.

2.2.1. НАУЧНО-ИСТРАЖИВАЧКА ФУНКЦИЈА

Очуваност и јединственост природних вредности пружају могућност проучавања геолошких процеса, геоморфолошких облика, карактеристичних врста и специфичних односа на контакту шумских, водених и травних станишта. Значај подручја за науку потврђен је великим бројем објављених научно-истраживачких радова.

2.2.2. КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКА ФУНКЦИЈА

Насеља у непосредној близини Вршца датирају из каменог доба (Кремењак). Вршачке планине су из далека препознатљиве по утврђењу из XIV века (Вршачка кула), а позната су и бројна места везана за историјске догађаје у XVI веку (битке сељака устаника са Турцима). Манастир Месић, који се налази у непосредној близини је заштићен као споменик из XVI века.

2.2.3. ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНА ФУНКЦИЈА

Позиционирано на ободу Града Вршца, подручје поседује изузетно велик потенцијал и значај за формалну и неформалну едукацију. То је оствариво како за околне основне и средње школе, тако и за универзитетске и стручне екскурзије из земље и иностранства, имајући у виду особеност појава и процеса на овом подручју и близину Вршца као полазног центра за ове активности.

2.2.4. ФУНКЦИЈА ОЧУВАЊА БИОЛОШКЕ, ГЕОЛОШКЕ И ПРЕДОНЕ РАЗНОВРСНОСТИ

Описане карактеристике подручја потврђују изражену разноврсност у погледу природних станишта, дивљих врста, геолошких и геоморфолошких облика. Мали вршачки рит и Вршачке планине чине еколошки јединствену целину значајну за контакт популација, размену генетског материјала, као и за животињске врсте које у свом дневном или сезонском циклусу зависе од оба подручја.

2.2.5. ФУНКЦИЈА ОДРЖИВОГ КОРИШЋЕЊА ПРИРОДНИХ РЕСУРСА

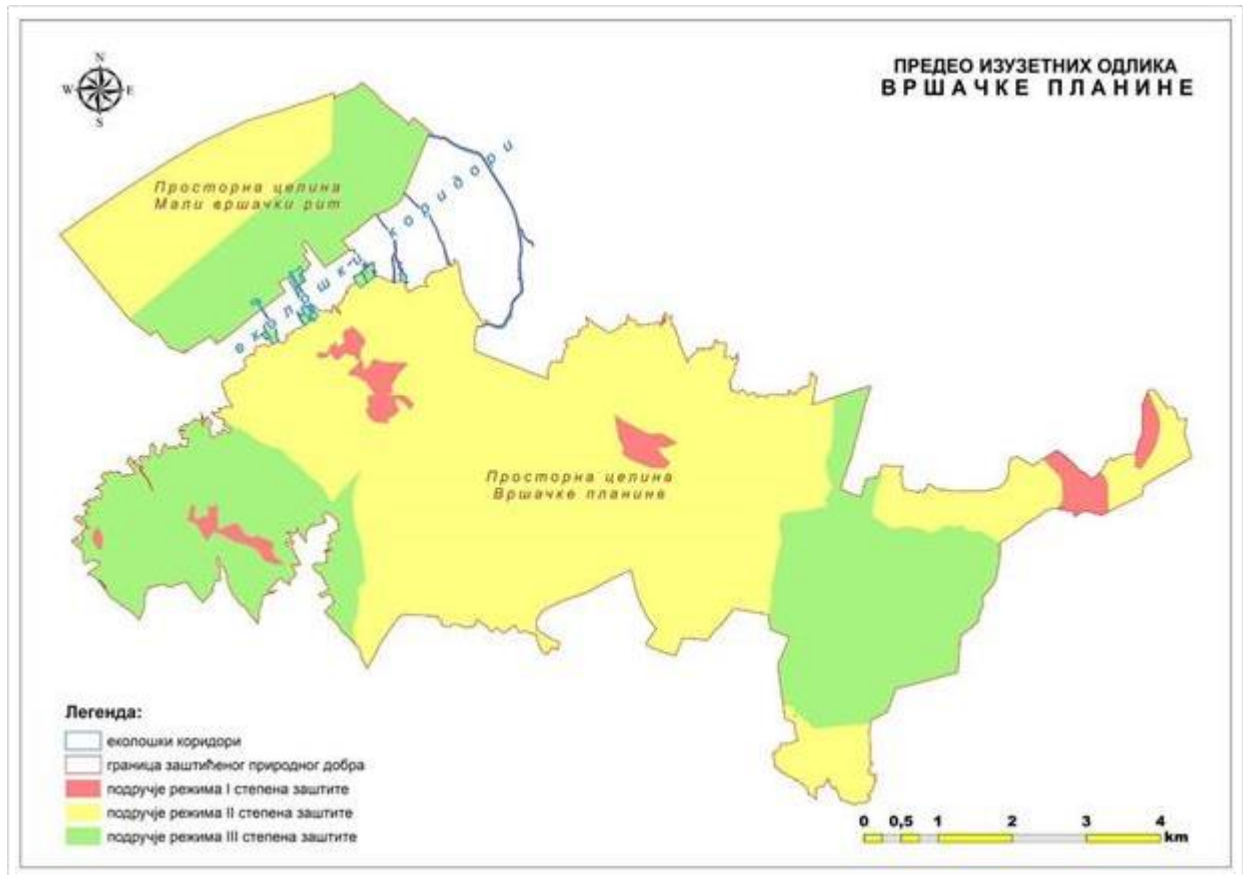
Вршачке планине заједно са Малим вршачким ритом пружају велике могућности за дугорочно одрживо коришћење шумских ресурса, одрживо пашарење са очувањем генетског фонда старих раса гајених животиња и производњу здраве хране. Могућности развоја овог простора су и у одрживом туризму везаном за биодиверзитет и аутентични предео.

2.3. КОНЦЕПТ ЗАШТИТЕ И УНАПРЕЂЕЊА И МОГУЋЕ ПЕРСПЕКТИВЕ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

2.3.1. КОНЦЕПТ ЗАШТИТЕ

Две просторне целине: Вршачке планине и Мали вршачки рит повезане еколошким коридорима и животним циклусима дивљих врста које их настањују, представљају једну функционалну целину.

Њиховим спајањем еколошким коридорима, преузимајући режиме и мере заштите прописане постојећим актима о заштити наведена два подручја, обезбеђује се боља повезаност и функционалност, као и лакше управљање заштићеним подручјем.

Слика 24: Просторне целине Вршачке планине и Мали вршачки рит са коридорима

Коридори којима су Вршачке планине повезане са Малим вршачким ритом омогућују несметано одвијање сезонских миграција и животних циклуса дивљих врста. Еколошки коридори су линијског типа и јављају се у виду ливадских и шумских екотона, укључујући и потоке који повезују ове две просторне целине. Мере ограничења и забрана утврђене постојећим актима о заштити Вршачким планина и Малог вршаког рита, усаглашене са актуелним прописима и обавезом очувања биолошке разноврсти, усмерене су на најосетљивије и највредније просторе у погледу гео- и биодиверзитета. Забране уништавања остењака и сече стабала око њих, пошумљавања ливада и пашњака као станишта строго заштићених врста, уношења врста које се понашају инвазивно, представљају мере преузете из позитивних прописа којима је регулисано очување природних вредности у Републици Србији.

Мерама активне заштите, првенствено мерама управљања стаништима и врстама уз укључење корисника природних ресурса и локалног становништва, обезбеђује се

интегрална заштита брдских шумских и низијских отворених (травних и мочварних) станишта. Дивље врсте, чије су различите фазе животног циклуса везане за две наведене просторне целине, на тај начин ће имати боље услове за опстанак и развој, односно дугорочно им се обезбеђује бољи конзервациони статус и очување у складу са прописима у области заштите природе.

2.3.2. СМЕРНИЦЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ

Шуме

У циљу дугорочног очувања диверзитета шумских станишта, одрживог управљања и коришћења шума, потребно је повећати природност структуре и састава шумске вегетације.

Обнову шума треба вршити мозаично, на мањим површинама, применом природи-блиског газдовања и тежећи успостављању карактеристичног скупа биљака, са учешћем ретких и угрожених врста.

На стаништима шумских орхидеја је пожељно ограничити сечу тако да не захвата велике површине одједном. Чиста сеча би могла допринети исушивању и ерозији горњег слоја земљишта односно нестанку симбионтских врста гљива са којима орхидеје живе у микоризи. Уколико се орхидеја јавља у неком посебном типу шума онда треба обнављати тај тип шума (без подизања других типова шума на истом локалитету).

Долинске ливаде и пашњаци

Пошто су ове ливаде делимично хидролошки условљене због превлаживања, код њих је битно омогућити несметано периодично плавење, односно забранити регулацију корита потока која би на то неповољно утицала. Како се ради о секундарним ливадама потребно је њихово редовно кошење (у јуну). Локалитети: долина потока Физеш, околина Јабланке, Гудурице (јужно од Гудурице уздижу се ка Гудуричком врху). У Малом вршачком рити потребно је, где год је то могуће, ревитализовати травна станишта претворена у оранице. Испаша је веома битна за одржавање травних станишта у границама носивог капацитета према типу травних станишта.

Брдске ливаде и пашњаци

Пошто се на оваквим ливадама јављају багрем и потенцијално друге инвазивне врсте за очување ливада је потребна мера редовног кошења, али након 1. јула због степских врста, као и чишћење инвазивних врста. Значајнији локалитети су: на падинама у околини места Марковац, Гудурица и Сочица, код Малог Средишта, на потесима Вршачка кула, Широко било, Магарећи врх, изнад Месића и Сочице као и на неколико локалитета на северној и јужној подгорини Вршачких планина (Караула источно од Марковца на самој граници са Румунијом, Јабланка). Традиционално екстензивно сточарство је присутно на травним стаништима код Сочице, Месића и Малог Средишта. Планска испаша има значајну улогу у одржавању травне вегетације и сузбијању инвазивних биљних врста.

Смернице за управљање инвазивним врстама

Појаву нових и ширење постојећих инвазивних врста је потребно пратити у циљу благовремене и ефикасне контроле. Познато је да је се инвазивне врсте биљака могу искоренити са мало улагања само у раној фази инвазије. Дobar и вишеструко користан начин сузбијања инвазивних биљака је укључење локалног стаовништва у планско сузбијање (нпр. испашом, селективним крчењем изданака и млађих стабала као огревног дрвета, волонтерске акције). На већим површинама и у случајевима када то није изводиво из организационих или других разлога, зељасте врсте је могуће сузбијати кошењем, густо обрасле површине жбунастих врста тарупирањем или малчирањем са накнадним кошењем или испашом, а стабла инвазивних врста сечом са премазивањем одговарајућим транслокационим хербицидом (нпр „Гарлон“).

Смернице за очување опрашивача:

- Спречавање сукцесије отворених станишта, обрастања жбунастим и дрвенастим врстама.
- Променом пољопривредне праксе и прилагођавањем биљног покривача неопходно је утицати на испуњавање различитих захтева за гнежђењем појединачних врста опрашивача.
- Осигурати места за гнежђење у шумским стаништима и остављати мртва стабла за опрашиваче који се на тим местима гнезде;
- Потребно је обезбедити диверзитет цветних ресурса са широким спектром извора хране током периода активности опрашивача, те повећати њихову успешност у тражењу хране. Ротација усева је пожељна (утиче повољно на квалитет земљишта, сузбијање штеточина и слично);
- Повезивањем станишта помоћу цветних стаза и живица око њива, малим шумским површинама повећава се вероватноћа за колонизацију неких предела;
- Кад је реч о пољопривредним подручјима пожељно је избегавати инсектициде, поготово оне који могу контаминирати полен и нектар, јер се на тај начин спречава губитак читавих популација опрашивача.

Смернице за очување фауне риба

На основу свих прикупљених података о ихтиофауни овог подручја и њиховим стаништима, вршење риболова и управљање рибиљим врстама у смислу Закона о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда није сврисходно.

Смернице за очување гмизаваца и водоземаца

За очување ове две групе организама су у основи потребне три мере:

- Очување различитих типова водених и влажних станишта.

- Очување шумских станишта.
- Повезивање подручја Вршачких планина и подручја Малог вршачког рита коридорима који би обезбедили безбедну миграцију између различитих типова станишта.

Да би се ово постигло потребно је:

- искључити све облике загађења вода, контролисати и очувати њихов квалитет;
- забранити односно строго контролисати употребу пестицида и минералних ђубрива на обрадивим површинама које се налазе у непосредном окружењу влажних станишта;
- ревитализовати влажна станишта;
- строго контролисати све водопривредне радове и захвате како њихово извођење не би нарушило водни режим станишта строго заштићених и заштићених врста;
- забранити водопривредних радова у току репродуктивног и хибернацијског периода строго заштићених и заштићених врста;
- одговарајуће управљање постојећим каналима (забрана преоравања пољопривредних површина до саме ивице канала, забрана употребе хемијских средстава на минимум 30m од ивице и обале канала, забрана одлагања органског и неорганског (одбачена амбалажа пестицида и неорганских ђубрива) отпада уз/у канале, контролисано пашарење и кошење ивица и обала канала, забрана бетонирања обале).
- сеча стабала не треба да буде у рано пролеће и касну јесен, т.ј. у време миграција водоземаца (ако мора, захтева додатну опрезност);
- пожељно је да се сеча стабала изводи зими;
- вршити стални мониторинг строго заштићених врста;
- изловљавати алохтоне предаторске врсте риба;
- популаризовати заштиту станишта и врста, посебно кроз едукацију локалног становништва.

Смернице за очување фауне птица

Неопходно је обезбедити несметано комуницирање врста између брдовитих делова Вршачких планина и долина у Малом вршачком риту, успостављањем и одржавањем одговарајућих коридора.

Потребно је применити активни приступ заштити фауне птица Вршачких планина и Малог вршачког рита, као и стално управљање њиховим стаништима. Неопходна је интегрална заштита шумовитих брдовитих и травних раничарских делова подручја ради обезбеђивања

адекватне заштите појединих врста које простор користе у различитим периодима годишњег животног циклуса.

Читав низ мера активне заштите станишта и ретких врста, који је започет са проглашењем заштите Вршачких планина 2005. и Малог вршачког рита 2013, потребно је наставити. Изграђено је 2006. наменско хранилиште за крупне птице грабљивице на напуштеном каменолому испод Лисичје главе.

Слика 25 : Хранилиште

Постављено је више од 100 дупљи различитих димензија за сове (дугорепа сова, шумска сова, ћук), које се користе и од стране птица и сисара. Извршено је чишћење појединих зараслих ливада и пашњака на јужним и северним благим падинама, код Месића и Малог Средишта. Санирани су стара појилишта и изворишта. Организовани су бројни радни и образовни волонтерски кампови. Треба у будућности обезбедити очување преосталих старих шума и остенака, ливада и пашњака, преводити деградиране шуме пањаче у високе семенске шуме, успоставити коришћење ливада и пашњака кроз кошење и/или традиционално одрживо сточарство, одржавати формирано хранилиште за грабљивице и постављене вештачке дупље за сове и певачице. Потребно је едукацијом пољопривредника и ловаца смањити опасност од тровања и недозвољеног убијања птица. Изградњом туристично-едукативне инфраструктуре треба обезбедити могућност посматрања ретких врста птица и њихов мониторинг.

Смернице по врстама птица:

Модроврана

У циљу стабилизовања гнездеће популације модровране потребно је постављати вештачке дупље за гнежђење.

Прдавац

у репродуктивном периоду је неопходна забрана кошења влажних ливада и изнемиравања, као и промена повољног водног режима.

Дугорепа сова

У недостатку природних дупљи користи напуштена гнезда грабљивица (јастреба и мишара). Предлаже се формирање мреже вештачких кућица и њихово одржавање, као и заштита стабала са пуном биолошком зрелошћу, посебно натрула са дупљама.

Орао кликташ

Потребно је сасвим редуковати узнемиравање, посебно шумске радове, сточарство и лов, у широком кругу око регистрованих гнездилишта у репродуктивном периоду.

Орао змијар

у смислу мера заштита треба му посветити посебну пажњу. Гнездеће локације држати у тајности и обуставити сваку сечу шума у непосредној околини. Отворени терени око брдовитих шума, од суштинског су значаја за исхрану ове врсте. Имајући у виду да за гнежђење ова врста преферира четинаре, потребно плански уносити борове, групимично на погодним микро-локацијама, са посебним акцентом на Вршишор, Гудурички врх, Кулмеа маре и Орлово брдо према Ватину.

Осичар

Као мере заштите неопходно је редуковати или потпуно спречити узнемиравање парова за време гнездења (V-VII месец), посебно шумски радови у близини гнезда. Поједине птице редовно из шума долећу на ободне отворене терене и прогале како би тражиле храну, пре свега гнезда са сањем пчела и оса, због чега је важно очувати мозаичност станишта.

Црна рода

Од мера заштита предлаже се обустава сече старих шума на ужим локацијама репродукције и спречавање узнемиравања од стране ловаца (у околини постојећих гнездилишта постављено је више ловачких чека). На Малом вршачком риту је потребно очувати

депресије са водом и влажне ливаде, које су од посебног значаја за исхрану одраслих птица и за боравак јединки у миграцији.

Смернице за очување фауне сисара

Обзиром на присутна станишта и имајући у виду да представници слепих мишева (Chiroptera) представљају строго заштићене врсте у Србији, посебну пажњу треба посветити очувању арбориколних врста љиљака. Наиме, највећи проценат шума Вршачких планина предмет је редовног газдовања, при коме се не остављају стара стабла са дупљама, неопходна за опстанак ових животиња. Стога је у конципирању будуће заштите, у свим шумама, независно од зоне и опредељеног степена заштите, кроз одговарајуће програме очувања станишта и управљања популацијама присутних врста љиљака потребно прописати конкретне мере унапређивања станишних услова (постављање кућица, остављање старих стабала у одговарајућем распореду и броју по јединици површине, зависно од типа шумске заједнице). Значајан сегмент будуће заштите су истраживања и мониторинг ове групе териофауне.

Основна мера очувања текунице (Spermophilus citellus) и слепог кучета (Spalax leucodon) је коришћење пашњака, било испашом или кошењем. У том смислу потребно је спречити промену намене ових површина, односно њихово претварање у обрадиво, или шумско земљиште, као и изградња било каквих објеката становања (укључујући и изградњу викендица) или индустријских и других постројења.

Све врсте из групе месоједа, као животиње на врху трофичке пирамиде и стога веома важни у функционисању присутних екосистема, захтевају посебну пажњу. То подразумева перманентно праћење, као и заштиту њихових популација и јединки.

На нивоу предела, за очување и унапређење горе наведених природних вредности потребно је:

- Обезбедити откуп и замену деградираних површина у циљу рестаурације станишта и формирања заштитних појасева;
- Применити зонални распоред активности и садржаја, почев од границе заштићеног подручја, у складу са потребама очувања биодиверзитета и квалитета животне средине;
- Спречити подизање надземних водова, ветрогенератора, торњева, предајника и других високих структура, посебно на изложеним местима и локалитетима са интензивним прелетом птица и слепих мишева;
- Очувати постојећу структуру предела, коју чине природни, културни и духовни градивни елементи.

Смернице за управљање водама и хидромелиоративне радове

- Израдити Пројекат ревитализације водног режима на подручју Малог вршачког рита у циљу успостављања редовног режима плављења и исушивања у складу са природном динамиком, Препоручује се коришћење природне депресије за повремено испуштање и одлагање великих вода са циљем ублажавања поплава;
- Кључна планска јединица је слив те је потребно исти користити као основну јединицу простора у планирању и управљању водним ресурсима. Приликом планирања и управљања водним ресурсима треба сагледати и јасно навести реалне процене могућих последица које ће настати услед предузимања пројектованих хидротехничких и/или других активности;
- Успоставити хидроморфолошки мониторинг у складу са Оквирном директивом о водама;
- Није дозвољено одржавање канала паљењем вегетације у, поред и на косинама канала;
- Искористити сваку могућност задржавања воде која отиче одводњавањем на сливном подручју; требало би много чешће користити несистематично и делимично одводњавање;
- Забрањене су све мелиоративне активности којима је циљ даље одводњавање влажних станишта;
- Неопходно је заштитити даље угрожавање квалитета подземне воде због њиховог подземног истицања у површинске токове.

Смернице за праћење квалитета животне средине

На заштићеном подручју и у зони утицаја није успостављено континуално праћење квалитета животне средине.

Према подацима из Локалне стратегије развоја Града Вршца до 2020 (2016), мерење квалитета ваздуха вршена су у граду Вршцу, у зони градског центра и у индустријској зони. На основу трогодишњег мониторинга закључено је да је ваздух у Вршцу углавном угрожавају чађ и укупне суспендоване честице.

На основу процене ЛЕАП тима за ваздух, дефинисани су потенцијални загађивачи у граду: фармацевтска индустрија - концерн „Хемофарм“, фабрика за производњу дрвене амбалаже „Визард“, млин „Житобанат“, хемијска индустрија „Brixol“, кондиторска индустрија „Банат“ и „Swisslion“.

У циљу сагледавања степена загађивања ваздуха околине и сагледавање опасности која у погледу загађивања представљају емитери котларница потребна су редовна мерења емисије штетних гасова из наведених топлана.

За све локалитете на којима се врши експлоатација минералних сировина, неопходно је организовати праћење стања квалитета животне средине у зони утицаја на заштићено подручје.

2.3.3. МОГУЋНОСТИ РАЗВОЈА ПРОЈЕКТНИХ АКТИВНОСТИ УСМЕРЕНИХ НА ЗАШТИТУ ПРИРОДЕ У ЗАШТИЋЕНОМ ПОДРУЧЈУ

Могућности развоја пројектних активности на заштићеном подручју ПИО „Вршачке планине“ зависиће од активног приступа Управљача у креирању пројектних идеја и сагледавању могућности финансирања појединих типова активности. Веома добар положај у прекограничном контексту и физичка наслоњеност на државну границу одличан су амбијент за конкретну прекограничну сарадњу.

Уредба за пружање помоћи у оквиру Инструмента претприступне помоћи (ИПА) има више компоненти, а Србија, као земља кандидат за чланство у ЕУ има право на помоћ из њих.

Програми претприступне помоћи у оквиру прекограничне сарадње са Румунијом веома су значајни. Програм Прекограничне сарадње Румунија- Република Србија финансиран је од стране ЕУ. Програм има за циљ повећање опште конкурентности привреде у граничној области и побољшање квалитета живота заједница, како би се постигао стратешки циљ: постизање одрживијег друштвено-економског развоја румунско-српске граничне области.

Једна од приоритетних области односи се на активности у области управљања природом, а управо ту Управљач заштићеног подручја има највећу шансу да, заједно са прекограничним партнером из пројектне области у Румунији, ради на квалитетним пројектним предлозима.

Управљач заштићеног подручја ПИО „Вршачке планине“ у могућности је да учествује у креирању, предлагању за финансирање и реализацији пројеката на заштићеном подручју и локалних заједница који му гравитирају, посебно у областима: активне заштите строго заштићених врста и приоритетних станишта у заштићеном подручју путем еколошке ревитализације, примене принципа одрживости у управљању заштићеним подручјем и партиципације локалних заједница у одрживом развоју и селективном коришћењу екосистемских услуга у заштићеном подручју.

Управљач заштићеног подручја ПИО „Вршачке планине“ има могућност да у сарадњи са домаћим и иностраним организацијама креира пројектне предлоге и заједнички тражи могућности финансирања пре свега активне заштите и мониторинга популација заштићених врста на овом подручју које припада Европском зеленом појасу.

Две просторне целине: Вршачке планине и Мали вршачки рит повезане еколошким коридорима и животним циклусима дивљих врста које их настањују, представљају једну функционалну целину. Њиховим спајањем еколошким коридорима, преузимајући режиме и мере заштите прописане постојећим актима о заштити наведена два подручја, обезбеђује се боља повезаност и функционалност, као и лакше управљање заштићеним подручјем.

Коридори којима су Вршачке планине повезане са Малим вршачким ритом омогућују несметано одвијање сезонских миграција и животних циклуса дивљих врста. Еколошки

коридори су линијског типа и јављају се у виду ливадских и шумских екотона, укључујући и потоке који повезују ове две просторне целине.

Фрагментација станишта условљена је изградњом и развојем саобраћајница и друге инфраструктуре између Вршачких планина и Малог рита. Изградњом путне мреже пресецају се и фрагментишу како станишта, тако и путеви миграције водоземаца у периоду парења, загађује буком и светлошћу. Тако и већ постојећи пут Вршац– Средиште пресеца миграторне путеве водоземаца, али и свих других врста, између Вршачких планина и Малог вршачког рита.

Један од могућих видова еколошког коридора је и изградња „Зелених мостова“ који би омогућили повезивање станишта и несметану миграцију врста између Вршачких планина и Малог рита.

Зелени мост у Словенији

2.3.4. МОГУЋЕ ПЕРСПЕКТИВЕ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

С обзиром да се заштићена подручја издвајају за заштиту као подручја од општег јавног интереса и проглашавају у складу са Законом о заштити природе, као и доношењем посебног акта који регулише заштиту, одрживи развој у њима усмерен је према трајном очувању и унапређењу природних вредности због којих је заштита успостављена.

Стратешки документи који представљају платформу одрживог развоја овог подручја су:

- - Стратегија биолошке разноврсности Републике Србије са акционим планом (2010-2017) („Сл. гласник РС”, бр. 13/11);

- - Национална стратегија одрживог развоја („Сл. гласник РС“, 57/2008);
- - Национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса („Сл. гласник РС“, 33/2012);
- - Стратегија развоја шумарства Републике Србије („Службени гласник РС“, 59/2006);
- - Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014–2024. године („Службени гласник РС“, 85/2014);
- - Стратегија развоја туризма („Сл. Гласник РС“, 98/2016.)
- - Локална стратегија развоја Града Вршца до 2020 (Градска управа Града Вршца, 2016);
- - Локални еколошки акциони план – ЛЕАП („Green Pro“, 2016)

Екосистемске услуге и социо-економски значај подручја

Према новијој класификацији о заштићеним природним добрима користи се термин "екосистемске услуге" који се односи на бројне користи које људи добијају од екосистема. Постоји више подела екосистемских услуга и добара (Mantau et al., 2007), али се, генерално, могу препознати четири основна типа екосистемских услуга шумских подручја (UN, 2005): услуге снабдевања (дрво, храна, сировине, генетски ресурси), регулационе услуге (регулација климе, квалитета воде, ерозије, полинације) подржавајуће услуге (биогеохемијски циклуси кружења воде и материје) и културне услуге (духовни и естетски доживљај, рекреација, неформална едукација).

Очување биодиверзитета је предуслов у дефиницији одрживог коришћења шума (MCPFE, 1993).

Економским вредновањем наведених и других екосистемских услуга по јединици површине (De Groot et al., 2012), утврђено је да шумска подручја друштву пружају читав спектар екосистемских услуга, што потврђује потребу очувања ових шума и забрану превођења у друге намене.

Готово све делатности које се одвијају у заштићеном подручју зависе од очуваности и одрживог коришћења природних ресурса.

Одрживо газдовање шумама

Основни правни акт којим је регулисано газдовање шумама Републике Србије је Закон о шумама („Службени гласник РС", бр. 30/2010, 93/2012, 89/2015 и 95/2018 – др.закон). Правилником о критеријумима за издвајање типова станишта, о типовима станишта, осетљивим, угроженим, ретким и за заштиту приоритетним типовима станишта и о мерама заштите за њихово очување („Службени гласник РС“, бр. 35/2010), прописане су мере очувања приоритетних шумских и других типова станишта. Шуме којима газдује ЈП „Војводинашуме“ обухваћене су сертификатом о одрживом газдовању шумама (SGS-FM/COC-005064). Уласком у систем сертификације одрживог газдовања шумама (од 2007. године), у дотадашњем секторском планирању поступно се повећава партиципација других корисника простора, већи значај придаје се заштити природе и потребама локалног становништва. Намена одређеног процента површина репрезентативних природних и

блиско-природних шума и других типова станишта, за површине високих конзервационих вредности („High Conservation Value Forest“, „High Conservation Value Area“), такође подржава очување ретких врста и угрожених типова станишта. Утврђивањем листе ретких и угрожених врста („RTE“ листа), картирањем њихових станишта, успостављањем заштитних појасева око њихових гнезда/легла у току репродукције, као и едукацијом запослених, решавају се међусекторски конфликти и смањује непотребна дистурбација заштићених дивљих врста (избором одговарајућих транспортних праваца, динамиком шумских радова у складу са осетљивошћу простора и сл.).

Одрживи развој ловства

Усвојеном Стратегијом развоја ловства у ЈП „Војводинашуме“ до 2025. године (<http://www.vojvodinasume.rs/ponuda/lovstvo-turizam>) „обезбеђује се одрживо газдовање популацијама дивљачи и њихових станишта и доследно спроводи Европска повеља о лову и биолошкој разноликости (European charter on hunting and biodiversity, 2007), и препорука бр.128, о начину и обиму коришћења фондова дивљачи којим се трајно одржава и унапређује виталност популација дивљачи, прехранбена способност станишта и биолошка разноврсност, чиме се постиже испуњавање економских, еколошких и социјалних функција ловства“. 2018. године извршено је ограђивање дела ловишта површине 300 ha. Ограђивање је извршено у циљу повећања бројности и стабилизације популације дивљих свиња. У циљу развоја ловства и ловног туризма током 2019. године, извршена је реинтродукција јелена.

Одрживо управљање водама

Најважнији закон у области управљања водама је Закон о водама ("Сл. гласник РС", бр. 30/2010, 93/2012 и 101/2016, 95/2018). Са становишта заштите природе при управљању водотоцима приоритет је очување станишта, морфолошких процеса (ерозија, транспорт и седиментација), одржавање хидролошке равнотеже и одржавање природних биолошких и хемијских процеса. Очување природне динамике реке и њеног корита у инундационом подручју као и динамике свих хидролошких и морфолошких елемената система: рукаваца, меандара, стрмих обала, мочвара, поплавних простора и др, основни су предуслови за очување екосистема. Интегрални концепт заштите од поплава усаглашава захтеве „хумане“ компоненте (заштите добара и људских живота) и „еколошке“ компоненте (очување или поновно успостављање природних функција и ресурса плавног подручја). Законске обавезе побољшања еколошког стања површинских вода захтевају разматрање свих расположивих решења за побољшање квалитета воде у каналској мрежи. Побољшањем стања зелених појасева уз канале, побољшава се квалитет воде у каналској мрежи, што има директан економски утицај због могућности коришћења воде за заливање. Индиректан утицај зелених појасева у саставу каналске мреже је у бољој повезаности остатака природних станишта еколошким коридорима каналске мреже (Mander et al., 2005), која у овом случају повезује Вршачке планине са Малим вршачким ритом.

Одрживи развој туризма

Различити облици туризма који су присутни и могу се усмерено развијати на овом подручју (еколошко-едукативни, културно-манifestациони, ловни, рурални, верски и спортски туризам), заснивају се на заштити и очувању природних вредности подручја. Подручје такође пружа могућности разноврсних облика рекреације и спортова у природи. Највиша тачка Војводине и повољна ружа ветрова омогућили су организовање међународних такмичења у параглајдингу на Вршачким планинама.

Мали вршачки рит представља мало и осетљиво, али потенцијално атрактивно и доступно подручје. Из наведених разлога, развој ове просторне целине треба свести на одговарајућу меру. Потребно је осмислити садржаје везане за одрживи и ограничени еколошки туризам, пре свега за посматрање птица.

Богато културно наслеђе (Вршачка кула, манастири и др.) представља значајан туристички потенцијал за развој културног туризма.

Одрживи развој пољопривреде

Као начин коришћења травних, мочварних и делом шумских станишта, екстензивно сточарство је део културног наслеђа овог подручја и значајно је допринело обликовању предела. Упоредо са очувањем биодиверзитета традиционално пашарење, уз производњу здраве хране – меса и млечних производа, може да буде значајна развојна компонента подручја и представља основу за развој сеоског туризма.

У шумском, брдском делу заштићеног подручја, постоји традиција шумске испаше (шуме изнад Месића и Малог Средишта) која осим што власницима стоке пружа посебне погодности (мањи трошкови исхране стоке), обезбеђује и стварање прелаза у структури и типу вегетације. У оквиру просторне целине Мали вршачки рит и у непосредном окружењу заштићеног подручја, постоји могућност развоја органске пољопривреде, узгој аутохтоних раса домаћих животиња и биљних сорти. У заштићеном подручју доминирају медоносне врсте дрвећа и жбуња (липа, багрем, трњина, глог и др.). Брендирањем пчелињих производа са Вршачких планина повећали би се приходи локалних пчелара и истовремено промовисале природне вредности.

3. АКТИВНОСТИ, ДЕЛАТНОСТИ И ПРОЦЕСИ КОЈИ ПРЕДСТАВЉАЈУ ФАКТОР УГРОЖАВАЊА ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА

3.1. ФАКТОРИ УГРОЖАВАЊА И ОЦЕНА УГРОЖЕНОСТИ

3.1.1. Физичко нестајање и деградација станишта

Превођењем природних у антропогена станишта (обрадиве површине, насеља, радне зоне) у Војводини је уништено више од 80% природних станишта дивљих врста. Уништавање станишта утиче на све дивље врсте, при чему су најосетљивије слабо покретне врсте. Водоземци за свој опстанак захтевају комбинацију водених и копнених станишта. Водоземци се сматрају dobrим биоиндикаторима: њихов животни циклус укључује и копнена и водена станишта; путем ланаца исхране штетне материје акумулирају у телесним

органима; повећано UV зрачење може проузроковати масовни помор јаја и ларви, имају пропусну кожу за гасове и течности, а тиме и за штетне материје; расцепканост станишта им представља непремостиву препреку. Због свега овог, водоземци су организми који су међу првима на удару промена које се збивају у животној средини.

3.1.2. Распарчавање (фрагментација) станишта

Фрагментација станишта и рубни ефекат тренутно се јављају у два облика: уништавањем станишта по рубним деловима субјединица и унутрашњом фрагментацијом. Ширењем насељених подручја по падинама Вршачких планина настала је неправилна граница заштићеног подручја. Садњом шумских монокултура смањује се величина очуваних целина шумских станишта, неопходних за опстанак темељних вредности заштићеног добра.

3.1.3. Фрагментација станишта изградњом и развојом саобраћајница и друге инфраструктуре

Прелаз преко асфалтираних путева за ситне и слабо покретљиве животиње повећава морталитет популација које редовно мигрирају преко њих, а дугорочно изазива изолацију станишта.

Аеродром се налази на самом ритском станишту, услед чега је смањена некадашња површина природних станишта.

Далеководи, као вештачке структуре унутар предела, могу изазвати колизију и електрокуцију крупних врста птица (Пузовић, 2007).

Подизањем високог зеленила унутар травних станишта долази до фрагментације травног комплекса и угрожавања врста које су адаптиране за животне услове панонских пустара.

3.1.4. Угроженост водоземаца фрагментацијом

Водоземци, као и остале слабо покретљиве животиње чији животни циклус укључује сезонске миграције, посебно су осетљиви на распарчавање станишта. Све врсте водоземаца се у јувенилном стадијуму, после завршене метаморфозе, селе и траже нова станишта. Крекетуша (*Hyla arborea*) може да пређе до 12,6 km годишње, а мала зелена жаба (*Pelophylax lessonae*) која је била ухваћена и маркирана, нађена је 15 km даље (Green, 2003). Неопходно је очувати не само једно станиште, већ више станишта и репродуктивних центара, јер су управо они индикатори тренутног стања популације. Осим репродуктивних центара (привремених и сталних водених површина) веома је битно и њихово окружење. Терестични, суви предели, покривени вегетацијом, који окружују баре, мочваре и канале, представљају веома важна станишта на којима се водоземци и гмизавци хране и где проводе зиму у хибернацији. У окружењу какво је пољопривредно земљиште са великим отвореним површинама, водоземци и гмизавци користе и каналисане водотоке као коридоре. Одговарајуће управљање каналима, односно њиховим обалама обухвата: забрану

преоравања пољопривредних површина до саме ивице канала, забрану употребе хемијских средстава уз ивице и обале канала, забрану одлагања органског и неорганског (одбачена амбалажа пестицида и неорганских ђубрива) отпада уз/у канале, контролисано пашарење и кошење ивица и обала канала, контролисано и етапно чишћење канала.

3.1.5. Инвазивне врсте

Инвазивне врсте представљају један од најзначајнијих фактора смањења и губитка биодиверзитета.

3.1.6. Инвазивне врсте на влажним травним стаништима

Инвазивне врсте влажних станишта какве су багремац (*Amorpha fruticosa*), пенсилванијски јасен (*Fraxinus pennsylvanica*), јасенолисни јавор (*Acer negundo*), златни штап (*Solidago gigantea* subsp. *serotina*), циганско перје (*Asclepias syriaca*), врсте звездана (*Symphotrichum lanceolatum*) и друге се брзо и агресивно шире по влажним стаништима на простору природног добра.

3.1.7. Инвазивне врсте на сувим травним стаништима

Оваквих станишта има релативно мало на подручју природног добра. По површини и богатству врста, преовлађују секундарна ливадско-степска травна станишта развијена на некадашњим шумским стаништима у брдском појасу и подгорини Вршачких планина. Овде се јављају инвазивне врсте које су иначе присутне и на суседним шумским стаништима, као што је багрем.

3.1.8. Инвазивне врсте на шумским стаништима

Изданачке једнодобне шуме Вршачких планина, осиромашеног састава и једноставне структуре, подложне су спонтаном ширењу инвазивних врста. Најраширенија инвазивна врста унутар шумских станишта је багрем (*R. pseudoacacia*). Остале инвазивне врсте умерено сувих шумских станишта (*Gleditsia triachantos*, *Ailanthus altissima*) присутне су групично или у виду појединачних примерака.

3.1.9. Инвазивне врсте риба

Међу забележеним врстама две су алохтоне и инвазивне (сребрни караш, амурски чебачок). Присуство алохтоних предаторских врста риба (бабушка, брадавичарка, сунчаница, патуљаста сомић) које се у одређеном животном периоду могу хранити јајима, пуноглавцима и младим јединкама водоземаца, представља значајан фактор угрожавања фауне водоземаца.

3.1.10. Модернизација пољопривредне производње

Модернизација пољопривредне производње подразумева повећање количина примењених вештачких ђубрива и пестицида. Последице неодговарајуће пољопривредне праксе манифестују се погоршањем квалитета земљишта, површинских и подземних вода. Кључне

загађујуће материје које воде порекло из ђубрива и пестицида изазивају измену хемизма станишта и промене у биљним заједницама.

3.1.11. Деградација и преоравање пашњака

Преоравањем се ограничава могућност кретања стоке, што на преосталим пашњацима често доводи до претеране испаше, најчешће на површинама у близини насеља, услед чега поред биолошке разноврсности опада и продуктивност ливада и пашњака.

3.1.12. Неповољни утицаји механизованог кошења ливада

Машинско кошење које се одвија у року од неколико дана смањује могућност за сазревање семена врстама које цветају за време кошења а животињама драстично смањује површине станишта повољних за исхрану и за размножавање. Кошењем се физички уништавају бројне јединке дивљих врста, нпр. бескичмењаци које живе у стабљикама или плодовима биљака, птице које се гнезде на земљишту.

Остављање кратке стрњике приликом кошења (стрњика нижа од збијеног дела бусенова где се пупољци налазе) доводи до оштећења бусенастих трава и до њиховог постепеног изумирања.

Коришћење тешке механизације за кошење и за транспорт, нарочито под условима повећане влажности, може довести до трајног оштећења вегетације и структуре земљишта.

3.1.13. Утицај ратарске производње на фауну бескичмењака

Простор до границе са обухватом заштите је под пољопривредним културама. Пестициди и вештачка ђубрива доспевају директно у воду. Пестициди убијају и одрасле јединке и ларве инсеката. Са друге стране, хербициди који се спирају са аграрних површина уништавају мочварну и водену вегетацију која представља дом ларвама вилинских коњица, али и водених тврдокрилаца, стеница и друго.

3.1.14. Утицај ратарске производње на фауну водоземаца

Интезивна пољопривредна производња има изражен негативан утицај на водоземце на више начина:

- органско и неорганско загађење воде са биоцидима;
- одбачена амбалажа пестицида и неорганских ђубрива;
- фосфати, тешки метали у води;
- нафта, нафтни деривати у води.

Водоземци су, генерално, високо осетљиви на загађење воде због њиховог карактеристичног животног циклуса, као и због њихове физиологије, односно усвајања воде и ваздуха преко коже.

Међу биоцидима који загађују површинске и подземне воде треба издвојити атразин, земљишни хербицид који се користи за сузбијање широколисних корова у ратарској производњи. Атразин ремети хормонску равнотежу и смањује бројност мушких јединки у популацијама водоземаца.

3.1.15. Утицај ратарске производње на фауну птица

Негативан утицај земљорадње остварује се услед неодговарајуће примене хемијских препарата који се у пољопривреди користе као пестициди или минерална ђубрива. Нарочито велике губитке у популацијама строго заштићених врста птица изазива примена забрањеног инсектицида - карбофурана. Последице ових активности су: непосредно угињавање (јединки које конзумирају непосредно отровне материје – примарно тровање, као и оних које конзумирају отроване јединке или лешеве- секундарно тровање) или нарушавање физиолошких процеса.

3.1.16. Престанак традиционалних пољоривредних делатности

Престанком испаше домаће стоке долази до нагомилавања суве траве, смањује се укупан број биљних врста и започиње обрастање дрвенастим врстама. Код неких типова вегетације испаша може бити замењена редовним кошењем. Нестанак ниске или веома проређене вегетације на панонским запуштеним пашњацима води до локалног нестанка текунице и угрожених птичјих врста као што су жута плиска и пољска шева (Báldi & al., 2013). Као последица, јављају се и редовни пожари који су углавном подметнути ради чишћења зараслих пашњака.

3.1.17. Сеча шума и други шумски радови

Шуме изданачког порекла (које заузимају преко 90% укупне површине шума) имају мање развијену спратовност и мањи биодиверзитет јер врсте осетљиве на нагле промене структуре станишта нестају након чисте сече (огољеност простора). Висок удео изданачких шума, као и ширење багрема којем погодује дистурбација сечом, указују на смањење производних, еколошких и социјалних функција шума, односно екосистемских услуга које обезбеђује шумски покривач (Киш и сар., 2011).

3.1.18. Утицај на фауну микроорганизама

Опстанак сапроксилне фауне (организми зависни у неком од стадијума развића од мртвог дрвета у мањем или већем стадијуму распадања) искључиво је редукован захваљујући мерама савременог шумарства које подразумевају чишћење шума од старих, трулих и мртвих стабала. Како лежећа стабла (ветроизвале) задржавају влагу у екосистему, органска материја се у старим шумама задржава и до 9 cm дубине земљишта.

Чисте сече имају погубне последице за аутохтону ентомофауну. Тако, нпр. чисте сече повећавају агресивност код шумских мрава јер се на овај начин значајно смањују популације ваши које праве медну росу.

3.1.19. Утицај на фауну водоземаца и гмизаваца

Највећи проблем је „обешумљавање“ површине чистом сечом или завршним секом оплодне сече у састојинама аутохтоних врста, чиме се и станишта и миграциони путеви водоземаца и гмизаваца излажу директним сунчевим зрацима, што доводи до повећања температуре, бржег исушивања водених станишта и смањења влажности ваздуха.

Препорука је да се оставља површина од минимум 0,3 ha стабала у виду групација на сваких 20 m (Smith and Sutherland, 2014) или 0,8 ha на сваких 50 m (Chan-McLeod and Moy, 2007). Добра пракса, у складу са сертификацијом шума, је остављање мртвог дрвећа које служи као склониште од предатора и за хватање плена, терморегулацију, место за хибернацију и др. Због овога је потребно оставити минимум 20–30 m³/ha мртвог дрвета, односно 3–8% мртвог дрвета од укупне дрвне масе, у различитим фазама разградње и хетерогене дебљинске структуре (WWF, 2004).

3.1.20. Утицај на фауну птица

Негативан утицај огледа се у уклањању старих стабала са дупљама, односно недостатка природних еколошких ниша за птице.

3.1.21. Водопривредни радови

Планом управљања Пределом изузетних одлика „Вршачке планине“ за период од 2024. до 2033. године нису предвиђени радови којима би се нарушила функционалност и стабилност водних објеката, нити су предвиђене било које активности којима би се водни објекти оштелили. Овим Планом управљања нису предвиђене радње које би на било који начин утицале на водни режим. Управљач ће своје активности спроводити у складу са Водним условима број 000151494 2024 09419 005 000 000 001 04 005 од 19.03.2025.године Покрајинског секретаријата за пољопривреду, водопривреду и шумарство. Све евентуалне штете на водним објектима проузроковане применом овог Плана управљања, сносиће управљач.

Каналисање главних корита узрокује много негативних последица на животну средину. Каналисањем се поједностављује облик корита, смањује разноврсност станишта и повећава брзина протока што све негативно утиче на речни екосистем. Каналисањем главних корита битно се мења режим протока и таложења наноса.

Досадашњим мерама одбране од поплаве на подручју Малог вршачког рита плављена подручја су искључена из њихове природне функције. Повремена плављења су важна за одржавање природних својстава речних коридора неопходних за омогућавање живота разним врстама унутар њега.

3.1.22. Погоршавање еколошког стања мелиоративних канала

Вегетација малих канала се не одржава кошењем због чега долази до обрастања канала дрвенастим врстама, што захтева потпуно уништавање вегетације приликом одржавања

План управљања Пределом изузетних одлика “Вршачке планине” 2024.-2033.година (чишћења). Наведена деградација биљног покривача, као и преоравање водног земљишта од стране корисника суседних парцела смањује функционалност канала као еколошких коридора. Смањењем сложености структуре вегетације смањује се и моћ филтрације штетних материја од стране биљака и повећава се количина хранљивих и токсичних материја које доспевају у воду канала.

3.1.23. Урбанизација (насеља, инфраструктура, радне зоне)

Директни ефекти на заштићено подручје махом се манифестују фрагментацијом станишта, угрожавањем квалитета животне средине насталог изградњом и коришћењем викендица, економија, путева и других објеката, као и експлоатацијом минералних и других сировина.

Посредни ефекти постојећих делатности манифестују се превасходно преко утицаја непречишћених комуналних и атмосферских вода насеља.

3.1.24. Неконтролисано кретање паса и мачака из насеља

Домаће мачке и пси (а нарочито луталице) су, у одсуству природних непријатеља, веома бројне и представљају неселективне грабљивице (предатори) заштићених врста птица и сисара (Bíró et al, 2005; Hughes&Macdonald, 2013). Посебан проблем је укрштање дивљих и доместикованих врста карактеристичан је за дивљу мачку.

3.1.25. Изградња путева

Изградњом путне мреже пресецају се и фрагментишу како станишта, тако и путеви миграције водоземаца у периоду парења, загађује буком и светлошћу. Тако и већ постојећи пут Вршац– Средиште пресеца миграторне путеве водоземаца између Вршачких планина и Малог вршачког рита.

3.1.26. Изградња и експлоатација електроенергетске инфраструктуре

Последице деловања су утињавање и директни губици у популацијама птица које се задржавају током животног циклусима на деловима електродистрибутивне мреже: жицама, стубовима, трансформаторским станицама. Нарочито велики губици регистровани су у периоду јесење сеобе, када су концентрације птица на овом подручју изузетно велике. Осетљиве врсте су, нарочито: бела рода, црна рода, црна луња, белорепан, змијар, мишар, риђи мишар, крсташ, орао рибар, степски соко, сиви соко, кукувија.

Последице изградње ветропаркова огледају се пре свега кроз непосредне сударе осетљивих врста птица са елисама ветрогенератора, као и кроз узнемиравање и промену простора која за последицу има избегавање коришћења ветрогенераторских поља за станишта од стране птица, и тако постаје просторна баријера за њихово кретање.

3.1.27. Туризам и рекреација

На подручју Вршачких планина налазе се веома ретке и строго заштићене биљне врсте. Неорганизованим кретањем већих група посетилаца (без пратње), без потребних знања о заштићеним врстама, њиховом законском статусу и осетљивости, може доћи до потпуног уништења таксона у заштићеном подручју (чупањем, брањем, гажењем).

План управљања Пределом изузетних одлика "Вршачке планине" 2024.-2033.година
Птице су осетљиве на узнемиравање, које може имати за последицу напуштање подручја боравка, укључујући и напуштање места гнежђења, јаја и легала уколико се узнемиравање догађа у критичном периоду гнежђења.

3.1.28. Криволов

Негативан утицај се остварује кроз намерни или ненамерни одстрел јединки врста које су строго заштићене и чији лов у Србији није дозвољен, као и одстрел јединки врста које су ловостајем заштићене у смислу: периода одстрела, коришћених средстава за одстрел и бројности јединки које се одстреле.

3.1.29. Пожари и недозвољено спаљивање вегетације

Као познато кошавско подручје, Вршачке планине и Мали вршачки рит су изложени повећаном ризику од неконтролисаног ширења пожара. Чести су пожари изазвани паљењем биљних остатака на њивама, када се у условима јаког ветра ватра брзо прошири и на суседне површине. Ове појаве могу донети велику еколошку и материјалну штету.

3.1.30. Ерозија земљишта и бујичне поплаве

Вршачке планине су угрожене појавом бујичних поплава, чијем настанку погодују нарочито стрме падине, шумске влаке већег нагиба, чиста сеча и други начини отварања и огољавања површине земљишта.

3.1.31. Пренамножење паразита

Шумски покривач је, нарочито у условима учесталих суша и климатских екстрема, осетљив на паразитске инсекте и патогене гљиве.

3.1.32. Специфични услови средине

Подручје овог дела Баната је познато по врло јакој кошави. Интензивно култивисање ширег подручја Вршца, а нарочито превођење природних шума из смера дувања кошаве, у комплексе огољеног пољопривредног земљишта током XVIII и XIX века (Милекер, 1926; Штегер, 1982) појачало је интензитет ваздушних струјања и њихов утицај на целокупан живи свет. Непосредан утицај ветра огледа се у ветроломима и ветроизвалама стабала, при чему долази и до рушења гнезда.

4. ДУГОРОЧНИ ЦИЉЕВИ ЗАШТИТЕ, ОЧУВАЊА И УНАПРЕЂЕЊА И ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Заштићена подручја су динамичне области и подложна су утицају природних и људских фактора. Управљање је процес који предвиђа компромис између одржавања биолошког диверзитета, мудрог коришћења ресурса заштићеног подручја и интереса корисника и других заинтересованих страна.

Планом управљања утврђује се концепт заштите заштићеног подручја, као и смернице за његово уређење, а њиме су дефинисани циљеви и принципи заштите, унапређења,

План управљања Пределом изузетних одлика “Вршачке планине” 2024.-2033.година коришћења и развоја заштићеног подручја који ће се спроводити програмским и планским документима. Основни, дугорочни циљ у Плану управљања је дефинисање услова неопходних за одржавање биолошке равнотеже, односно специјског и екосистемског диверзитета као темељне вредности.

Дугорочни циљеви заштите и развоја су засновани на одржавању вредности заштићеног подручја са особеном биолошком разноврсношћу:

1. Очувања и унапређивања природних вредности подручја у виду највишег планинског врха у Војводини и специфичних облика рељефа, као што су остеоци, те за подручје Војводине веома ретких шума букве, белог јасена, храста сладуна и других аутохтоних врста, влажних и сувих травних станишта низијског и брдског подручја с јединственом очуваном комбинацијом флорних елемената панонске, дакијске и мезијске биљногеографске провинције, ритских и водених станишта, као и предела који формирају ова геолошки, геоморфолошки и еколошки различита станишта с разноврсним живим светом;
2. Управљања типовима станишта и популацијама дивљих врста посебно значајним за простор Војводине;
3. Повезивања станишта неопходних за одвијање животних циклуса и дневних/сезонских миграција дивљих врста, обједињавањем брдско-планинског подручја Вршачких планина с Малим вршачким ритом у једну функционалну, просторну и еколошку целину;
4. Очувања културног наслеђа и интеграције традиционалних делатности од значаја за очување дивљих врста и приоритетних станишта у развојне програме;
5. Презентације и популаризације природних и културних вредности подручја.

5. АНАЛИЗА И ОЦЕНА УСЛОВА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ДУГОРОЧНИХ ЦИЉЕВА

Идентификација циљева управљања заштићеним подручјем је основна и најважнија функција која се дефинише за сваку важну особину еколошког карактера и друге важне особине укључујући социо-економске, културне и едукативне вредности. Циљеви заштите и мудро коришћење заштићеног подручја је под утицајем много фактора, трендова, ограничења и обавеза. За све идентификоване важне факторе се мора утврдити утицај на еколошке особине заштићеног подручја.

Дугорочни циљеви управљања заштићеним подручјем који су дефинисани овим Планом остварљиви су у оноликој мери колико буду доступни и извори финансирања заштићеног подручја (на основу Акта о накнадама за коришћење заштићеног подручја и других извора финансирања), организацијом управљања и кадровском структуром запослених која ће обезбедити даље неометано управљање заштићеним подручјем у будућности, успешном сарадњом са корисницима простора и локалним становништвом, односно остваривањем институционалне сарадње између заинтересованих страна и управљача, умањењем

угрожавајућих фактора, осавремењавањем и техничким опремањем управљача, развојем едукативних програма и рада са децом, локалним становништвом, посетиоцима, итд.

6. ПРИОРИТЕТНЕ АКТИВНОСТИ И МЕРЕ НА ЗАШТИТИ, ОДРЖАВАЊУ, ПРАЋЕЊУ СТАЊА И УНАПРЕЂЕЊУ ПРИРОДНИХ И СТВОРЕНИХ ВРЕДНОСТИ

Стратешки циљеви Плана управљања су: очување и унапређивање природних вредности подручја, управљање типовима станишта и популацијама дивљих врста, повезивање станишта неопходних за одвијање животних циклуса и дневних/сезонских миграција, очување културног наслеђа и интеграције традиционалних делатности у развојне програме и презентација и популаризација природних и културних вредности подручја.

Стратешки циљеви се остварују приоритетним оперативним активностима који се спроводе путем годишњих програма управљања и појединачним пројектима. Приоритетним активностима се обезбеђује спровођење мера очувања и заштите природних вредности спровођењем прописаних режима заштите и очувања заштићеног подручја.

Планиране мере активне заштите обезбеђују могућност одрживог коришћења природних ресурса без нарушавања основних природних вредности. Мере санације пружају могућност поправљања стања деградираних површина. Мере ревитализације обухватају активности на плану заштите и развоја, које уз просторно-планске и остале мере омогућавају враћање изворних природних вредности.

6.1. ОРГАНИЗАЦИЈА УПРАВЉАЊА

Управљање Пределом изузетних одлика „Вршачке планине“ треба да обезбеди:

- чување заштићеног подручја и спровођење прописаних режима заштите;
- унапређивање и промоцију заштићеног подручја;
- доношење предвиђених нормативних аката;
- обележавање граница и режима заштите;
- осигурање неометаног одвијања природних процеса и одрживог коришћења подручја;
- праћење кретања и активности посетилаца;
- вођење евиденције о природним вредностима заштићеног подручја;
- вођење евиденције о људском активностима, делатностима и процесима који представљају фактор угрожавања и оштећења заштићеног подручја;
- спречавање активности и делатности које су у супротности са Актом о заштити.

План управљања Пределом изузетних одлика "Вршачке планине" 2024.-2033.година
6.1.1. ИЗРАДА НОРМАТИВНИХ АКАТА

Са програмским опредељењима овог Плана и Законом о заштити природе треба изградити и ускладити нормативне акте:

- Годишње програме управљања заштићеним подручјем ПИО „Вршачке планине“ (субјект: управљач; динамика: сваке године се ради и то до 15. новембра текуће за наредну годину уз обавезу доставе Покрајинском секретаријату за урбанизам и заштиту животне средине) у складу са чл. 54. Закона о заштити природе
- Извештај о остваривању годишњег програма управљања ПИО „Вршачке планине“ (субјект: управљач; динамика: сваке године се ради и то до 15. децембра текуће године за текућу годину уз обавезу доставе Покрајинском секретаријату за урбанизам и заштиту животне средине
- Правилник о унутрашњем реду и чуварској служби заштићеног подручја ПИО „Вршачке планине“ (субјект: управљач; динамика: 2024. године уз обавезу доставе Покрајинском секретаријату за урбанизам и заштиту животне средине) у складу са чл. 56. Закона и чл. 8. Покрајинске скупштинске одлуке о заштити Предела изузетних одлика „Вршачке планине“;

Правилник о унутрашњем реду и чуварској служби доноси управљач уз сагласност надлежног органа аутономне покрајине. Правилником се утврђују се правила за спровођење прописаног режима заштите, а нарочито: начин понашања посетилаца и других корисника при кретању, боравку и обављању послова на заштићеном подручју; начин обављања делатности при коришћењу природних ресурса и простора за изградњу објеката; места, површине и објекти у којима се, због очувања дивљих биљака и животиња и других вредности, ограничава кретање или забрањује и ограничава обављање одређених радњи, као и трајање тих мера; врсте дивљих биљака и животиња чије је коришћење, односно брање, сакупљање и излов ограничено, као и начин и услови обављања тих радњи; услови заштите приликом обављања научних истраживања и образовних активности; места и услови за одлагање отпада; начин одржавања уредности и чистоће заштићеног подручја; поступак издавања сагласности и других аката корисницима од стране управљача; начин и организација чуварске службе, чувања заштићеног природног добра, опрема и средства неопходна за чување и одржавање; начин спровођења превентивних мера заштите од пожара, других елементарних непогода и удеса.

- Акт о накнадама за коришћење заштићеног подручја ПИО „Вршачке планине“.

6.1.2. ОРГАНИЗОВАЊЕ СТРУЧНЕ И ЧУВАРСКЕ СЛУЖБЕ, ОПРЕМАЊЕ

Укупна површина ПИО „Вршачке планине“ износи 5.328,86 ха.

У складу са чланом 3. Правилника о условима које мора да испуњава управљач заштићеног подручја („Службени гласник РС“, број 85 од 19. октобра 2009.) Служба заштите, унапређења, промовисања и одрживог развоја заштићеног подручја треба бити организована са:

- најмање једним запосленим лицем на пословима заштите природе, које мора да има VII степен стручне спреме или мастер студије биолошког, шумарског, пољопривредног, еколошког или географског усмерења, радно искуство од најмање једне године, које координира пословима заштите и мониторинга заштићеног подручја, обезбеђује поштовање режима и зона заштите, обележавање подручја, координира израду планова управљања и годишњих програма управљања, стратешко планирање, имплементира одредбе просторног плана, и сл.;

- најмање једним запосленим лицем на пословима управљања пројектима, које мора да има VII степен стручне спреме или мастер студије биолошког, шумарског, пољопривредног, еколошког или географског усмерења, радно искуство од најмање једне године, са знањем енглеског језика, који координира питања везана за одрживо коришћење природних ресурса у складу са актом о заштити и другим националним и међународним прописима, одржава контакте са корисницима простора и ресурса, прати националне и међународне конкурсе и припрема (координира/реализује) предлоге пројеката, руководи реализацијом одобрених пројеката и сл.;

- најмање једним запосленим лицем на економско-правним пословима које мора да има VII степен стручне спреме или мастер студије, дипломирани економиста или дипломирани правник, радно искуство од најмање једне године, које обавља правне и финансијске послове у заштићеном подручју, припрема правне акте управљача, пријаве за прекршаје или привредне преступе на основу надзора чувара, припрема одлуку о накнадама у заштићеном подручју и обавља друге правне и финансијске послове из области заштите природе.

Управљач има запослена два чувара заштићеног подручја који:

- прате кретање и активности посетилаца и других корисника у заштићеном подручју, коришћење флоре и фауне укључујући и дивљач, употребу моторних возила,улазак у зоне и локације на којима је посета забрањена или ограничена, ложење ватре на отвореном, одлагање отпада, одвијање спортских такмичења и других манифестација;
- прате стање биљних и животињских врста, као и других вредности заштићеног подручја;
- пружју помоћ и сарађују са локалним становништвом;
- пружају податке, помоћ и услуге посетиоцима и другим лицима при обиласку и разгледању заштићеног подручја, научним истраживањима и образовним активностима;
- сарађују са корисницима природних ресурса у заштићеном подручју;
- сарађују са носиоцима стварних права на непокретностима у заштићеном подручју у циљу заштите природе;
- сарађују са другом чуварском службом, пољочуварском службом, инспекцијском службом и органима унутрашњих послова.

Када чувари утврде или основано претпоставе да је посетилац, односно корисник заштићеног подручја учинио радњу супротно правилима унутрашњег реда или мерама заштите природе прописаним у складу са Законом, овлашћени су да:

- легитимишу лице затечено у вршењу недозвољених радњи
- изврше преглед свих врста возила и товара
- привремено одузму предмете и средства којима је извршен прекршај или кривично дело и предмете који су настали или прибављени извршењем таквог дела, као и да ове предмете, без одлагања, предају Управљачу заштићеног подручја ради чувања
- затраже успостављање претходног стања, односно нареде мере за спречавање и уклањање штетних последица и
- изврше сваки преглед, осим станова и других просторија, за чији је преглед потребан судски налог.

Чувари природе обилазе ЗП континуирано током целе године, прате биодиверзитет (прстеновање птица и праћење њиховог кретања, постављају камере за праћење дивљих животиња и птица) и врше контролу кретање и коришћење ЗП од стране посетилаца и обавештавају надлежне службе о евентуалном непоштовању.

Чуварска служба ће бити снабдевена потребном опремом за осматрање, двогледима, GPS уређајима, фотоапаратима, радио везом, алпинистичком опремом, возилима за превоз људи и опреме и возилом за пренос хране на хранилишта за дивље животиње, униформом, легитимацијом, значком, итд.

6.1.3. ОБЕЛЕЖАВАЊЕ ГРАНИЦА ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА

Управљач ће извршити обележавање спољних и унутрашњих граница режима заштите и поставити ознаке заштићеног природног добра ПИО „Вршачке планине“ утврђених Покрајинском скупштинском одлуком о заштити Предела изузетних одлика „Вршачке планине“ а у складу са Правилником о начину обележавања заштићених природних добара („Службени гласник РС”, бр. 30 од 16. маја 1992, 24 од 26. марта 1994, 17 од 11. априла 1996.). Такође постављаће се табле са путоказима, упутствима, правилима унутрашњег реда и информације различитог типа за потребе корисника и посетилаца заштићеног подручја.

6.2. МЕРЕ ЗАШТИТЕ И ОЧУВАЊА ПРИРОДНИХ ВРЕДНОСТИ

6.2.1. ПРАЋЕЊЕ СТАЊА ЕКОСИСТЕМА У РЕЖИМУ ПРВОГ СТЕПЕНА

У режиму заштите I степена налазе се површине које су у претходном систему заштите биле обухваћене I степеном у оквиру ПИО „Вршачке планине“ („Сл. лист општине Вршац, 6/2005, 4/2006, 6/2015 и 17/2017). Део подручја на локалитету „Каменолом“ изузет је из најстрожег режима заштите за потребе функционисања и одржавања постојећег хранилишта за птице грабљивице. Границе осталих целина које су се налазиле под строгим

заштитом су уз минималне корекције прилагођене границама катастарских парцела и шумских одељења, ради дефинисања обухвата режима заштите.

У режиму заштите I степена:

1. забрањује се коришћење природних ресурса и изградњу објеката;
2. ограничава радове и активности на научна истраживања и праћење природних процеса, контролисану посету у образовне, рекреативне и општекултурне сврхе, као и спровођење заштитних, санационих и других неопходних мера у случају пожара, елементарних непогода и удеса, појава биљних и животињских болести и пренамножавања штеточина, уз сагласност надлежног министарства.

Просторне целине које се налазе у режиму заштите I степена, идући од запада ка истоку су: Вршачка кула, Ђаков врх, Каменолом, Лисичја глава, Гудурички врх и Марковац.

Управљач ће континуирано пратити стање екосистема у режиму заштите I (првог) степена, нарочито појаву и ширење инвазивних врста, патогена и других угрожавајућих фактора који би могли угрозити темељну природну вредност у условима строге заштите.

6.2.2. ПРАЋЕЊЕ СТАЊА СТРОГО ЗАШТИЋЕНИХ ВРСТА

Строго заштићене дивље врсте биљака, животиња и гљива су дивље врсте које су ишчезле са територије Републике Србије или њених делова, враћене програмима реинтродукције, крајње угрожене, угрожене, реликтне, локално ендемичне, стеноендемичне, међународно значајне и заштићене дивље врсте, од посебног значаја за очување биолошке разноврсности Републике Србије.

Праћење стања одабраних строго заштићених врста које се налазе на подручју ПИО „Вршачке планине“ у складу са Правилником о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива („Службени гласник РС“, бр. 5/2010, 47/2011, 32/2016 и 98/2016);

Заштита строго заштићених дивљих врста спроводи се забраном коришћења, уништавања и предузимања свих активности којима се могу угрозити дивље врсте и њихова станишта, као и предузимањем мера и активности на управљању популацијама, прописаних правилником и посебним законом.

Праћење стања (мониторинг) одабраних од многобројних напред наведених строго заштићених врста регистрованих на подручју Вршачких планина које су значајне за очување биодиверзитета ПИО “Вршачке планине“, картирање локација на којима се налазе кључне врсте, спровођење мера заштите тих локалитета, израда мапа распрострањења ретких и угрожених врста, формирање базе података, укључивање у националну и међународну мрежу, трајни мониторинг врста биће ажуриран у складу са подацима

добитим новим истраживањима следећих врста: *Adonis vernalis* L./ гороцвет, *Allium atroviolaceum* Boiss./ тамнољубичасти лук, *Asperula tenella* Heuffel ex Degen, *Astragalus varius* S. G. Gmelin/ витки козинац, *Barbarea vulgaris* L. subsp. *lepuznica* (E. I. Nyárády) Soó / карпатски дичак, *Bupleurum pachnospermum* Pančić, *Cirsium brachycephalum* Juratzka/ слатинска паламида, *Cyperus longus* L./ пероњика, *Doronicum hungaricum* Reichenb. fil./мађарски веповац, *Eriopactis atrorubens* (Hoffm. ex Bernh.) Besser subsp. *atorubens*/ тамноцрвена калужђарка, *Gagea minima* (L.) Ker-Gawler/ балоћа, *Galium kitaibelianum* Schultes & Schultes fil., *Helleborus purpurascens* Waldst. & Kit., *Iris pumila* L./ ниска перуника, *Iris spuria* L. subsp. *spuria*/ закржљала Перуника, *Lathyrus palustris* L./ модри граор, *Lathyrus pannonicus* (Jacq.) Garcke subsp. *pannonicus*/ кукавичин хлеб, *Orchis coriophora* L. subsp. *coriophora*/смрдљиви каћунак, *Orchis mascula* (L.) L. subsp. *speciosa* (Host) Hegi, *Orchis militaris* L./ каћун, *Orchis ustulata* L./ медени каћунак, *Prunus fruticosa* Pallas/ степска вишња, *Pulsatilla montana* (Hoppe) Reichenb./Caca, *Pulsatilla pratensis* (L.) Miller/ саса, *Pulsatilla vulgaris* Miller subsp. *Grandis* (Wenderoth) Zämelis/ велика саса, *Ranunculus aquatilis* L./ водени љутић, *Ranunculus illyricus* L./ илирски љутић, *Sedum sartorianum* Boiss., *Seseli hippomarathrum* Jacq. subsp. *hippomarathrum* /девесиље, *Sedum sartorianum* Boiss., *Seseli hippomarathrum* Jacq. subsp. *hippomarathrum* /девесиље, *Spiranthes spiralis* (L.) Chevall./ засучак, *Stipa pennata* L. [subn. *S. joannis* Čelak.], *Stipa pulcherrima* C. Koch/ ковиље, *Tragopogon floccosus* Waldst. & Kit./козја брада, *Ventenata dubia* (Leers) Cosson/ ситан дивљи овас, *Vinca herbacea* Waldst. & Kit./плавичасти зимзелен, *Viola pumila* Chaix, Превез *Netta ruffina*, Патка њорка *Aythya nyroca*, Ћубаста патка *Aythya fuligula*, Пловка кашикара *Spatula clypeata*, Чегртуша *Mareca strepera*, Мали гњурац *Tachybaptus ruficollis*, Ћубасти гњурац *Podiceps cristatus*, Црноврати гњурац *Podiceps nigricollis*, Легањ *Caprimulgus europaeus*, Бела чиопа *Tachymarpis melba*, Црна чиопа *Arus arus*, Кукавица *Cuculus canorus*, Барски петлован *Rallus aquaticus*, Прдавац *Crex crex*, Барски петлић *Porzana porzana*, Сиви барски петлић *Zapornia parva*, Црна рода *Ciconia nigra*, Бела рода *Ciconia ciconia*, Водени бик *Botaurus stellaris*, Чапљица *Ixobrychus minutus*, Црвена чапља *Ardea purpurea*, Сабљарка *Recurvirostra avosetta*, Властелица *Himantopus himantopus*, Вивак *Vanellus vanellus*, Шумска шљука *Scolopax rusticola*, Барска шљука *Gallinago gallinago*, Црвеноноги спрудник *Tringa totanus*, Белобрка чигра *Chlidonias hybrida*, Кукувија *Tyto alba*, Кукумавка *Athene noctua*, Ћук *Otus scops*, Утина *Asio otus*, Ритска сова *Asio flammeus*, Шумска сова *Strix aluco*, Дугорепа сова *Strix uralensis*, Буљина *Bubo bubo*, Осичар *Pernis apivorus*, Змијар *Circus gallicus*, Орао кликташ *Clanga pomarina*, Патуљаста орао *Hieraetus pennatus*, Еја мочварица *Circus aeruginosus*, Еја ливадарка *Circus pygargus*, Краткопрсти кобац *Accipiter brevipes*, Кобац *Accipiter nisus*, Белорепан *Haliaeetus albicilla*, Мишар *Buteo buteo*, Пупавац *Upupa epops*, Пчеларица *Merops apiaster*, Водомар *Alcedo atthis*, Вијоглава *Jynx torquilla*, Сива жуна *Picus canus*, Зелена жуна *Picus viridis*, Црна жуна *Dryocopus martius*, Средњи детлић *Leiorpicus medius*, Мали детлић *Dryobates minor*, Сеоски детлић *Dendrocopos syriacus*, Велики детлић *Dendrocopos major*, Ветрушка *Falco tinnunculus*, Соко ластавичар *Falco subbuteo*, Степски соко *Falco cherrug*, Руси сврачак *Lanius collurio*, Сиви сврачак *Lanius minor*, Вуга *Oriolus oriolus*, Сојка *Garrulus glandarius*, Сврака *Pica pica*, Чавка *Corvus monedula*, Сива сеница *Parus*

palustris, Сеница шљиварка *Parus lugubris*, Јелова сеница *Parus ater*, Велика сеница *Parus major*, Плава сеница *Parus caeruleus*, Сеница вуга *Remiz pendulinus*, Сеоска ластва *Hirundo rustica*, Даурска ластва *Hirundo daurica*, Градска ластва *Delichon urbicum*, Дугорепа сеница *Aegithalos caudatus*, Ћубаста шева *Galerida cristata*, Шумска шева *Lullula arborea*, Пољска шева *Alauda arvensis*, Цврчић тршћар *Locustella naevia*, Цврчић поточар *Locustella fluviatilis*, Обични цврчић *Locustella luscinioides*, Шеварски трстењак *Acrocephalus melanopogon*, Трстењак рогожар *Acrocephalus schoenobaenus*, Трстењак цвркутић *Acrocephalus scirpaceus*, Трстењак млакар *Acrocephalus palustris*, Велики трстењак *Acrocephalus arundinaceus*, Жути вољић *Hippolais icterina*, Обичан звиждак *Phylloscopus collybita*, Шумски звиждак *Phylloscopus sibilatrix*, Црноглава грмуша *Sylvia atricapilla*, Сива грмуша *Sylvia borin*, Обична грмуша *Sylvia communis*, Грмуша чаврљанка *Sylvia curruca*, Пиргаста грмуша *Sylvia nisoria*, Царић *Troglodytes troglodytes*, Бргљез *Sitta europaea*, Краткокљуни пузић *Certhia familiaris*, Дугокљуни пузић *Certhia brachydactyla*, Кос *Turdus merula*, Дрозд боровњак *Turdus pilaris*, Дрозд имелаш *Turdus viscivorus*, Црвендаћ *Erithacus rubecula*, Мали славуј *Luscinia megarhynchos*, Црна црвенрепка *Phoenicurus ochrurus*, Обична црвенрепка *Phoenicurus Phoenicurus*, Обична траварка *Saxicola rubetra*, Црноглава траварка *Saxicola torquatus*, Обична белогуза *Oenanthe oenanthe*, Сива мухарица *Muscicapa striata*, Беловрата мухарица *Ficedula albicollis*, Врабац покућар *Passer domesticus*, Пољски врабац *Passer montanus*, Бела плиска *Motacilla alba*, Жута плиска *Motacilla flava*, Поточна плиска *Motacilla cinerea*, Степска трептељка *Anthus campestris*, Шумска трептељка *Anthus trivialis*, Зеба *Fringilla coelebs*, Жутарица *Serinus serinus*, Зелентарка *Carduelis chloris*, Чешљугар *Carduelis carduelis*, Конопљарка *Carduelis cannabina*, Крстокљун *Loxia curvirostra*, Батокљун *Coccothraustes coccothraustes*, Велика стрнадица *Miliaria calandra*, Стрнадица жутовољка *Emberiza citrinella*, Црноглава стрнадица *Emberiza cirrus*, Стрнадица камењарка *Emberiza cia*, Виноградска стрнадица *Emberiza hortulana*, Црноглава стрнадица *Emberiza melanocephala*, Барска стрнадица *Emberiza schoeniclus*, хермелин (*Mustela erminea*), степски твор (*Mustela eversmanni*), видра (*Lutra lutra*), Дивља мачка (*Felis silvestris*), ласица (*Mustela nivalis*) слепи мишеви, вук (*Canis lupus*), текуница (*Spermophilus citellus*), слепо куче (*Spalax leucodon*), *Zerynthia polyxena*, *Saga pedo*, *Cerambyx cerdo*, *Exochomus quadripustulatus*, *Lucanus cervus*, *Morimus asper funereus*, *Oryctes nasicornis*, *Rosalia alpine*, *Cobitis elongatoides* вијун, *Romanogobio* sp кркуша, *Rana dalmatina* Шумска жаба, *Salamandra salamandra* Шарени даждевњак, *Lissotriton vulgaris* Мали мрмољак, *Triturus cristatus* Велики мрмољак, *Triturus dobrogicus* Подунавски мрмољак, *Hyala arborea* Крекетуша, гаталинка *Bombina orientalis* Црвенотрби мукач, *Bufo bufo* Обична крастача, *Pseudoeidamias viridis* Зелена крастача, *Pelobates fuscus* Обична чешњарка, *Rana temporaria* Жаба травњача, *Podarcis tauricus* Степски гуштер, *Coronella austriaca* Смукуља, *Natrix natrix* Белоушка, *Natrix tessellate* Рибарица, *Zamenis longissimus* Ескулапов смук, *Vipera berus* Шарка, *Emys orbicularis* Барска корњача, *Anguis fragilis* Слепић, *Ablepharus kitaibelii* Кратконоги гуштер, *Darevskia praticola* Шумски гуштер, степски гуштер (*Podarcis taurica*).

6.2.3. ПРИМЕНА САТЕЛИТСКИХ ОДАШИЉАЧА

Примена сателитских одашиљача, маркирање (прстеновање), за праћење кретања „Три летња орла“: орла змијара, орла кликташа и патуљастог орла, ради прикупљања информација о потребама ових птица и проблемима са којима се суочавају у сарадњи са Покрајинским заводом за заштиту природе.

Орао змијар (*Circus gallicus*)

У фауни птица Вршачких планина нова је врста од 1998. године, када је први пут констатована као гнездарица Вршачких планина. Већ 2001. године пронађено је гнездо у деградираној мешовитој шуми са малобројним боровима (*Pinus nigra*). Успешно гнездење из непознатих разлога није забележено само 2003. године. Већ 2004. примећена су 2 пара на локацијама Лисичја глава и Ђаков врх. Такође су пронађена два гнезда, али је само једно било активно. На самој административној граници са Румунијом (Варадија) гнезди још најмање 1 пар орла змијара (Рашајски и Киш, 2004). У периоду 2010 – 2018. гнездило се 2 – 3 пара. Ово је једино познато гнездилиште орла змијара у Војводини и у смислу мера заштита треба му посветити посебну пажњу. Гнездеће локације држати у тајности и обуставити сваку сечу шума у непосредној околини. Отворени терени око брдовитих шума, од суштинског су значаја за исхрану ове врсте. У Србији се гнезди 120 -137 парова, од чега у Војводини 6 – 9 парова (Пузовић и сар., 2015).

Орао кликташ (*Aquila pomarina*)

Гнезди се искључиво по старим и ретко посећеним шумама на Вршачким планинама, а претежно се храни на Малом вршачком риту и по јужним падинама око Сочице. Током појединих година углавном се виђа по један пар, врло ретко два. У периоду 2010 – 2018. гнездило се 1 – 3 парова. Гнежђење често није успешно. У првој половини XX века дошло је до драстичног пада бројности ове врсте у Европи, првенствено услед исушивања влажних подручја и сече старих шума. На територији Србије бројност опада у последње три деценије, па су перспективе опстанка ове врсте неизвесне. Потребно је сасвим редуковати узнемиравање, посебно шумске радове, сточарство и лов, у широком кругу око регистрованих гнездилишта. У Србији се гнезди свега 15 -21 парова, од чега у Војводини 6 – 8 парова (Пузовић и сар., 2015).

Патуљаста орао (лат. *Hieraaetus pennatus*)

Средње је велики орао из породице јастребова, који се гнезди на ширем подручју јужне Европе, у северној Африци и деловима југозападне Азије. Дужине је од 42-49 цм, а распон крила му је од 110-135 цм. Јавља се у две фазе обојености перја (морфе): као светла и тамна морфа. Насељава станишта са очуваним комплексима шума и отворених терена (шумостепе, долине великих река, мозаична медитеранска и субмедитеранска подручјима)

План управљања Пределом изузетних одлика “Вршачке планине” 2024.-2033.година
у равницама и побрђу. Гнезда гради на дрвећу. Типична је селица и зиму проводи у подсахарској Африци и јужним деловима Азије. Главна храна су му гуштери, други гмизавци и мањи глодари. Због таквог плена насељава подручја где је он доступан, пре свега стеновита брда, планине и јужније крајеве европског континента. Као и остале врсте птица грабљивица, угрожавају га нестанак станишта, узнемиравање у доба репродукције, тровање глодара ротантицидима, употреба пестицида на бази хлора, крађа јаја и птица из гнезда, итд. 2020. године потврђено је гнежђење патуљастог орла на Вршачким планинама.

6.2.4. МЕРЕ АКТИВНЕ ЗАШТИТЕ

6.2.4.1. ОДРЖАВАЊЕ И ФОРМИРАЊЕ ПОЈИЛИШТА И ИЗВОРА

Одржавање постојећих, праћење стања и формирање нових појилишта и микро-станишта (центри за реинтродукцију водоземаца) за водене организме и водоземце је од велике важности, такође обезбедила би се доступност пијаће воде у летњим сушним месецима.

На заштићеном подручју забележено је 14 врста из класе водоземаца (Amphibia), 11 су строго заштићене врсте. *Salamandra salamandra*, *Lissotriton vulgaris*, *Triturus cristatus* и *Triturus dobrogicus* који представљају једну од најугроженијих група не само на нашим просторима. Најважнија места где се срећу јединке репатих водоземаца су: поток Физеш и баре код Марковца. Као и за обичног великог мрмољка, и за жабу травњачу (*Rana temporaria*), простор југоисточног Баната и Вршачких планина представља једино регистровано станиште на простору целе Војводине.

Чишћење и уређивање (чишћењем растиња, остатака вегетације и измуљавањем корита извора уколико постоји потреба, одстрањивање вишка материјала са постављањем непропусног материјала, проширивањем водотокова на одређеним местима где су природне депресије, итд.), ревитализација извора и појилишта, мапирање, редовна контрола, постављање ознака и инфо табли.

На 15 до 20 локација на Вршачким планинама постоје извори са пијаћом водом значајни за животињски свет који се одржавају чишћењем растиња, остатака вегетације и измуљавањем корита извора уколико постоји потреба, такође уколико буде потребе извешће се мањи грађевински захвати у циљу одржавања истог.

Све активности изводиће се у складу са условима заштите природе и у сарадњи са Покрајинским секретаријатом за урбанизам и заштиту животне средине, Покрајинским заводом за заштиту природе, научним установама.

6.2.4.2. ВЕШТАЧКА ГНЕЗДА И АКТИВНОСТИ НА ОЧУВАЊУ ФАУНЕ ПТИЦА

Да би се обезбедила успешна репродукција предвиђено је постављање нових и обнављање постојећих вештачких гнезда, дупљи и кућица за сове, мање дупљашице, модровране и друге врсте птица, постављање платформи за птице грабљивице.

Ова активност има за циљ одржавање и повећавање броја ретких и угрожених врста птица

План управљања Пределом изузетних одлика “Вршачке планине” 2024.-2033.година
које користе дупље (кућице) за репродукцију и то на местима где је примећено гнежђење
птица. Биле би дрвене израде, димензија и облика у складу са врстом којој су намењене.

Смернице за активности по врстама птица:

Модроврана

У циљу стабилизовања гнездеће популације модровране потребно је постављати вештачке
дупље за гнежђење.

Прдавац

у репродуктивном периоду је неопходна забрана кошења влажних ливада и изнемиравања,
као и промена повољног водног режима

Дугорепа сова

У недостатку природних дупљи користи напуштена гнезда грабљивица (јастреба и мишара).
Предлаже се формирање мреже вештачких кућица и њихово одржавање, као и заштита
стабала са пуном биолошком зрелошћу, посебно натрула са дупљама.

Орао кликташ

Потребно је сасвим редуковати узнемиравање, посебно шумске радове, сточарство и лов, у
широком кругу око регистрованих гнездилишта у репродуктивном периоду.

Орао змијар

у смислу мера заштита треба му посветити посебну пажњу. Гнездеће локације држати у
тајности и обуставити сваку сечу шума у непосредној околини. Отворени терени око
брдовитих шума, од суштинског су значаја за исхрану ове врсте. Имајући у виду да за
гнежђење ова врста преферира четинаре, потребно плански уносити борове, групимично на
погодним микро-локацијама, са посебним акцентом на Вршишор, Гудурички врх, Кулмеа
маре и Орлово брдо према Ватину.

Осичар

Као мере заштите неопходно је редуковати или потпуно спречити узнемиравање парова за
време гнеждења (V-VII месец), посебно шумски радови у близини гнезда. Поједине птице
редовно из шума долећу на ободне отворене терене и прогале како би тражиле храну, пре
свега гнезда са саћем пчела и оса, због чега је важно очувати мозаичност станишта.

Црна рода

Од мера заштита предлаже се обустава сече старих шума на ужим локацијама репродукције
и спречавање узнемиравања од стране ловаца (у околини постојећих гнездилишта
постављено је више ловачких чека). На Малом вршачком рити је потребно очувати

План управљања Пределом изузетних одлика “Вршачке планине” 2024.-2033.година
депресије са водом и влажне ливаде, које су од посебног значаја за исхрану одраслих птица и за боравак јединки у миграцији

Потребно је едукацијом пољопривредника и ловаца смањити опасност од тровања и недозвољеног убијања птица.

Обезбедиће се планско уношење борова на микро – локацијама које су погодне за гнезђење птица.

6.2.4.3 ОЧУВАЊЕ СТАНИШТА СЛЕПИХ МИШЕВА

Заштита пећина и објеката у напуштеним каменоломима као станишта слепих мишева који представљају строго заштићене врсте у Србији (породиљске колоније, хибернакулуми и станице за одмор приликом сеобе, приликом извођења радова у шумарству остављати стара стабла са дупљама у одговарајућем распореду и броју по јединици површине, зависно од типа шумске заједнице, постављање кућица).

Фауна слепих мишева (Chiroptera) Вршачких планина није посебно проучавана. Постоји налаз врсте велики мишоухи вечерњак (*Myotis myotis*) из гвалица уралске сове (*Strix uralensis*), чије су присуство на Вршачким планинама објавили Рашајски и Вучановић (1998). У ширем окружењу, новијим истраживањима Пауновића (2016) наводе се и: велики потковичар (*Rinolophus ferrumequinum*), обични ресасти вечерњак *Myotis nattereri*, риђи вечерњак *Myotis emarginatus*, јужни велики вечерњак *Myotis oxygnathus* и др.

Заједно са заштитом станишта слепих мишева спроводиће се мониторинг ових мање проучаваних врста у претходном периоду.

6.2.4.4. ХРАНИЛИШТА

Током 2006.год. формирано је наменско хранилиште за крупне птице грабљивице на напуштеном каменолому испод Лисичје главе где се храна износи неколико пута месечно (појављују се белорепан, крсташ и гавран).

Неопходно је континуирано обезбеђивање хране за ретке и угрожене врсте дивљих животиња, нарочито у зимском периоду, (нпр. зрнаста храна за птице певачице и одговарајућа храна за птице грабљивице, храна за лабудове).

Планира се формирање хранилишта за вука, у близини Гудуричког врха. Редовно обезбеђивање и изношење хране, мониторинг (постављањем камера, израдом „осматрачнице“).

Формирање хранилишта за птице певачице у близини Црвеног крста, израда хранилица, редовно обезбеђивање зрнасте хране, нпр.сунцокрет, израда волијера за прстеновање, мониторинг, израда „осматрачнице“, односно места за осматрање и мониторинг врста, постављање камера.

На хранилишту код Каменолома планира се поправка постојеће волијере која служи за прстеновање птица и пуштање после опоравка у прихватилишту. Такође ставиће се у функцију постојећа „осматрачница“, односно извршиће се неопходне поправке за редован мониторинг. Поставиће се камера за осматрање врста које долазе на хранилиште.

6.2.4.5. АУТОХТОНЕ ВРСТЕ И ОДРЖИВО ГАЗДОВАЊЕ ШУМАМА

Основни узгојни облик шума коме треба дугорочно тежити на простору ПИО „Вршачке планине“ јесте висока шума (настала из семена) те је циљ радова на нези и обнављању шума превођење изданаčkih састојина у виши узгојни облик уз очување биодиверзитета чиме се повећава продуктивност, биолошка стабилност и виталност састојина те се унапређују еколошке, економске и социјалне функције шума.

Мере и активности на унапређењу и очувању стања шумских састојина подразумевају:

- постепено превођење изданаčkih шума у виши узгојни облик
- потенцирање природне обнове шумских састојина
- очување и потенцирање природне мешовитости шума у складу са типолошком припадношћу са учешћем старих стабала у складу са принципима сертификације шума
- очување и унапређење стања високих шума благовременим и планским извођењем мера неге и обнове.
- замена алохтоних аутохтоним врстама

Неопходно је одрживо коришћење шума на начин прописан Уредбом о заштити ПИО „Вршачке планине“. Унапредиће се сарадња са корисницима шума и ускладиће се планска документа из области шумарства са Уредбом о заштити.

На површинама где је могуће садиће се аутохтоне дрвенасте врсте са плодовима погодним за исхрану и презимљавање дивљих врста животиња.

Садњом одговарајућих аутохтоних врста на одређеним местима у Малом рити, у виду група стабала „Ритско око“, створиће се одговарајућа станишта за гнежђење птица, за водоземце и многобројне друге врсте.

Обнављаће се буква (*Fagus moesiaca*), бели јасен (*Fraxinus excelsior*), храст китњак (*Quercus petraea*), сладун (*Quercus farnetto*) и медунац (*Quercus pubescens*) на потенцијалним стаништима, уз очување њихових репрезентативних састојина.

6.2.4.6. ПРИХВАТНИ ЦЕНТАР

Привремени прихватни центар за заштићене и строго заштићене врсте дивљих животиња има за циљ привремени смештај повређених и оболелих животиња у циљу рехабилитације, лечења и опоравка. У оквиру овог центра врши се прихват и привремено збрињавање болесних, напуштених и онеспособљених животиња за самостално преживљавање, као и одузетих живих примерака строго заштићених, заштићених и других дивљих врста животиња.

Збринутим животињама се у оквиру центра обезбеђује смештај, храна, ветеринарска нега до потпуног опоравка и повратка у природу. Уколико је неопходно животиња се транспортује у друге центре. О пријему и третману животиња води се евиденција и обавештавају надлежне службе.

План управљања Пределом изузетних одлика “Вршачке планине” 2024.-2033.година
Планира се унапређење рада прихватног центра ,повећање капацитета, континуирано обезбеђење хране и неге, едукативне и промо активности.

Рад на промоцији рада привременог прихватног центра треба бити континуиран јер је највећи број повређених животиња збринут након дојаве трећих лица. У центру се збрињавају повређене животиње са ширег подручја него што су Вршачке планине, из градског и сеоских подручја Града Вршца.

6.2.4.7. РЕИНТРОДУКЦИЈА АУТОХТОНИХ ВРСТА

Основна мера очувања текунице (*Spermophilus citellus*) и слепог кучета (*Spalax leucodon*) је коришћење пашњака, било испашом или кошењем. Орлово брдо као степско станиште које се редовно одржава пружа могућност за реинтродукцију текуница и стварање новог станишта за ову врсту на Вршачким планинама. У току 2023.године 222 чиповане јединке текуница донете су на Орлово брдо и на пашњак код Сочице. Планира се континуирано праћење успешности реинтродукције ове врсте и мониторинг у наредном периоду.

У сарадњи са научним институцијама и Заводом за заштиту природе радиће се на реинтродукцији и других врста значајних за ово подручје.

6.2.4.8. ЗАШТИТА ОД ПОЖАРА

Формирање меких појаса по ободима подручија- подразумева машинску обраду земље орањем у ширини од неколико метара. Циљ ове мере је заштита од ширења пожара који би угрозио флору и фауну овог станишта. Ова локација је у највећој мери окружена обрадивим површинама, и самим тим под опасношћу од пожара који су последица неконтролисаног паљења стрњишта на околним њивама. С обзиром да је појава пожара сезонског карактера, после жетве у лето и скидања сунцокрета и кукуруза у јесен чуварска служба треба у том периоду да спроводи појачан надзор, контролу и праћење активности.

Током августа месеца 2022.године део подручја вршачких планина било је захваћено пожаром. Пожар је захватио површину од 9,25ха, на потезу Ђавоља јазбина, клуб Изазов, Вршачка кула по висини и резервоар 2, стаза здравља и инфоцентар по ширини. Током 2023. године извели су се радови на ревитализацији подручија захваћеног пожаром.

Ради превенције пожара на правцима на којима је потребно израдиће се снимање стања и проширење стаза у смислу противпожарних путева, изградња резервоара и танкова за хидрантску мрежу и противпожарне системе.

Уређење и одржавање шумских путева, стаза и прилаза има за циљ између осталог и омогућавање приступа доставним, теренским и возилима служби заштите и спасавања. Поседовањем добрих и проходних шумских путева обезбеђује се бољи приступ свим деловима заштићеног подручја како службама одржавања, чуварима природе, корисницима шума тако и возилима спасавања у случају избијања пожара, временских непогода и сл. Радови на уређењу изводиће се ван вегетационог периода.

Управљач ће од надлежног Министарства затражити мишљење о изради Плана заштите од пожара, а који на основу члана 27. Закона о заштити од пожара („Службени гласник РС“,

- приказ постојећег стања заштите од пожара,
- процену угрожености од пожара,
- организацију заштите од пожара,
- предлог техничких и организационих мера за отклањање недостатака и унапређење стања заштите од пожара,
- прорачун потребних финансијских средстава и
- прописане прорачунске и графичке прилоге.

У Плану заштите од пожара ближе се приказују и подаци о броју ватрогасаца, техничкој опремљености и обучености ватрогасне јединице, односно организацији превентивних мера заштите од пожара, сталног дежурства и подаци о броју стручно оспособљених лица за спровођење заштите од пожара.

На основу члана 46. истог Закона забрањено је ложење ватре у шуми и на удаљености од 200 метара од руба шуме, изузев на одређеним и за то видно обележеним местима, у складу са прописаним мерама заштите од пожара.

Исто тако, уколико корисник заштићеног подручја врши жетвене радове, дужан је да предузме посебне мере заштите стрних усева од пожара. Мере заштите стрних усева од пожара подразумевају:

- организовање сталних дежурстава,
- организовање осматрачке службе,
- организовање службе везе и обавештења,
- опремање механизације одговарајућом противпожарном опремом,
- контролу противпожарне опреме,
- контролу исправности механизације и
- контролу ускладиштавања усева.

Такође, забрањено је спаљивање остатака стрних усева, спаљивање смећа на отвореном простору и спаљивање биљних остатака (члан 50. Закона).

6.2.4.9. СУЗБИЈАЊЕ ИНВАЗИВНИХ ВРСТА БИЉАКА, ОДРЖАВАЊЕ И РЕВИТАЛИЗАЦИЈА ЛИВАДА И ПАШЊАКА

Инвазивне врсте представљају један од најзначајнијих фактора смањења и губитка биодиверзитета. Инвазивне врсте, нарочито оне дрвенасте се брзо и агресивно шире по влажним стаништима на простору природног добра. Дрвенасте врсте су најважније јер негативни утицаји њиховог присуства на станишту трају деценијама а у већини случајева

План управљања Пределом изузетних одлика “Вршачке планине“ 2024.-2033.година
оне трајно нарушавају станиште. Најраширенија инвазивна врста унутар шумских станишта је багрем (*R. pseudoacacia*), из разлога што је та врста највише сађена у виду шумских култура и што су станишта хигрофилних шума ограничена само на поједине више делове Малог вршачког рита. Културе багрема су присутне углавном у ободном делу Вршачких планина из којих се ова врста спонтано шири на околне састојине аутохтоних врста. Остале инвазивне врсте умерено сувих шумских станишта (*Gleditsia triacanthos*, *Ailanthus altissima*) присутне су групимично или у виду појединачних примерака.

Контролу и сузбијање биљних врста које се понашају инвазивно, у складу са могућностима, од којих нарочито багрем (*Robinia pseudoacacia*), кисело дрво (*Ailanthus altissima*), гледичију (*Gleditsia triacanthos*), глог и дивљу ружу на Орловом брду, Голом брду, Ђаковом врху, пашњаку код Сочице, Голој главици код Месића, на травним стаништима, и у термофилним шумским заједницама аутохтоних врста кошењем, тарупирањем или малчирањем и сечом са премазивањем одговарајућим транслокационим хербицидом (нпр „Гарлон“).

На простору долињских ливада као мера заштите предвиђа се кошење (у јуну). Препоручују се локалитети Локалитети: долина потока Физеш, околина Јабланке, Гудурице (јужно од Гудурице уздижу се ка Гудуричком врху).

Код брдских ливада и пашњака предвиђа се кошење после 1. јула због степских врста. Значајнији локалитети су: на падинама у околини места Марковац, Гудурица и Сочица, код Малог Средишта, на потесима Вршачка кула, Широко било, Магарећи врх, изнад Месића и Сочице као и на неколико локалитета на северној и јужној подгорини Вршачких планина (Караула источно од Марковца на самој граници са Румунијом, Јабланка).

Очување и одржавање ливада и пашњака, односно онемогућавање ширења инвазивних врста може се спроводити и помоћу планске испаше, просторно и временски ограничене са очувањем старих раса.

У Малом вршачком риту, где год је то могуће, ревитализовање се травна станишта претворена у оранице.

6.2.5. ОПЛЕМЕЊИВАЊЕ ПРОСТОРА, УРЕЂИВАЊЕ СТАЗА

Планира се оплемењивање простора туристичких зона и шеталишта садњом аутохтоних врста са декоративним особинама, као и постављањем потребног мобилијара, информативних и едукативних табли. Такође уређивање и обележавање пешачких, планинарских и бициклистичких стаза. Мапираће се и обележити пешачке стазе које воде из града до Гудуричког врха. Обележавање ће се извршити постављањем табли са мапама и путоказа према највишем врху Војводине. Постављање информативних табли и обавештења о природним вредностима, односно забранама и ограничењима у заштићеном подручју на местима са већом фреквенцијом посетилаца. Уређење пешачких и бициклистичких стаза по ободном делу Малог рита има за циљ активирање туристичког и спортско-рекреативног потенцијала подручја. Бициклистичке и пешачке стазе уредиће се по ободима заштићеног станишта и имаће функцију рекреативног коришћења као и коришћења у циљу посматрања птица и животиња. На Малом риту и на посећеном делу Вршачких планина постављаће се табле обавештења. Ова мера има за циљ упознавање

План управљања Пределом изузетних одлика “Вршачке планине” 2024.-2033.година
посетилаца са природним вредностима заштићеног подручја. Инфо табле садржале би фотографије са основним подацима о ретким и заштићеним прадставницима флоре и фауне који настајују подручје Малог вршачког рита и Вршачких планина.

На сваком значајном месту треба поставити одговарајуће ознаке уз преглед значајних примерака флоре и фауне, инфо-табле, клупе, столове и канте засмеће од природног материјала.

6.2.6. САРАДЊА

Сарадња са локалним станивништвом један је од приоритета развоја и заштите заштићеног подручја. Од велике је важности да локално становништво пронађе свој интерес уочувању заштићеног подручја ПИО „Вршачке планине“ као могућност локалног развоја кроз еко-туризам, производњу брендираних производа са заштићеног подручја и пласман локалних производа.

Управљач ће обезбедити контакте са малим привредницима који могу своје производе пласирати посетиоцима заштићеног подручја. Обезбедиће се сарадња са туристичким организацијама у окружењу ради израде излетничких програма који укључују посету заштићеном подручју.

Управљач ће обезбедити повезивање заштићеног подручја са удружењима грађана и невладиним организацијама којима је област деловања заштита животне средине у земљи и окружењу са циљем израде и спровођења заједничких пројеката из области заштите животне средине, културе, обуке и едукације.

Сарадња са Министарствима, покрајинским секретаријатима, Заводом за заштиту природе и Заводом за заштиту споменика културе одвијаће се континуирано са циљем реализације циљева и активности предвиђених овим планом. Институционална сарадња и умрежавање представљаће основ за развој система управљања и стварање предуслова за реализацију планских циљева кроз обезбеђивање потребне документације.

Сарадња са стручним установама и институцијама биће усклађена са циљевима овог Плана и на реализацији активности које поспешују и развијају управљање заштићеним подручјем.

Са невладиним организацијама, удружењима грађана на локалном нивоу, пољопривредницима, становништвом и корисницима заштићеног подручја развијаће се сарадња кроз Савет корисника заштићеног подручја, укључујући подршку пројектним идејама и манифестацијама које промовишу заштићено подручје, развој еколошке свести и различитим спортским активностима.

Активности:

- оснивање Савета корисника
- склапање Уговора о пословно-техничкој сарадњи са свим заинтересованим странама
- брендирање еколошких производа произведених у подручју (мед, месне прерађевине од дивљачи, сувенири од природних материјала) и заједничка продаја,

- учешће на пројектима
- обезбеђивање техничке и стручне подршке за научно-истраживачке пројекте који се реализују у заштићеном подручју
- студијске посете заштићеним подручјима у региону
- повезивање са другим заштићеним подручјима
- обезбеђивање едукације деце и омладине из области заштите природе заједничким пројектима са школама и надлежним институцијама

Укључивањем представника интересних група и локалног становништва у активности у заштићеном подручју тежи се постизању обостраног задовољства, достизања заједничког циља који заинтересоване стране осећају као потенцијално свој. То заједништво код локалног становништва ствара позитиван став према подручју и бенефитима које заштићено подручје доноси.

6.2.7. ПРОМОЦИЈА И ПРЕЗЕНТАЦИЈА ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА

Природне вредности заштићеног подручја ПИО „Вршачке планине“ промовисаће се изразом и пласирањем разноврсног пропагандног материјала као што су: проспекти, постери, разгледнице, брошуре, публикације итд. на сајмовима са темом екологије и туризма.

Планира се издавање публикације под називом „Птице Вршачких планина и Малог Вршачког рита“ са циљем упознавања становника Вршца као и посетилаца са врстама птица које настањују ова подручја.

Природне вредности заштићеног подручја и заштита животне средине ће се код школске омладине промовисати на часовима у природи и радионицама у заштићеном подручју који ће се организовати у сарадњи са наставницима биологије и екологије.

Еколошки кампови и радионице ће се организовати са невладиним организацијама и удружењима, са тематиком уређења заштићеног подручја и побољшавањем природних услова за гнезђење птица постављањем вештачких гнезда и кућица (дупљи).

Посетиоцима ће се давати мали теренски приручници у којима ће бити представљене најважније заштићене врсте заштићеног подручја и правила понашања и кретања по истом, обезбедиће се и услуге водича у заштићеном подручју. У просторијама Управљача и у будућим визиторским центрима посетиоци ће моћи да се обавесте о свим вредностима заштићеног подручја и програмима који се спроводе на заштити природних вредности истог путем плаката, видео филмова, проспеката, брошура, изложбених поставки итд. За приказивање заштићеног подручја ПИО „Вршачке планине“ и његових вредности на интернету ће се изградити одговарајућа презентација.

Са телевизијским кућама из Србије и иностранства, као и са невладиним сектором, радиће се на презентовању подручја кроз научно- популарне емисије. Кроз снимање играних и документарних филмова и емисија (уз добијене Услове заштите природе Покрајинског

завода за заштиту природе) посредно ће бити популаризовано заштићено подручје са разним тематикама.

На свим значајнијим прилазима заштићеном подручју ће се поставити нови информативни панои и табле, који ће посебно бити намењени давању информација о режимима заштите и забрањеним и дозвољеним радњама у заштићеном подручју.

У заштићеном подручју ПИО „Вршачке планине“ организоваће се научни скупови о очувању природних вредности и истраживачким пројектима, а радови са ових скупова ће се објавити у стручним брошурама и на сајту заштићеног подручја.

Туризам

Различити облици туризма који су присутни и могу се усмерено развијати на овом подручју (еколошко-едукативни, културно-манifestациони, ловни, рурални, верски и спортски туризам), заснивају се на заштити и очувању природних вредности подручја. Природни ресурси могу бити идеалне дестинације за развој активног, еко и туризма специјалних интересовања. Проширење туристичке понуде треба да обухвата развој еколошко-едукативног туризма као и укључивање културно-етнографских вредности локалног становништва (смештај у реконструисаним старим објектима у традиционалном стилу, салашима, сеоским домаћинствима, постављање етно-изложби у етно-кућама са ручним радовима, ношњом и старим дрвеним предметима из овог краја) као саставним деловима туристичке понуде.

Подручје такође пружа могућности разноврсних облика рекреације и спорта у природи. Највиша тачка Војводине и повољна ружа ветрова омогућили су организовање међународних такмичења у параглајдингу на Вршачким планинама.

Мали вршачки рит представља мало и осетљиво, али потенцијално атрактивно и доступно подручје. Из наведених разлога, развој ове просторне целине треба свести на одговарајућу меру. Потребно је осмислити садржаје везане за одрживи и ограничени еколошки туризам, пре свега за посматрање птица.

Богато културно наслеђе (Вршачка кула, манастири и др.) представља значајан туристички потенцијал за развој културног туризма.

Активности:

- Подизање квалитета и квантитета туристичких производа и услуга кроз подршку и формирање заштићене ознаке квалитета;
- Побољшање активности на презентацији и промоцији ЗП;
- Повећање броја посетилаца/туриста који остају дуже;

- Увођење контроле посетилаца и саобраћаја;
- Екскурзије за школску и студентску омладину.
- Туристичке туре: организоване групе посетилаца, по унапред утврђеним програмима туристичких агенција.
- Посетиоци у пролазу: Овим посетиоцима треба обезбедити информације на улазним путевима у заштићено подручје.
- Специјални „birdwatching” туризам: Захтевни посетиоци којима треба обезбедити квалитетне објекте, опрему и водича.
- Континуирана и квалитетна промоција ЗП на националном и међународном нивоу,
- Уска сарадња са стручним службама и научним институцијама,
- Успостављање интензивне сарадње и размене искустава и кадрова с другим заштићеним добрима и институцијама, како код нас тако и на међународном нивоу,
- Учествовање на међународним и домаћим специјализираним туристичким и еколошким сајмовима,
- Промоција едукативних програма заштићеног подручја,
- Успостављање информацијских пунктова у заштићеном подручју.

Туристичка понуда заснива се на еколошким вредностима заштићеног подручја ПИО „Вршачке планине“ уз богато културно-историјско окружење. Туристичке посете заштићеном подручју треба да буде усклађене са очувањем природних вредности.

За извођење туристичких активности треба урадити посебан програм развоја туристичких функција који треба да садржи анализу потражње за овим туристичким производом и неопходних услова за извођење.

6.2.8. РАЗВОЈ, УРЕЂЕЊЕ И ОПРЕМАЊЕ ПРОСТОРА

На Малом ритском каналу планира се формирање уставе, односно бране. Циљ ове активности је очување станишних услова (влажних ливада). Постављањем бране на Малом ритском каналу подигао би се ниво воде и иста се враћала на подручје Малог рита. На тај начин, ова локација би постала интересантна и као одмориште и као станиште још већем броју птица. Постављањем осматрачница омогућен би био посетиоцима тзв. „birdwatching”, такође оне би биле коришћење за мониторинг врста и за осматрање подручја у смислу заштите од пожара.

Такозвано Супово одмаралиште предвиђено је за будући визиторски центар са приступним асфалтним путем, смештајним јединицама мањег типа (хостел) за студенте у којем би била омогућено извођење практичне наставе, са канцеларијом за чуваре заштите природе, чајном кухињом, салом за презентације итд. Прихватни центар за повређене и оболеле дивље животиње био би измештен на ову локацију.

План управљања Пределом изузетних одлика "Вршачке планине" 2024.-2033.година
Објекат "Шумареве куће" после обнове биће намењен за прихват излетничких група са простором за едукацију и промоцију заштићеног подручја, местом за природњачку збирку, канцеларијом итд.

Реализација ових активности одвијаће се континуирано уз претходну пројектну разраду и прибављање потребне документације у складу са законским прописима.

6.2.9. НАДЗОР НАД СПРОВОЂЕЊЕМ ПРОПИСАНИХ ЗАБРАНА И КОРИШЋЕЊА ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА ПРЕМА СТЕПЕНИМА ЗАШТИТЕ

Надзор над спровођењем прописаних забрана и обима коришћења заштићеног подручја према степенима заштите врше стручна и чуварска служба заштићеног подручја ПИО „Вршачке планине“. О организовању, опремању, обучавању и усавршавању кадрова стручне и чуварске службе стара се Управљач.

Послови стручне службе обухватају праћење стања и промена у заштићеном подручју, вођење документације о заштићеном подручју, спровођење режима и мера заштите природних вредности, намену и коришћење простора и спровођење планираних активности плановима, пројектима и годишњим програмима.

Послови чувара заштићеног подручја обухватају контролу кретања и активности посетилаца и других корисника у заштићеном подручју и праћење стања биљних и животињских врста. О променама насталим у заштићеном подручју и прекршајима нормативних аката чувар обавештава стручну службу и Управљача.

6.3. ОБРАЗОВНЕ АКТИВНОСТИ

Културно и образовна функција заштићеног подручја оствариће се према специјализованим програмима и циљним групама посетилаца и корисника заштићеног подручја. У функцији едукације биће уређене едукативне стазе са обележавањем посебних и специфичних природних вредности флоре, вегетације и фауне. У плану је постављање едукативних табли поред ових стаза, као и организовање водичке службе.

Близина већих образовних центара (Београд, Панчево, Зрењанин и други градови) дају могућност организовања једнодневних или вишедневних посета заштићеном подручју.

6.4. УСАВРШАВАЊЕ РАДНИКА СТРУЧНЕ И ЧУВАРСKE СЛУЖБЕ

За успешан рад стручне службе и чувара заштићеног подручја неопходно је стално усавршавање и примењивање најновијих научних и стручних сазнања из области заштите подручја и метода управљања.

Усавршавање ће се обезбедити учествовањем на конгресима, симпозијумима, семинарима и састанцима уз повезивање и размену искустава са другим заштићеним подручјима.

6.5. УПРАВЉАЊЕ ОТПАДОМ

У циљу одржавања комуналне хигијене на простору заштићеног подручја, са осталим релевантним чиниоцима, тежиће се адекватном и одрживом решењу континуираног

План управљања Пределом изузетних одлика “Вршачке планине” 2024.-2033.година
одношења отпада, изградњи канализационих система, пречишћавању отпадних вода.Неопходна је заједничка сарадња са градском управом, власницима објеката и корисницима простора на решавању проблема загађења на читавом подручју Вршачких планина.

7. ПРИОРИТЕТНИ ЗАДАЦИ НАУЧНО- ИСТРАЖИВАЧКОГ И ОБРАЗОВНОГ РАДА

Основни циљ истраживања у наредних 10 година биће комплетирање базе података о стаништима и врстама у свим деловима заштићеног подручја, са посебним акцентом на оне врсте које су битне за управљање заштићеним подручјем. У сарадњи са научним институцијама истраживања ће се планирати и спроводити првенствено на темељу потреба, односно приоритет ће имати она истраживања чији резултати ће бити применљиви у пракси по питању заштите природе.

Обухваћена предложена материја истраживања је мултидисциплинарна, а за израду потребних студија неопходно је ангажовати адекватне научно-истраживачке установе.

Имајући у виду статус заштићеног подручја и циљеве заштите, програми научно-истраживачког рада припремаће се у сарадњи са Покрајинским заводом за заштиту природе и научно-истраживачким институцијама и биће усмерени на спровођење следећих активности:

- картирање станишта и примена мера заштите ретких, реликтних и ендемичних биљних и животињских врста,
- истраживање просторног распореда, величина популација и примена мера заштите популација гмизаваца и водоземаца на заштићеном подручју,
- истраживање величина популација и примена мера заштите популација слепих мишева,
- орнитолошка истраживања
- хидролошка истраживања,
- ихтиолошка истраживања
- истраживање биолошког и хемијског квалитета воде,
- истраживање и заштита текунице и слепог кучета
- праћење природних вредности у целини
- образовни рад са младом популацијом интензивирањем едукативних посета деце школског узраста,
- успостављање базе података и информационог система.

8.ПЛАНИРАНЕ АКТИВНОСТИ НА ОДРЖИВОМ КОРИШЋЕЊУ ПРИРОДНИХ

Стратегија одрживог развоја и Стратегија биолошке разноврсности представљају документе на чијим принципима се базира очување биодиверзитета и квалитета животне средине за потребе одрживог развоја подручја.

Национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса и добара представља један од најзначајнијих стратешких докумената у Националној стратегији Србије за приступање Европској унији. Овом стратегијом су шуме и шумски екосистеми препознати као најзначајнији биогеолошки ресурс и најсвестранији чинилац обновљивих природних ресурса који, поред директног социо-економског значаја (кроз продукцију биомасе као основне сировине механичке и хемијске прераде дрвета), истовремено представљају екосистеме од непроцењивог значаја у заштити природе и регулацији квалитета животне средине. Концепт одрживог газдовања шумама у потпуности се мора применити у газдовању шумама у заштићеним природним добрима. Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије наводи посебну групу мера за очување природе. Као један од праваца развоја пољопривреде је развој интегралне и органске производње. Стратегија развоја туризма („Сл. Гласник РС“, 98/2016.) указује на велик значај и потенцијал заштићених подручја за развој туристичке понуде.

Шуме којима газдује ЈП „Војвођинашуме“ обухваћене су сертификатом о одрживом газдовању шумама (SGS-FM/COC-005064). Развојем сарадње организације шумарства и заштите природе могу се за површине високих конзервационих вредности издвојити површине које најбоље одражавају карактер и природне вредности подручја. Утврђивањем листе ретких и угрожених врста („RTE“ листа), картирањем њихових станишта, успостављањем заштитних појасева око њихових гнезда/легла у току репродукције, као и едукацијом запослених, решавају се међусекторски конфликти и смањује непотребна дистурбација заштићених дивљих врста (избором одговарајућих транспортних праваца, динамиком шумских радова у складу са осетљивошћу простора и сл.). Радиће се на очувању и потенцирању природне мешовитости и састава шумских екосистема са учешћем старих стабала у складу са принципима сертификације шума, примени природне обнове шумских састојина. Обнова букве, белог јасена, храста китњака, сладуна и медунца на потенцијалним стаништима, уз очување њихових репрезентативних састојина. Постепена замена алохтоних врста дрвећа аутохтоним врстама, као и превођење деградираних изданаčkih шума у виши узгојни облик, применом аутохтоних врста дрвећа, у складу с планском документацијом у шумарству. Организовање семенске и расадничке производње аутохтоних врста дрвећа с подручја Вршачких планина.

Одрживо коришћење дивљачи, односно развој ловног туризма такође је веома значајно за развој подручја. Током 2018. године извршено је ограђивање дела ловишта површине 300 ha. Ограђивање је извршено у циљу повећања бројности и стабилизације популације дивљих свиња. 2019. године, извршено је уношење, односно реинтродукција јеленске дивљачи. На даље очување и развој биолошке разноврсности ЗП утицаће одрживо коришћење дивљачи и развој ловног туризма.

План управљања Пределом изузетних одлика “Вршачке планине” 2024.-2033.година
Побољшање еколошког стања површинских вода, спроводиће се формирањем зелених појасева око каналске мреже које ће директно смањити загађење вода коришћењем пестицида и вештачког ђубрива а индиректно ће представљати еколошке коридоре који ће повезивати станишта Вршачких планина и Малог вршачког рита.

Одрживи развој туризма утицаће на уређење простора у смислу постављања одговарајућег мобилијара, инфо табли, видиковаца и осматрачница и реконструкције објеката.

Екстензивно сточарство је део културног наслеђа овог подручја и значајно је допринело обликовању предела. Упоредо са очувањем биодиверзитета и онемогућавањем ширења инвазивних врста традиционално пашарење, уз производњу здраве хране – меса и млечних производа, може да буде значајна развојна компонента подручја и представља основу за развој сеоског туризма. Планира се подршка развоју производње здраве и органске хране брендирањем производа са подручја Вршачких планина.

9.ПРОСТОРНА ИДЕНТИФИКАЦИЈА ПЛАНСКИХ НАМЕНА И РЕЖИМА КОРИШЋЕЊА ЗЕМЉИШТА

Основа за успостављање режима и мера заштите је члан 35. Закона о заштити природе („Службени гласник РС“ бр. 36/09, 88/10, 91/10 14/2016, 95/2018 – др.закон и 71/2021), као и члан 33. истог Закона, према коме је:

Предео изузетних одлика је подручје препознатљивог изгледа са значајним природним, биолошко-еколошким, естетским и културно-историјским вредностима, које се током времена развијало као резултат интеракције природе, природних потенцијала подручја и традиционалног начина живота локалног становништва.

Предео изузетних одлика може бити природни предео изузетних одлика и културни предео изузетних одлика. Природни предео изузетних одлика је подручје значајне биолошко-еколошке и естетске вредности где традиционалан начин живота локалног становништва није битније нарушио природу и природне екосистеме.

У пределу изузетних одлика забрањене су радње и активности којима се нарушавају примарне природне и створене вредности и карактер предела.Мере заштите, начин обављања привредних и традиционалних делатности и коришћење природних и створених вредности у Пределу изузетних одлика ближе се утврђују Актом о проглашењу заштићеног подручја.

Полазећи од потребе заштите и очувања предела и станишта, као и строго заштићених и заштићених врста, одређивање степена заштите унутар ПИО „Вршачких планина“ вршено је на основу степена очуваности природних вредности и потреба за применом активних мера заштите.

Укупна заштићена површина ПИО „Вршачке планине“ износи 5.328,86 ha. У заштићеном подручју су успостављена три степена режима заштите, а од тога подручје:

- режима заштите I степена обухвата 167,60 ha или 3,1%,

План управљања Пределом изузетних одлика "Вршачке планине" 2024.-2033.година

- режима заштите II степена обухвата 3.342,43 ha или 62,7 %,
- режима заштите III степена обухвата 1.818,84 ha или 34,1 %.

На целом подручју ПИО "Вршачке планине" забрањено је следеће:

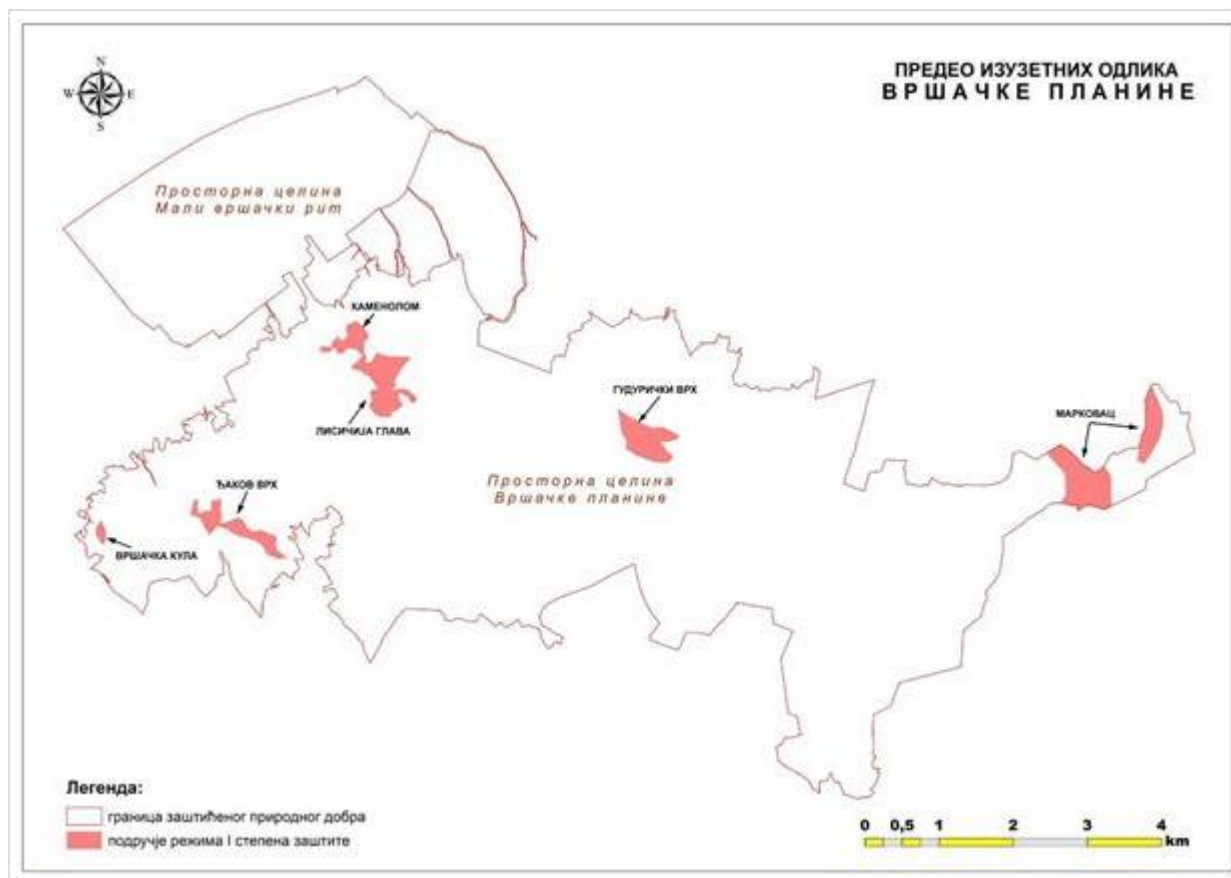
1. промена намене простора, осим промена предвиђених постојећим планским документима;
2. извођење чисте сече која није планирана као редован вид обнављања шума, осим у случајевима утврђеним законом;
3. замена састојина и групација аутохтоних врста дрвећа алохтоним;
4. озлеђивање живих стабала постављањем ознака за обележавање правца кретања, информативних табли и других ознака;
5. грађење надземних енергетских и других водова;
6. експлоатација земље и минералних сировина; отварање каменолома и позајмишта камена и песка;
7. изградња производних објеката и одлагање свих врста отпадних и опасних материја;
8. изградња постројења за коришћење енергије ветра и инфраструктуре, која би угрозила еколошке и предеоне карактеристике подручја, на основу члана 81. Закона о заштити природе, а у складу са статусом међународно значајног подручја за птице у Србији - РС014 (ИБА);
9. изградња јавних путева;
10. коришћење шумских путева за јавни саобраћај, осим за потребе локалног становништва и привредних субјеката који послове обављају на подручју ПИО "Вршачке планине";
11. уништавање, затрпавање, загађивање или исушивање водених и влажних станишта;
12. нарушавање и уништавање природних тршћака и површина под травном вегетацијом, њихово пошумљавање, преоравање и успостављање земљорадње;
13. кретање домаћих свиња на удаљености већој од 100 м од салаша;
14. испуштање непречишћених и непотпуно пречишћених отпадних вода;
15. кретање возила на моторни погон, других возила и превозних средстава изван путева, стаза и простора који су за то намењени, осим за службене потребе и потребе привредних активности;
16. радови и активности који могу имати неповољан утицај на геоморфолошке, хидролошке и педолошке карактеристике, живи свет, животну средину, еколошки интегритет и естетска обележја предела.

Режим заштите I степена - строга заштита, спроводи се на заштићеном подручју или његовом делу са изворним или мало измењеним екосистемима изузетног научног и практичног значаја, којом се омогућавају процеси природне сукцесије и очување станишта и животних заједница у условима дивљине (чл. 35. став 3. Закона о заштити природе).

Режим заштите I степена:

- 1) забрањује коришћење природних ресурса и изградњу објеката;
- 2) ограничава радове и активности на научна истраживања и праћење природних процеса, контролисану посету у образовне, рекреативне и општекултурне сврхе, као и спровођење заштитних, санационих и других неопходних мера у случају пожара, елементарних непогода и удеса, појава биљних и животињских болести и пренамножавања штеточина, уз сагласност Министарства.

У режиму заштите I степена налазе се површине које су у претходном систему заштите биле обухваћене I степеном у оквиру ПИО „Вршачке планине“ („Сл. лист општине Вршац, 6/2005, 4/2006, 6/2015 и 17/2017). Део подручја на локалитету „Каменолом“ изузет је из најстрожег режима заштите за потребе функционисања и одржавања постојећег хранилишта за птице грабљивице. Границе осталих целина које су се налазиле под строгом заштитом су уз минималне корекције прилагођене границама катастарских парцела и шумских одељења, ради дефинисања обухвата режима заштите.

Слика 26: Подручје са режимом заштите I степена

Просторне целине које се налазе у режиму заштите I степена, идући од запада ка истоку су: Вршачка кула, Ћаков врх, Каменолом, Лисичја глава, Гудурички врх и Марковац.

9.2. РЕЖИМ ЗАШТИТЕ II СТЕПЕНА

Режим заштите II степена - активна заштита, спроводи се на заштићеном подручју или његовом делу са делимично измењеним екосистемима великог научног и практичног значаја и посебно вредним пределима и објектима геонаслеђа.

Подручје под режимом заштите другог степена покрива већи део станишта ретких и угрожених врста са потребом активне заштите. Мере заштите прописују се у циљу усклађивања одрживог коришћења простора и потреба заштите природних вредности.

У режиму заштите II степена, поред мера забране за III степен,

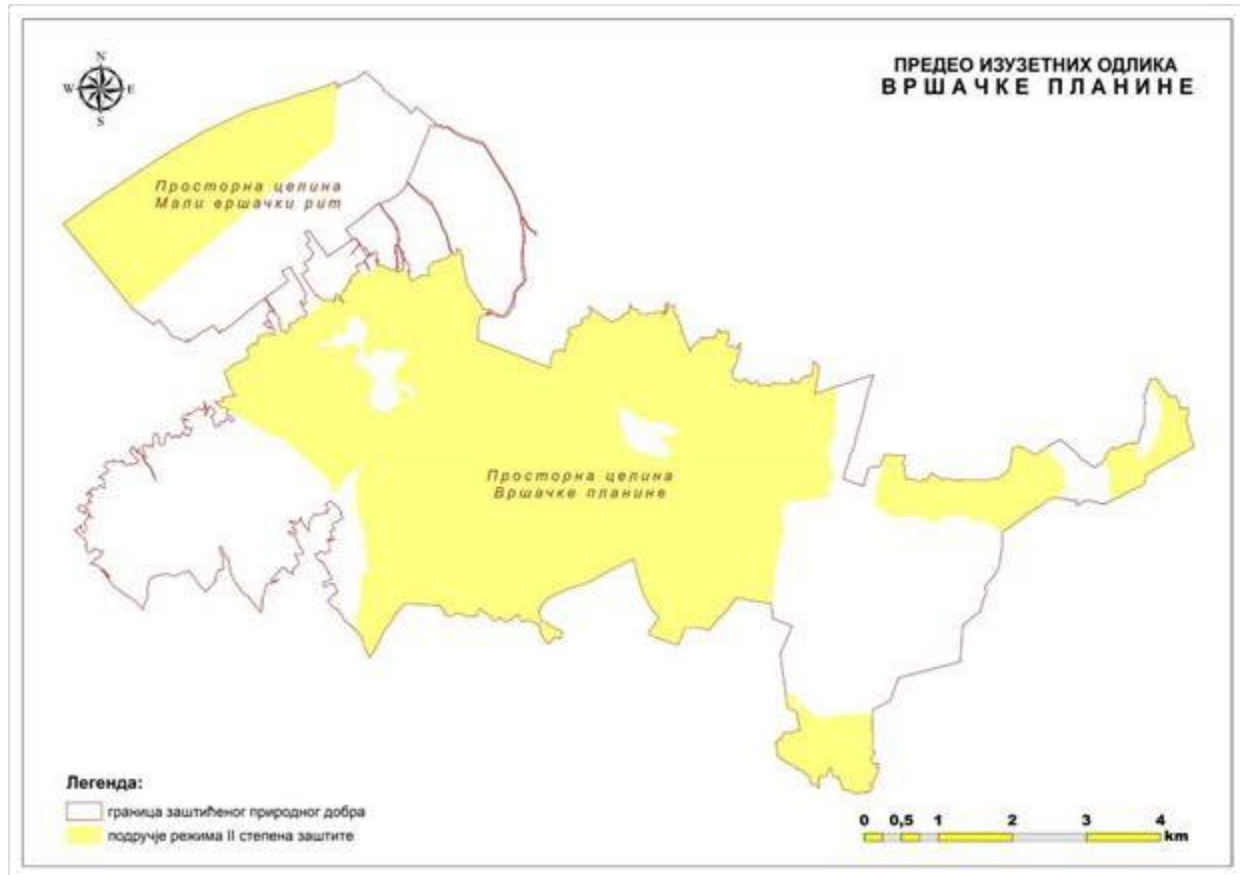
ЗАБРАЊЕНО ЈЕ:

- 1) физичко уништавање и оштећивање остењака, боравак и задржавање посетилаца на остењацима, као и било које радње које би угрозиле изглед и форму остењака;
- 2) сеча постојеће шумске вегетације на удаљености мањој од 10 m од остењака;

3) изградња путева и друге инфраструктуре на удаљености мањој од 50 m од остенака.

ОГРАНИЧАВА СЕ:

- 1) изградња објеката и инфраструктуре, на објекте за потребе управљања заштићеним подручјем и одрживог пашарења, газдовања шумама као и за поребе одржавања, модернизације постојеће инфраструктуре,
- 2) пашарење, на просторно и временски ограничене активности, у складу са капацитетом станишта и природним вредностима;
- 3) кошење, на просторно и временски ограничене активности, уз примену заштитних мера за флору и фауну;
- 4) уклањање приобалне, плутајуће и подводне вегетације, на просторно и временски ограничено за потребе ревитализације и одржавања канала, ван репродуктивног периода и хибернације водоземаца и гмизаваца и са временским размаком између два чишћења истог канала већим од 3 године, осим у изузетним ситуацијама уз одобрење надлежног органа;
- 5) одржавање састојина алохтоних врста којима се већ газдује по постојећим основама и плановима у шумарству.

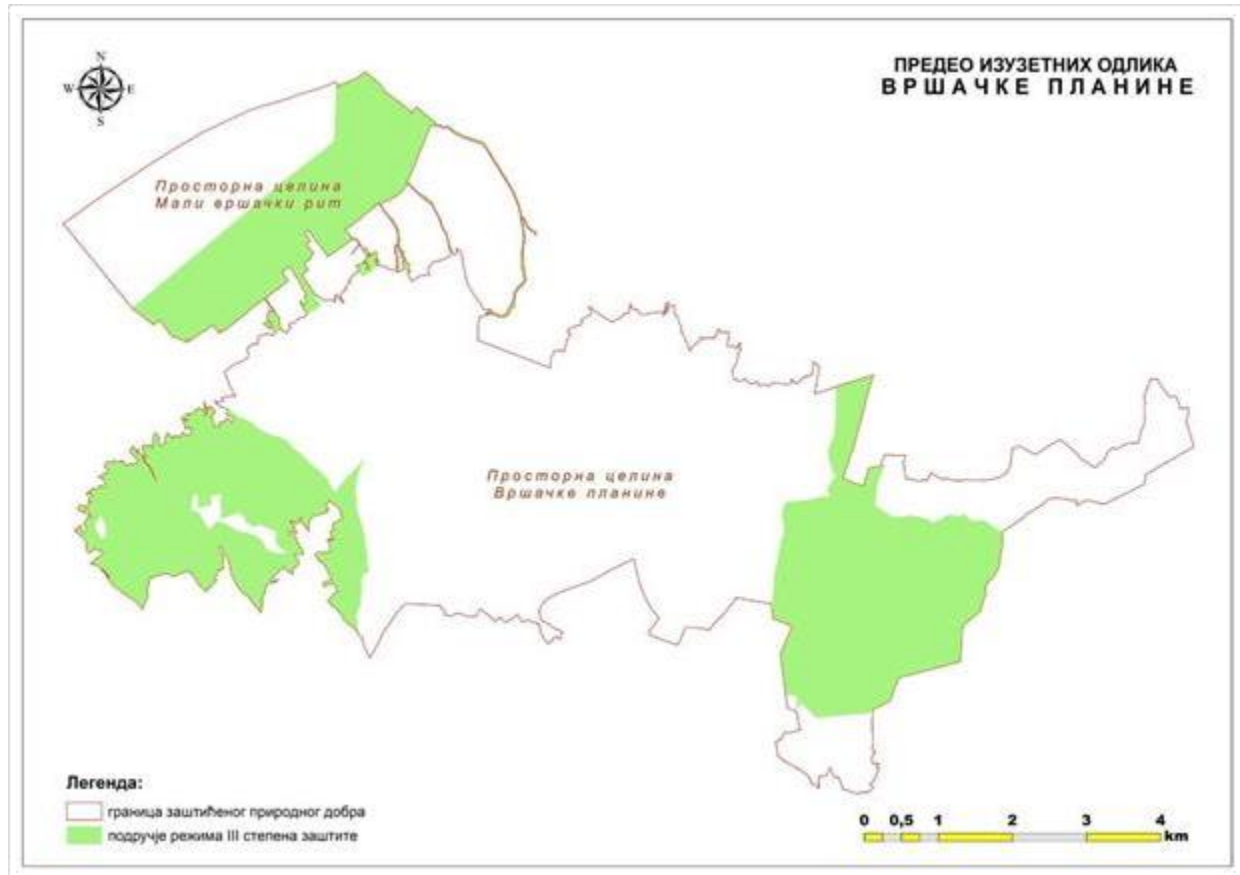

Слика 27: Подручје са режимом заштите II степена

9.3. РЕЖИМ ЗАШТИТЕ III СТЕПЕНА

Режим заштите III степена - проактивна заштита, спроводи се на делу заштићеног подручја са делимично измењеним и/или измењеним екосистемима, пределима и објектима геонаслеђа од научног и практичног значаја. У III степену заштите могу се вршити управљачке интервенције у циљу рестаурације, ревитализације и укупног унапређења заштићеног подручја, развој села и унапређење сеоских домаћинстава, уређење објеката културно-историјског наслеђа и традиционалног градитељства, очување традиционалних делатности локалног становништва, селективно и ограничено коришћење природних ресурса и простора уз потребну инфраструктурну и другу изградњу (Члан 35, ставови 7. и 8. Закона о заштити природе).

Овим режимом заштите обухваћене су просторне целине под већим утицајем човека. Основна сврха мера на овом простору је очување станишта и предела и ублажавања околних утицаја уз могућност одрживог коришћења шума, ограниченог развоја пољопривреде, туризма и коришћења природних добара.

Слика 28. : Подручје са режимом заштите III степена

У режиму заштите III степена,

ОГРАНИЧАВА СЕ:

- 1) изградња објеката и инфраструктуре, на објекте и инфраструктуру за потребе управљања природним добром и одрживог коришћења подручја (превасходно туризма и рекреације, шумарства, пашарења и сл);
- 2) формирање новог грађевинског земљишта, на површине неопходне за изградњу објеката предвиђених важећом просторно-планском документацијом;
- 3) туристичке активности, на одрживе облике туризма и рекреације на за то уређеним локалитетима, објектима и стазама;
- 4) осветљавање простора, на усмерено осветљавање објеката, приземних површина и површине земљишта, туристичких садржаја и културно-историјских вредности, као и за потребе безбедности саобраћаја;
- 5) пашарење, на просторно и временски ограничене активности, у складу са капацитетом станишта и природним вредностима;

- 6) кошење, на просторно и временски ограничене активности, уз примену заштитних мера за флору и фауну;
- 7) садња и сеча дрвећа и грмља, на одрживо газдовање шумама и травним стаништима, активности за потребе ревитализације станишта и управљања природним добром, безбедности посетилаца и спречавања пренамножења паразита и патогена;
- 8) примена хемијских средстава, на употребу вештачких ђубрива на обрадивим површинама, а за хемијска средства за заштиту биља уз сагласност надлежног министарства
- 9) одржавање састојина алохтоних врста којима се већ газдује по постојећим основама и плановима у шумарству;
- 10) уношење ловних врста у постојеће ограђено ловиште чијим уношењем се не угрожавају популације или природна станишта аутохтоних врста.

10. АКТИВНОСТИ НА ПРОМОЦИЈИ ВРЕДНОСТИ ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА

Све важне информације везане за рад Управљача ПИО " Вршачке планине" на заштити подручја дистрибуираће се грађанству путем интернет сајта и сарадњом са локалним, регионалним и републичким штампаним и електронским медијима (у виду текстова, репортажа, едукативних емисија итд.), као и током конкретног рада са посетиоцима у ЗП.

Природне вредности заштићеног подручја ПИО „Вршачке планине“ промовисаће се изразом и пласирањем разноврсног пропагандног материјала као што су: проспекти, постери, разгледнице, брошуре, публикације итд. на сајмовима са темом екологије и туризма.

Посетиоцима ће се давати мали теренски приручници у којима ће бити представљене најважније заштићене врсте заштићеног подручја и правила понашања и кретања по истом, обезбедиће се и услуге водича у заштићеном подручју. У просторијама Управљача и у будућим визиторским центрима посетиоци ће моћи да се обавесте о свим вредностима заштићеног подручја и програмима који се спроводе на заштити природних вредности истог путем плаката, видео филмова, проспеката, брошура, изложбених поставки итд. За приказивање заштићеног подручја ПИО „Вршачке планине“ и његових вредности на интернету ће се изградити одговарајућа презентација.

10.1. ПРЕЗЕНТАЦИЈА ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА

- Информисање:
- јавни медији,
- информативне табле,

- изложбене поставке
- пропагандно- документарни филмови и емисије
- сајт
- Водичи за посетиоце
- Издавачки рад:
 - брошуре,
 - публикације,
 - лифлети,
 - карте
 - проспекти,
 - постери, приручници итд.

10.2. ЕДУКАТИВНО-ПРОМОТИВНЕ АКТИВНОСТИ

Природне вредности заштићеног подручја и заштита животне средине ће се код школске омладине промовисати на часовима у природи у заштићеном подручју који ће се организовати у сарадњи са наставницима биологије и екологије.

Еколошки кампови и радионице ће се организовати са невладиним организацијама, са тематиком уређења заштићеног подручја и побољшавање природних услова.

Обележавање важнијих еколошких датума (11 април - Дан заштите природе, 21. март Дан шума, 22. март – Дан вода, 11. април - Дан заштите природе, 22. април – Дан планете земље, 22. мај - Светски дан заштите биодиверзитета, 5. јун – Дан животне средине) путем организовања едукативних радионица, акција чишћења, изложби, трибина, и сл.

Подршка свим манифестацијама других субјеката које се одвијају на простору ЗП а имају промотивни и едукативни карактер.

11. СТУДИЈСКА (ИСТРАЖИВАЧКА), ПРОГРАМСКА, ПЛАНСКА И ПРОЈЕКТНА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ЦИЉЕВА И АКТИВНОСТИ

План управљања за период 2024.-2033. године ће се спроводити путем годишњих програма управљања и појединачних програма и пројеката заштите и уређења заштићеног подручја.

Реализација ће се пратити путем извештаја о остварењу Плана управљања и извештаја о спровођењу појединачних годишњих програма управљања.

Годишњи програм управљања подручјем доноси се до 15. новембра текуће за наредну годину.

Рок извештаја о спровођењу годишњих планова и појединачних програма управљања је 15. децембар текуће године.

План управљања Пределом изузетних одлика “Вршачке планине” 2024.-2033.година
У складу са законском регулативом, потребама и расположивим фондовима Управљач ће разрађивати пројектне идеје и израђивати пројектне предлоге са циљем изналажења финансијских средстава за реализацију појединих активности планираних овим Планом.

Управљач ће се укључивати и у пројектне идеје других носилаца чији ће циљеви бити усклађени са циљевима дефинисаним у овом Плану и истима пружати логиистику кроз податке и кадровске капацитете којима располаже.

11.1 ПРОГРАМИ НА УРЕЂИВАЊУ И ОДРЖАВАЊУ СТАНИШТА И ПРИРОДНИХ ВРЕДНОСТИ ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА

- План примене сателитских одашиљача „Три летња орла“
- План сузбијања инванзивних врста, са дефинисаним локацијама, површином и динамиком извођења радова
- План одржавања и формирања појилишта
- План активности на одабиру места и постављање вештачких гнезда за птице
- План заштите станишта слепих мишева
- План реинтродукције аутохтоних врста
- План заштите од пожара
- План уређења и обележавања стаза
- Пројекат ревитализације водног режима на подручју Малог вршачког рита
- План утврђивања присуства просторног распореда и бројности текунице и слепог кучета

11.2. ПРОГРАМ НАУЧНОГ ИСТРАЖИВАЊА

- картирање станишта и примена мера заштите ретких, реликтних и ендемичних биљних и животињских врста,
- истраживање просторног распореда, величина популација и примена мера заштите популација гмизаваца и водоземаца на заштићеном подручју,
- истраживање величина популација и примена мера заштите популација слепих мишева,
- орнитолошка истраживања
- хидролошка истраживања,
- ихтиолошка истраживања
- истраживање биолошког и хемијског квалитета воде,
- истраживање и заштита текунице и слепог кучета
- Уска сарадња са стручним службама и научним институцијама,

11.3. ПРОГРАМ ОБРАЗОВНИХ И ЕДУКАТИВНИХ АКТИВНОСТИ

- Програм образовног рада са младом популацијом интензивирањем едукативних посета деце школског узраста
- Програм еколошких радионица,
- Програм летњих волонтерских радних еко-кампова

- Подизање квалитета и квантитета туристичких производа и услуга кроз подршку и формирање „заштићене ознаке квалитета“;
- Побољшање активности на презентацији и промоцији ЗП;
- Повећање броја посетилаца/туриста који остају дуже;
- Увођење контроле посетилаца и саобраћаја;
- Екскурзије за школску и студентску омладину
- Туристичке туре: организоване групе посетилаца, по унапред утврђеним програмима туристичких агенција
- Посетиоци у пролазу: Овим посетиоцима треба обезбедити информације на улазним путевима у заштићено подручје
- Специјални „birdwatching”туризам: Захтевни посетиоци којима треба обезбедити квалитетне објекте, опрему и водича
- Континуирана и квалитетна промоција ЗП на националном и међународном нивоу
- Успостављање интензивне сарадње и размене искустава и кадрова с другим заштићеним добрима и институцијама, како код нас тако и на међународном нивоу,
- Учествовање на међународним и домаћим специјализираним туристичким и еколошким сајмовима,
- Промоција едукативних програма заштићеног подручја,
- Успостављање информацијских пунктова у заштићеном подручју.

12. ОБЛИЦИ САРАДЊЕ И ПАРТНЕРСТВА СА ЛОКАЛНИМ СТАНОВНИШТВОМ И ДРУГИМ ВЛАСНИЦИМА И КОРИСНИЦИМА НЕПОКРЕТНОСТИ

Сарадња са локалним становништвом један је од приоритета развоја и заштите заштићеног подручја. Од велике је важности да локално становништво пронађе свој интерес уочувању заштићеног подручја ПИО „Вршачке планине“ као могућност локалног развоја кроз еко-туризам, производњу здраве хране и пласман локалних производа. Са корисницима пољопривредног земљишта сарађиваће се на спровођењу програма производње здраве хране.

Управљач ће обезбедити контакте са малим привредницима који могу своје производе пласирати посетиоцима заштићеног подручја. Производи могу бити сувенири са ознакама заштићеног подручја ПИО „Вршачке планине“: мајице, прслуци, качкети, шоље, украсни магнети, керамички производи, мед са заштићеног подручја, сир, млеко, итд.

Управљач ће обезбедити сарадњу са туристичким организацијама у окружењу ради израде излетничких програма који укључују посету заштићеном подручју уз посету интересантним културним и историјским местима у близини или туре са посетом и заштићеним подручјима у окружењу, као што су СРП „Делиблатска пешчара“ и „Лабудово окно“, ПИО „Караш- Нера“, СРП „Краљевац“, итд.

План управљања Пределом изузетних одлика “Вршачке планине” 2024.-2033.година
Са удружењима грађана и невладиним организацијама којима је област делатности заштита животне средине сарађиваће се на заједничким пројектима са циљем уређења и коришћења простора ЗП, али и на другим општим питањима заштите животне средине, обуке и едукације.

Управљач ће обезбедити повезивање заштићеног подручја са невладиним организацијама у земљи и окружењу са циљем израде и спровођења заједничких пројеката из области заштите животне средине и културе.

Сарадња са Министарствима, покрајинским секретаријатима, Заводом за заштиту природе и Заводом за заштиту споменика културе одвијаће се континуирано са циљем реализације циљева и активности предвиђених овим планом.

Сарадња са корисницима заштићеног подручја спроводиће се кроз формирање Савета корисника заштићеног подручја.

Сарадња са власницима непокретности на подручју парка и осталим корисницима и заинтересованим странама односи се првенствено на подршку управљача свим активностима и идејама усмереним ка уређењу простора (извори, стазе,...), промоцији (ликовне колоније, еколошке, туристичке и едукативне манифестације,...) и изради пројектних предлога и пројеката.

13. АКТИВНОСТИ И МЕРЕ НА СПРОВОЂЕЊУ ПЛАНА СА ДИНАМИКОМ И СУБЈЕКТИМА РЕАЛИЗАЦИЈЕ ПЛАНА УПРАВЉАЊА И НАЧИН ОЦЕНЕ УСПЕШНОСТИ ЊЕГОВЕ ПРИМЕНЕ

Овим планом, одређују се:

- начин спровођења заштите, коришћења и управљања заштићеним подручјем, смернице и приоритети за заштиту и очување природних вредности заштићеног подручја у складу са Студијом заштите,
- развој и унапређење овог заштићеног подручја, као и
- развојне смернице уз уважавање потреба локалног становништва.

За адекватну реализацију свих планираних активности и мера на заштити подручја неопходан је и усаглашен рад управљача и свих корисника подручја, локалног становништва, невладиних организација, заинтересованих страна, надлежних организација и државе.

Акционим плановима дефинишу се активности, временски оквир њиховог спровођења, кадровски и финансијски капацитети за њихово спровођење. Спровode се кроз годишње програме управљања.

Активност: Израда нормативних аката	
Циљ активности:	Израђена акта
Главне активности:	- Годишњи програм управљања за 2024. и за наредне године - Акт о накнадама за коришћење заштићеног подручја - Правилник о унутрашњем реду и чуварској служби заштићеног подручја - План заштите од пожара
Процена трошкова:	
Временски оквир:	2024. -2033.година

Активност: Опремање стручне и чуварске службе	
Циљ активности:	Ефикаснија и опремљенија стручна и чуварска служба
Главне активности:	- Набавка нових теренских возила - Набавка техничке опреме: двогледи, фотоапарати, GPS уређаји, уређаји за радио везу,алпинистичка опрема, лаптоп рачунари, пројектор, мреже за хватање птица у циљу мониторинга (вагице, углометри за мерење формула крила)
Процена трошкова:	5.000 000,00 дин
Временски оквир:	2024.-2028.
Активност: Обележавање граница заштићеног подручја	
Циљ активности:	Обележене границе у складу са Правилником о начину обележавања заштићених природних добара
Главне активности:	- Обележавање спољне границе заштићеног добра - Обележавање унутрашњих граница режима заштите - Постављање обележавајућих табли - Израда елабората геодетских радова
Процена трошкова:	5.000 000,00 дин
Временски оквир:	2024.-2026.

Активност: Примена сателитских одашиљача	
Циљ активности:	Прикупљени подаци о „Три летња орла“
Главне активности:	• Постављање сателитских одашиљача на орла змијара, орла кликташа и патуљастог орла • Маркирање (прстеновање) • Обрада података
Процена трошкова:	5.000 000,00 дин
Временски оквир:	2024.-2033.година

Активност: Праћење стања строго заштићених врста - мониторинг	
Циљ активности:	Валидан списак строго заштићених врста и локалитета на којима су присутне због побољшања статуса
Главне активности:	• картирање локација на којима се налазе кључне врсте, спровођење мера заштите тих локалитета, израда мапа распрострањења ретких и угрожених врста, формирање базе података, трајни мониторинг
Процена трошкова:	5.000 000,00 дин
Временски оквир:	2024.-2033.година

Активност: Одржавање и формирање појилишта и извора, одражавање водног режима	
Циљ активности:	Обезбеђена доступност пијаће воде током целе године, унапређење услова станишта за водоземце и водене организме
Главне активности:	• Чишћење растиња, измуљавање, постављање непропусних подлога, извођење мањих грађевинских радова, мапирање, постављање ознака • Израда бране (уставе) на Малом ритском каналу, пројектна документација
Процена трошкова:	2.500 000,00 дин
Временски оквир:	2024.-2033.година

Активност: Вештачка гнезда и активности на очувању фауне птица	
Циљ активности:	Повећан број кључних врста
Главне активности:	- Мониторинг мапирањем дистрибуције и бројног стања - Прописивање и спровођење мера заштите гнезда и гнездилишта Модровране, Прдавца, Дугорепе сове, Орла кликташа, Орла змијара, Осичара, Црне роде, - Постављање вештачких гнезда, дупљи, кућица и платформи - Планска садња борова на микро - локацијама
Процена трошкова:	3.000 000,00 дин
Временски оквир:	2024.-2033.година

Активност: Одржавање и формирање хранилишта	
Циљ активности:	Побољшање стања популација одређених ретких и угрожених врста
Главне активности:	- Мониторинг врста - Обезбеђење и изношење хране, формирање нових хранилишта, израда волијера, хранилица, израда осматрачница - Пуштање опорављених јединки из прихватног центра - Постављање камера, прстеновање
Процена трошкова:	5.000 000,00 дин
Временски оквир:	2024.-2033.година

Активност: Сузбијање инвазивних врста биљака, одржавање и ревитализација ливада и пашњака	
Циљ активности:	Очување биодиверзитета и биолошке стабилности, смањене површине под инвазивним врстама
Главне активности:	- Кошење, уклањање дрвенасте и жбунасте вегетације, тарупирање, премазивање хербицидима на око 40 ха - успостављање трајног праћења стања очишћених површина (мониторинг)
Процена трошкова:	3.000 000,00 дин
Временски оквир:	2024.-2033.година

Активност: Развој, уређење и опремање простора	
Циљ активности:	Повећан број посетилаца, унапређење управљања
Главне активности:	- Реконструкција објекта „Шумарева кућа“ и " Супово одмаралиште" - формирање визиторских центара са сталном изложбеном поставком , салом за презентације, сувенирницом, смештајним капацитетом, канцеларијом итд. - трасирање, изградња и опремање шетних и бициклистичких (едукативно-информативне) стаза - опремање мобилијаром
Процена трошкова:	30.000 000,00 дин
Временски оквир:	2024.-2033.година

Активност: Развој еко туризма, промоција, презентација, едукација	
Циљ активности:	повећан број посетилаца
Главне активности:	- формирање водичке и интерпретацијске службе - оспособљавање запослених за спровођење едукације деце и интерпретацију природних и културних вредности - осмислити интерактивне, интерпретативне,тематске садржаје за посетиоце
	- осмислити едукативни,интерпретацијски и рекламни материјал за све циљне групе посетилаца - одредити дефинисана одредишта на подручју ЗП дозвољена за приступ туриста те их квалитетно опремити - успостављање сталног надзора над посетиоцима и њиховим кретањима - издавање публикације " Птице вршачких планина",израда другог материјала за промоцију и презентацију - израда сајта ЗП
Процена трошкова:	10.000 000,00 дин
Временски оквир:	2024.-2033.година

НАУЧНО-ИСТРАЖИВАЧКА АКТИВНОСТ

Сачињавање програма и координација спровођења научно-истраживачких делатности у сарадњи са Покрајинским заводом за заштиту природе и другим стручним и научним установама биће делокруг рада стручне службе Управљача.

План управљања Пределом изузетних одлика “Вршачке планине“ 2024.-2033.година

- Временски оквир: 2024.-2033.година
- Носиоц: стручна служба, Покрајински завод за заштиту природе, научне и образовне установе
- Процена трошкова: 5.000.000 дин.
- Оцена: Израђен програм научно-истраживачких активности, спровођење програма према годишњим плановима.

ОБРАЗОВНЕ АКТИВНОСТИ

Образовне активности се спроводе на више нивоа: усавршавање стручне службе, образовање посетилаца, образовање корисника у заштићеном подручју, а огледа се у одржавању семинара, трибина и стручних саветовања:

- Усавршавање високо образованих кадрова Управљача;
- Усавршавање чуварске службе Управљача;
- Рад на едукацији и комуникацији са посетиоцима.
- Носиоци: Покрајински завод за заштиту природе, факултети, научне и стручне установе, Управљач.
- Временски оквир: 2024.-2033.година
- Процена трошкова: 5.000.000 дин.
- Оцена: Израђен програм образовних активности, спровођење програма према годишњим плановима.

13.1. ДИНАМИКА СПРОВОЂЕЊА АКТИВНОСТИ

Опис	Динамика спровођења активности по годинама									
	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033
Израда нормативних аката	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Опремање службе	x	x	x	x	x					
Обележавање граница	x	x	x							
Сателитски одашиљачи	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Мониторинг	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Појилишта и извори	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Вештачка гнезда	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Хранилишта	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Инванзивне врсте	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Развој, уређење и опремање простора	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Туризам и промоција	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Научна активност	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Образовна активност	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x

14. ФИНАНСИЈСКА СРЕДСТВА И ДРУГЕ МАТЕРИЈАЛНЕ ПРЕТПОСТАВКЕ ЗА ИЗВРШАВАЊЕ ПОВЕРЕНИХ ПОСЛОВА У УПРАВЉАЊУ ЗАШТИЋЕНИМ ПОДРУЧЈЕМ И НАЧИН ЊИХОВОГ ОБЕЗБЕЂИВАЊА

За остварење задатих циљева неопходно је пре свега обезбедити финансијска средства из различитих извора и прихода јер ће динамика реализације активности и мера у великој мери зависити од динамике прилива средстава.

Извори финансирања заштићеног подручја обезбеђују се из:

- средстава буџета Републике Србије, аутономне покрајине, односно јединице локалне самоуправе,
- накнада за коришћење заштићеног подручја,
- прихода остварених у обављању делатности и управљања заштићеним подручјем,
- средстава обезбеђених за реализацију програма, планова и пројеката у области заштите природе,
- донација, поклона и помоћи,
- других извора у складу са законом.

За коришћење заштићеног подручја плаћа се накнада Управљачу за делатности у области туризма, угоститељства, трговине, услуга и коришћења дивље флоре и фауне, возила на моторни погон у употреби на заштићеном подручју, туристичке, рекреативне, спортске и друге манифестације и активности, рекламне ознаке, комерцијалне филмске, фото- и тонске записе, коришћење услуга, објеката и друге имовине Управљача, имена изнака заштићеног подручја и посету заштићеном подручју.

Финансирање посебних програма ће се обезбедити конкурисањем код посебних фондова који обезбеђују средства за заштиту животне средине.

Планом управљања обухваћен је велики број активности за наредни десетогодишњи период. Које ће се од њих реализовати завиће од расположивих средстава у наредном периоду.

Планом управљања за изворе финансирања предвиђена су средства која треба да се обезбеде путем доступних фондова, донација, средстава Управљача, путем конкурса саизрађеним пројектима и других извора. Програмима управљања биће тачно одређена локација-место извођења радова, динамика и процењена финансијска средства потребна за њихово извођење. Узимајући у обзир значај заштићеног подручја, неопходно је да се за

План управљања Пределом изузетних одлика “Вршачке планине” 2024.-2033.година

обезбеђивање процењених финансијских средстава ангажују сви субјекти, посебно државне институције и Управљач како би се исти у потпуности и реализовао.

ИЗНОС ПРОЦЕЊЕНИХ ФИНАНСИЈСКИХ СРЕДСТАВА ПО ГОДИНАМА И ОБЛАСТИМА											
ОБЛАСТ ФИНАНСИРАЊА	2024.	2025.	2026.	2027.	2028.	2029.	2030.	2031.	2032.	2033.	Укупно динара
Опремање службе	2.000.000	1.000.000	1.000.000	500.000	500.000						5.000.000
Обележавање граница	2.000.000	2.000.000	1.000.000								5.000.000
Сателитски одашиљачи - орнитофауна	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	5.000.000
Мониторинг	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	5.000.000
Одржавање и формирање појилишта и извора, одражавање водног режима	1.000.000	500.000	200.000	200.000	200.000	100.000	100.000	100.000	50.000	50.000	2.500.000
Вештачка гнезда и активности на очувању фауне птица	300.000	300.000	300.000	300.000	300.000	300.000	300.000	300.000	300.000	300.000	3.000.000
Одржавање и формирање хранилишта	1.000.000	1.000.000	1.000.000	300.000	300.000	300.000	300.000	300.000	250.000	250.000	5.000.000
Сузбијање инвазивних врста биљака, одржавање и ревитализација ливада и пашњака	300.000	300.000	300.000	300.000	300.000	300.000	300.000	300.000	300.000	300.000	3.000.000
Развој, уређење и опремање простора	5.000.000	5.000.000	5.000.000	3.000.000	2.000.000	2.000.000	2.000.000	2.000.000	2.000.000	2.000.000	30.000.000
Развој еко туризма, промоција, презентација, едукација	1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000	1.000.000	10.000.000
Научно-истраживачка активност	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	5.000.000
Образовна активност	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	5.000.000
Противпожарна активност	2.000.000	2.000.000	150.000	150.000	150.000	150.000	100.000	100.000	100.000	100.000	5.000.000
Израда и објављивање управљачких докумената	500.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	500.000
Непредвиђени трошкови (5% од укупног износа)	445.000	445.000	445.000	445.000	445.000	445.000	445.000	445.000	445.000	445.000	4.450.000
Свега процењени годишњи трошкови	17.545.000	15.545.000	12.395.000	8.195.000	7.195.000	6.595.000	6.545.000	6.545.000	6.445.000	6.445.000	93.450.000

Финансијска средства предвиђена овим Планом управљања су оквирна средства и утврђена су на основу тренутне процене у моменту израде Плана управљања. У зависности од темпа

План управљања Пределом изузетних одлика “Вршачке планине” 2024.-2033.година одвијања појединих активности зависиће и њихов износ. Односно, њихов износ неће бити једнак сваке године. Једне године њихов износ ће бити већи, а друге године мањи, у зависности од планираних активности, а уз сагласност покрајинског органа надлежног за послове заштите животне средине. И, наравно, све у зависности да ли се ради о завршетку започетих или започињању нових пројеката који су од општег интереса. Уколико буде потребе, могуће је након извесног времена извршити и иновацију и ревизију Плана.

Обрадила

Смиљана Јовановић, дипл.инж.

Управљач ПИО “Вршачке планине”

Јавно комунално предузеће „Други октобар“, Вршац